

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2022 30 stp
Fakultet for landskap og samfunn

Hagen på Heggerud gård

- En historisk tolkning

The garden at Heggerud gård - a historical interpretation

Sina Andrine Hareide Killi
Master i landskapsarkitektur

SAMMENDRAG

Heggerud Gård er plassert i Gudbrandsdalen og har eksistert helt siden 1600-tallet. Hovedanlegget ble imidlertid flyttet til dagens plassering da sorenskriver Kaltenborn kjøpte gården på vegne av staten i 1860. Han opparbeidet trolig hagen kort tid etter, med elementer og strukturer kjent fra landskapsstilen. Etterfulgt av Kaltenborn bodde ytterligere to sorenskriverfamilier på Heggerud, før gården ble auksjonert bort til Amund Wadahl i 1898.

Heggerud er fortsatt i Wadahl-familiens eie, og har blitt drevet både som fulltids pensjonat, sommerpensjonat og campingplass. Endringer har blitt gjennomført i hagen gjennom dens levetid, både av beboere og av russiske krigsinvalidere som ble innlosjert på Heggerud i 1917-1918.

Den historiske analysen undersøker anleggets utvikling fra da hagen ble anlagt og frem til i dag, og fokuserer på tre historiske lag satt til periodene rundt 1900, 1920 og 1950. Det blir vist en tolket plan for de tre periodene, som bygger på historisk dokumentasjon som presenteres i oppgaven.

Registreringer og analyser fra dagens situasjon blir videre presentert. De viser de fysiske forholdene i anlegget samt vegetasjonens tilstand. Tilstanden varierer blant annet som følge av alder og solforhold. Videre har enkelte arter spredd seg inn i anlegget, og flere av de historiske elementene er helt eller delvis gjengrodd og kan være vanskelig å få øye på.

I den kulturhistoriske analysen sees dagens situasjon i lys av historien ved å sammenligne historiske fotografier med dagens situasjon. Videre undersøkes elementer, strukturer og vegetasjon som har bestått eller ikke. Den viser at store deler av grunnstrukturen fra den opprinnelige hagen gjenstår, selv om strukturer som bjørkeskjermer er i ferd med å forsvinne ettersom trærne er av svært høy alder. Elementer anlagt rundt 1920 er helt eller delvis gjengrodd eller helt forsvunnet, mens store deler av vegetasjonen anlagt rundt 1950 fortsatt eksisterer i anlegget.

I kapittelet *Veien videre* argumenteres det for hvorfor hagen på Heggerud er et kulturminne som er verdt å bevare. Den innehar både kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og bruksverdi, og har et potensiale som campingplass til å formidle historien til de besøkende og bidra til lokal verdiskaping. Avslutningsvis presenteres en rekke tiltak for å bevare og rekonstruere viktige elementer for å ivareta helheten i anlegget, slik at den kan fortelle en historie til de besøkende og samtidig underrette seg til dagens bruk som campingplass og tilgjengelige ressurser. Tiltakene bygger på antikvariske prinsipper.

ABSTRACT

Heggerud gård is located in Gudbrandsdalen and has existed since the 17th century. However, the main facility was moved to its current location in 1860, when judge Kaltenborn bought the farm on behalf of the state. He presumably established the garden shortly after, with elements and structures known from the landscape gardens. Followed by Kaltenborn, two additional judge families lived at Heggerud, before it was actioned off to Amund Wadahl in 1898.

Heggerud is still owned by the Wadahl family, and has been run as a full time boarding house, summer boarding house and campsite. Some changes have been made to the garden throughout its existence, both by owners and russian war captives sent from Germany who where lodged in at Heggerud in 1917-1918.

The historical analysis examines the development of the garden from the time that it was established to the present day, and mainly focuses on three historical layers set to the periods around 1900, 1920 and 1950. An interpreted plan for the three periods is shown, which are based on historical documentation shown in the thesis.

Registrations and analysis from the current situation are further being presented. They show the physical conditions in the garden as well as the condition of the vegetation. This varies, among other things, due to difference in age and sun exposure. Furthermore, some species have

spread into the plant, and several of the historical elements are completely or partially overgrown, and is difficult to spot.

In the analysis of cultural heritage history, the current situation is seen in light of the history by comparing historical photographs with the current situation, and examines element, structures and vegetation which still exists or not. The large parts of the main structure from the original garden is still visible, even though structures such as the clumps of birch trees are disappearing due to their significantly high age. Elements laid out around 1920 have completely or partially overgrown or has completely disappeared, while large parts of the vegetation planted around 1950 still exists.

The chapter *Veien videre* argues that the garden at Heggerud is a cultural heritage site worth preserving. It holds both values of knowledge, experience and use, and at the same time has a potential as a campsite to convey the story to the visitors and contribute to local value creation. Finally, a number of measures are presented to preserve and reconstruct important elements to preserve the entirety of the facility, so that it can tell a story to the visitors, and at the same time take into account the current use and available resources. The measures are based on antiquarian principles.

FORORD

Denne masteroppgaven markerer slutten på min studietid som landskapsarkitektstudent ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Det har vært fem uforglemmelig fine og lærerike år i vakre omgivelser på Ås.

Spørsmålet om hva som skulle bli tematikken til masteroppgaven har ligget i bakhodet gjennom hele studieperioden, og etter kurset *3D-visualisering av historiske landskap* ble det klart for meg at jeg ønsket en historisk vinkling. Hagen på Heggerud Gård ble presentert som en oppgave i masterkatalogen og fanget raskt min interesse.

Gården ligger i Gudbrandsdalen, som er opphavsstedet til familienavnet mitt og som jeg har kjørt gjennom utallige ganger på vei til familiebesøk på Sunnmøre. Det er likevel et område jeg har hatt lite kunnskap om. Av den grunn, og fordi de fleste prosjektene gjennom studiet har foregått i østlandsområdet, føltes det rett å velge en oppgave plassert i Gudbrandsdalen.

Jeg vil rette en stor takk til min veileder, Annegreth Dietze-Schirdewahn. Både for å ha vekket interessen min for den historiske siden av landskapsarkitektur gjennom kurset *3D-visualisering av historiske landskap*, for å ha presentert oppgaven i katalogen og til slutt for gode faglige tilbakemeldinger, god oppfølging og motivasjon denne våren. Takk også til Bjørn Anders Fredriksen for hjelp til å tolke vegetasjon på historiske fotografier.

Jeg vil videre takke Ragnhild Wadahl, eier av Heggerud Gård. Takk for all informasjon du har samlet inn og bilder som jeg har fått bruke i oppgaven, for god oppvartning under alle befaringer, for å alltid stille opp til telefonsamtaler, og spesielt for ditt store engasjement rundt å ta vare på et viktig kulturminne, både bygninger og hagen, og alt arbeidet som følger med. Dere gjør et viktig arbeid for å sikre en helhet innen norsk kulturarv. Takk også til Kari Wimmer for en hyggelig og grundig gjennomgang i hagen under befaringen i august, som har vært et svært viktig bidrag til oppgaven.

Til slutt vil jeg takke alle mine medstudenter for et usedvanlig godt studiemiljø, gode faglige samtaler og mange fine stunder og lunsjer i solveggen på Akropolis.

Ås, juni 2022

Sina Andrine Hareide Killi

Sina Killi

Figur 0.1. Epletrær på Heggerud

INNHold

1. INNLEDNING

Bakgrunn og tema.....	s. 5
Topografi.....	s. 6
Avgrensning.....	s. 7
Heggerud i dag.....	s. 9
Problemstilling og mål.....	s. 9
Metode.....	s. 10
Oppbygning av oppgaven.....	s. 11
Begreper.....	s. 11

2. HISTORIE

Historiske kilder.....	s. 12
Tidslinje.....	s. 13
Historiske lag.....	s. 13
Oppgaveområdet med detaljområder.....	s. 14
Tolkning av oppgaveområdet rundt 1900.....	s. 15
Tolket plan rundt 1900.....	s. 20
Tolkning av oppgaveområdet rundt 1920.....	s. 21
Tolket plan rundt 1920.....	s. 25
Tolkning av oppgaveområdet rundt 1950.....	s. 26
Tolket plan rundt 1950.....	s. 31
Endring fra rundt 1950 til i dag.....	s. 32
Oppsummering.....	s. 32

3. DAGENS SITUASJON -

REGISTRERINGER OG ANALYSER

Introduksjon.....	s. 33
Oppgaveområdet i dag - situasjonsplan.....	s. 34
Fullstendig planteliste.....	s. 35
Bebyggelse.....	s. 36
Vegetasjon.....	s. 37
Trær.....	s. 37
Busker.....	s. 38
Bed og stauder.....	s. 39
Uønskede arter.....	s. 39
Elementer.....	s. 40
Romforhold.....	s. 41
Veier.....	s. 41
Klima og vekstforhold.....	s. 42
Oppsummering.....	s. 42

4. KULTURHISTORISK ANALYSE

Introduksjon.....	s. 43
Kulturhistorisk analyse - dagens situasjon med forsvunne elementer.....	s. 44
Kulturhistorisk analyse - dagens situasjon.....	s. 45
Historiske foto og dagens situasjon.....	s. 46
Oppsummering.....	s. 54

5. VEIEN VIDERE

Introduksjon.....	s. 55
Grøntanlegg som kulturminne.....	s. 55
Hagen på Heggerud som kulturminne.....	s. 55
Bakgrunn for valg av tiltak.....	s. 57
Forslag til tiltak.....	s. 59
Trær.....	s. 59
Busker.....	s. 61
Stauder og bed.....	s. 63
Gangstier og kjørevei.....	s. 63
Bebyggelse.....	s. 64
Øvrige anbefalinger.....	s. 64
Anbefalte tiltak vist i plan.....	s. 65
Utfordringer.....	s. 66
Oppsummering.....	s. 66

6. AVSLUTNING

Refleksjon.....	s. 67
Oppsummering.....	s. 68

1. INNLEDNING

BAKGRUNN OG TEMA

Heggerud gård ligger i tettstedet Harpefoss, i Sør-Fron kommune. Gården er direkte tilknyttet den gamle Kongsvegen som slynger seg gjennom Gudbrandsdalen. Harpefoss sentrum har en plassering nær dalbunnen, rett nord for Gudbrandsdalslågen. Omgivelsene preges av jordbrukslandskap karakteristisk for dalføret.

Gården har en lang historie og er nevnt i skattematrikkelen allerede i 1668 (Hovdhaugen, 1973). Hovedanlegget har likevel en noe yngre historie, dette ble flyttet til dagens plassering i forbindelse med eierskifte i 1860, da sorenskriver Kaltenborn kjøpte gården på vegne av staten (Hovdhaugen, 1973). I den forbindelse ble en rekke nye gårdshus anlagt, og gården fikk en typisk utforming for Gudbrandsdalen med inntun og uttun (Løchen, 1974). Det ble dessuten anlagt et staselig hageanlegg som vitnet om sorenskriverens rolle i samfunnet. Som sorenskrivergård hadde Heggerud en viktig posisjon i Mellom-Gudbrandsdalen, sorenskrivere var embetsmenn og dermed en del av den politiske eliten på 1800-tallet (Dørum, 2022). For å øke tilgjengeligheten ble det nye gårdsanlegget plassert i tilknytning til den nye trasséen til Kongsvegen. Der gikk E6 frem til 2017, og Kongsvegen var da hovedfartsåren gjennom Gudbrandsdalen (Statens vegvesen, 2021).

Det bodde totalt tre sorenskriverfamilier på Heggerud. Den siste familien flyttet i 1898, og gården ble solgt til Amund Wadahl (Riksarkivet, L0252). I hans eie ble det drevet pensjonat på

gården, selv bodde han et annet sted (Wadahl, 2021). 19 år etter overtakelsen ble en rekke russiske krigsinvalidere innkvartert på Heggerud, og som en del av rehabiliteringen gjennomførte de arbeider i hagen og satte på denne måten sine spor i anlegget, før de ble sendt tilbake til Russland året etter (Brazier, 2017).

Først flere år etter at Amunds sønn, Asmund Wadahl, hadde tatt over Heggerud og giftet seg med Karen Grytting, flyttet Wadahl-familien inn i hovedhuset på gården i 1932. Pensjonatdriften fortsatte etter dette i sommerhalvåret (Risdal, 2018). Karen hadde gartnerutdannelse fra gartnerskolen på Veaa, og ønsket ifølge hennes datter, Kari Wimmer, å ta vare på og videreutvikle hageanlegget anlagt under Kaltenborn (2021). På denne måten satte også hun sine spor på anlegget. To generasjoner senere er Heggerud fortsatt i familiens eie, og har siden 1969 blitt drevet som campingplass. Dette har ført til slitasje på deler av vegetasjonen, samtidig som flere arter har spredd seg inn i anlegget. Dagens eier er svært interessert i hagen, og ønsker å opparbeide den etter historiske verdier.

En sammenstilling av dokumentasjon fra hageanlegget på Heggerud er viktig av flere årsaker. Godt dokumenterte hageanlegg i Norge består i hovedsak av store hageanlegg etablert av svært velstående familier (Riksantikvaren, 2016). Selv om hagen på Heggerud var staselig og antagelig fungerte som et statussymbol da den ble anlagt, skiller den seg likevel fra større, godt dokumenterte hageanlegg både i størrelse og hagearkitektonisk utforming. Elementer fra landskapsstilen kan

gjenkjennes, men i krympet utgave. Hagen på Heggerud er derfor viktig å dokumentere, nettopp for å styrke kunnskapsgrunnlaget om slike hager i norsk sammenheng. Det gjelder både å sammenstille historiske kilder og undersøke spor etter historien i dagens anlegg. Mye av grunnstrukturen fra det opprinnelige anlegget og enkelte arter finnes ennå, selv om store deler av vegetasjonen har forsvunnet og beplantningen som ennå eksisterer snart har nådd eller overgått sin forventede levealder. Spor etter historien i dagens anlegg representerer en stor del av kildematerialet fra den tiden, og registreringer av dagens situasjon blir følgelig svært viktig.

Hageanlegget på Heggerud er videre viktig å dokumentere og bevare fordi det representerer en del av en større helhet innen norsk kulturarv og -historie, som tradisjonsbærer og et uttrykk for samtidens oppfatning av relasjonen mellom mennesker og naturen (Riksantikvaren, 2016). At gården har vært bebodd av sorenskriverfamilier og russiske krigsfanger gir den ytterligere kulturhistorisk verdi, fordi anlegget knyttes opp mot både lokal, norsk og internasjonal historie. Samtidig bør hagen dokumenteres og bevares fordi den har en verdi som en kunnskapsbærer av historien, og ikke minst vegetasjonshistorien i området. Hagen har dessuten en historie å fortelle, om tidene den har gjennomlevd samt om opprinnelige og senere eiere og beboere (Riksantikvaren, 2016). Ettersom det i dag tilbyr overnatting på Heggerud ligger det et stort potensial i å videreformidle denne historien til de besøkende. Dette krever imidlertid at hagen ivaretas.

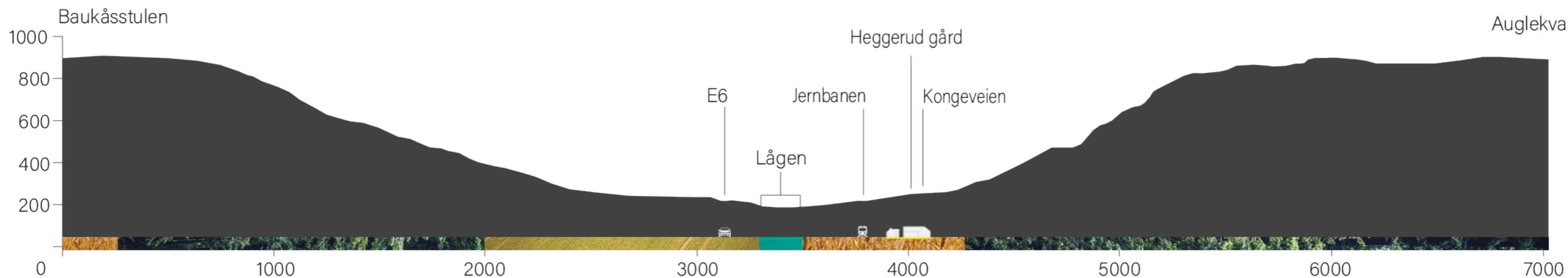
Dagens eier ønsker å opparbeide hagen etter historiske verdier, og i slike tilfeller er grundig dokumentasjon fra historiske kilder og gjennomgang av hagens historie et viktig grunnlag, sammen med registreringer og analyser fra dagens situasjon, ressurskapasitet og bruksområde. Både fordi man da har mulighet til å ivareta historiske verdier, og for å skape noe funksjonelt som er mulig å ivareta.

Oppgaven skal bidra til å styrke grunnlaget av dokumenterte mindre, men staselige hageanlegg fra siste halvdel av 1800-tallet, og være et bidrag til eierne slik at de kan ivareta og videreutvikle et hageanlegg av kulturhistorisk verdi. Oppgaven sammenstiller historisk dokumentasjon og viser hvordan anlegget kan ha vært utformet i tre tidsperioder. Videre presenteres tiltak for ivaretagelse, restaurering og rekonstruksjon, som vil kunne skape verdier i form av opplevelse, kunnskap og bruksverdi.

Figur 1.1. Heggerud gård sin beliggenhet i Norge

TOPOGRAFI

Figur 1.2. Heggerud gård sin beliggenhet i dalføret.

BELIGGENHET

Heggerud gård ligger vest i tettstedet Harpefoss, i Sør-Fron kommune i Innlandet fylke. Gården hadde tidligere en svært sentral plassering, langs Kongsvegen og en knapp kilometer fra den nå nedlagte Harpefoss stasjon. Kongsvegen var lenge hovedfartsåren gjennom Gudbrandsdalen, og Harpefoss stasjon representerte et nytt sentrum i bygda da den sto klar i 1896 (Risidal, 2018). På 1970-tallet ble jernbanestasjonen nedlagt, og ny E6 ble ferdigstilt gjennom kommunen i desember 2016 (Statens vegvesen, 2021). Dette medfører at gården ikke lenger er like synlig for gjennomfartstrafikken, og bilistene og togene farer forbi. Dette skaper imidlertid bedre forhold på gården i form av mindre støy og luftforurensning. Gården ligger i klimasone 6.

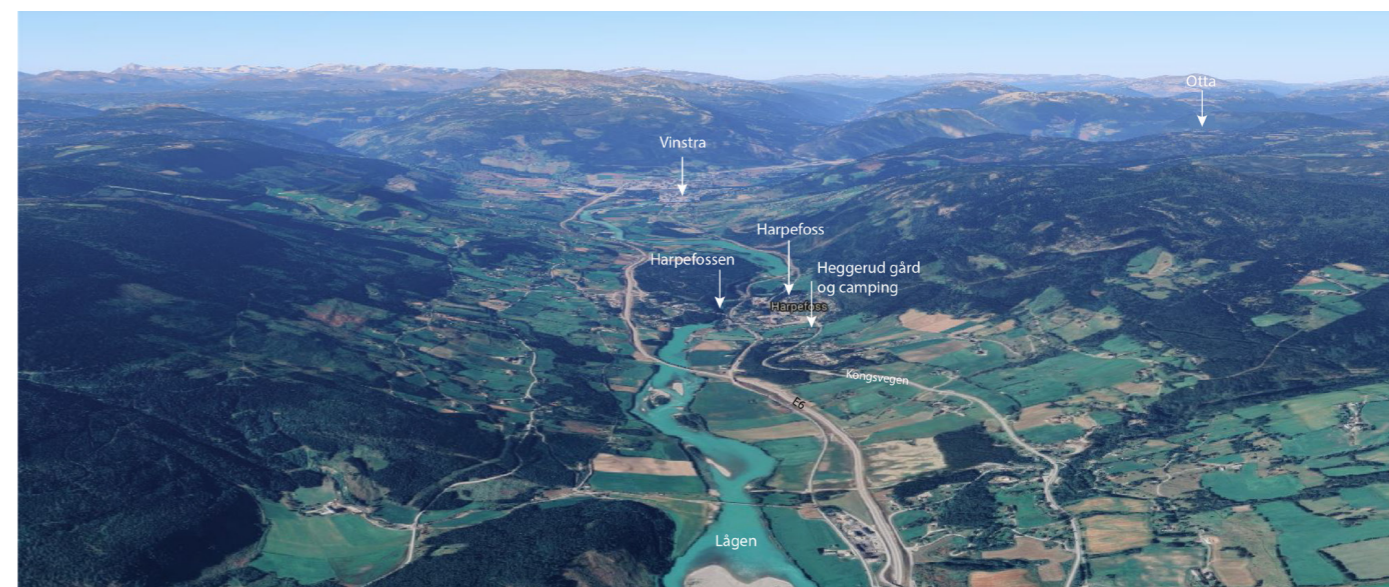
TOPOGRAFI

Harpefoss ligger i Gudbrandsdalen, og den karakteristiske vide u-dalsformen preger landskapet rundt Heggerud. Dalsidene er relativt bratte, men flater noe ut i bunn. Mindre bebyggelse er sentrert rundt Harpefoss sentrum nær dalbunnen. Utover dette er dalen preget av jordbruksarealer, og en rekke gårder med lang historie og kulturhistorisk verdi ligger spredt oppover dalsidene. I bunnen av dalen renner Gudbrandsdalslågen. Lågen tar opp sideelver fra en rekke fjellområder og smeltevann fra breer. Dette bidrar til relativt stor vannføring gjennom sommeren og bidrar til å skape den karakteristiske grønnfargen på vannet (Thorsnæs, 2020). Hovedhuset på Heggerud er plassert rundt 60 høydemetre fra Lågen, på nordsiden av elven, som skaper gode solforhold gjennom året.

LOKALE FORHOLD

Heggerud ligger på en berggrunn av sandstein og skifer/fyllitt, dekket av tykke moreneavsetninger i likhet med store deler av Gudbrandsdalen. Klimaet rundt Harpefoss er karakteristisk for dalføret, som preges av lite vind og nedbør med varme somre og kalde vintre (Mamen, 2019).

Kombinert med gode solforhold gjør dette arealene på gården godt egnet for jordbruk. Vindretningen forekommer hovedsakelig fra sørøst og brer seg gjennom dalen, men tidvis strømmer en kraftigere vind fra nordvest inn og følger dalløpet sørover.

Figur 1.3. Heggerud gård sin beliggenhet i dalføret.

AVGRENSNING

Eiendommen til Heggerud gård strekker seg over store arealer, og omfatter hovedsakelig tre avgrensede områder. Det nordligste området omfatter utmark og strekker seg fra Skard til Kollberg, mens det sørligste ligger på Gålå med et setertun. Det midterste arealet strekker seg fra Gudbrandsdalslågen gjennom Styggdalen og opp til Geitsettan. Det er i dette området hovedanlegget på Heggerud befinner seg, rett øst for Harpefoss sentrum, med gårdstunene og den historiske hagen vist i kartet til venstre.

Deler av eiendommen til Heggerud gård har blitt skilt ut de siste århundrene, dette omfatter blant annet tidligere husmannsplasser og eiendommen til Harpefoss hotell. Videre var hovedanlegget til Heggerud tidligere plassert i Birkelia, men ble flyttet ned til dagens plassering ved Kongsvegen da Kaltenborn kjøpte gården på vegne av staten i 1860 og hagen ble følgelig påbegynt. Av den grunn avgrenses oppgaven tidsmessig til dette årstallet. Eierforhold før den tid vil derfor ikke bli gjennomgått.

Den fysiske avgrensningen av oppgaveområdet er markert i gul, stiplede linje i figur 1.4, og er satt til området rundt hovedhuset og øvrige bygninger. Avgrensningen inkluderer inn- og uttunet, innkjørselen, den historiske hagen samt området mellom hagen og Kongsvegen. Avgrensningen er satt på bakgrunn av hva som vil være interessant å undersøke i et historisk og landskapsarkitektonisk perspektiv.

Figur 1.4. Heggerud gård sin beliggenhet langs Lågen

Innenfor den fysiske avgrensningen deles oppgaveområdet inn i 5 delområder, som er markert i figur 1.5. Delområde 1 – Markedshagen, inkluderer innkjørselen og området mellom den historiske nyttehagen og Kongsvegen. Her finnes det i dag en markedshage, derav navnet på delområdet, der det dyrkes grønnsaker og sommerblomster. Som adkomst er innkjørselen naturlig å ta med, fordi den representerer det første møtet man har med gården. Området mellom hagen og veien var tidligere et mer adskilt areal, men er likevel inkludert i områdeavgrensningen. Bruksområdet har endret seg fra dyrking til campingplass på 1960-tallet, og igjen til markedshage i dag, og er interessant nettopp på grunn av denne endringen, fordi den viser utviklingen av inntektskilder til beboerne på gården.

Delområde 2 – Inntunet og 3 – Uttunet er også naturlig å inkludere fordi de representerer viktige strukturer i et typisk gårdsanlegg fra Gudbrandsdalen (Løchen, 1974). Inntunet fungerer som en forlengelse av innkjørselen og omfatter området ved hovedinngangen til hovedhuset. Her har det tidvis vært prydbepantning, og tuntreet som trolig ble etablert under Kaltenborn står ennå.

Delområde 4 – Bjørkehagen, er en viktig del av den historiske hagen på Heggerud. Oppgaven vil vise at felter med bjørketrær ble etablert under Kaltenborn på 1860-tallet, og flere av trærne står fortsatt, imidlertid i dårligere forfatning. Her finnes flere utsiktspunkter, og sikten utover i dalen har tydelig stått sentralt ved anleggelsen av dette delområdet.

Delområde 5 – Nytttehagen ble også etablert under Kaltenborn, men har gjennomgått enkelte endringer siden den gang. Flere av frukttrærne står der ennå, og den opprinnelige strukturen er fortsatt tydelig. Grønnsaksfelt har kommet til og forsvunnet, og tidligere etablert syrinlysthus er ikke lenger synlig.

Figur 1.5. Avgrensning av oppgaveområdet med delområder

HEGGERUD I DAG

Heggerud gård er i dag fortsatt bebodd av Wadahl-familien, etter et eierskifte i 2018 fra én generasjon til den neste. På Heggerud tilbys det i dag overnatting i den gamle kontorbygningen, i campinghytter og glampingtelt, samt mulighet for parkering av campingbiler eller oppsetting av egne telt. Det er nylig anlagt en markedshage, hvor det dyrkes en rekke grønnsaker og blomster til salg. Det samme gjelder bringebær, der et økologisk felt på 2.5 dekar ble etablert i 2020. Epletrærne bærer ennå frukt og juice presses årlig. Det gamle fjøset har tidligere vært utleid som festlokale, men krever nå ytterligere brannsikring for å kunne fortsette tilbudet.

Deler av bebyggelsen og uteområdene har i dag et sterkt behov for vedlikehold, men begrensede ressurser og arbeidskapasitet gjør dette tidkrevende. Eierne har et ønske om å utvikle tilbudet med parkeringsmuligheter for campingbiler, ettersom det utgjør en svært stor belastning på hagen. Men dette er foreløpig en inntektskilde som kan bidra til å finansiere vedlikeholdsbehovet av bygningene og hagen.

Figur 1.6. Bebyggelsen på Heggerud sett fra markedshagen

PROBLEMSTILLING & MÅL

PROBLEMSTILLING

Oppgaven dokumenterer og sammenstiller historisk materiale fra hageanlegget på Heggerud gård, og danner sammen med registreringer og analyse fra dagens situasjon grunnlaget for en kulturhistorisk analyse og anbefalte tiltak for hageanlegget.

MÅL

Den historiske hagen på Heggerud representerer en form for villahage fra siste halvdel av 1800-tallet i privat eie, som er lite dokumentert i norsk sammenheng. Å dokumentere og ivareta et slikt anlegg er viktig for å vise en helhet innen norsk kulturhistorie. For å muliggjøre dette er det essensielt at anlegget har en bruksverdi. Formålet med oppgaven er derfor å

- finne og sammenstille historisk dokumentasjon fra hagen på Heggerud, som et bidrag til kunnskapsgrunnlaget om slike hager i Norge.
- tolke og vise utviklingen av hagen og hvordan den har endret seg gjennom tilpasninger til endret bruk i tre historiske lag, for å danne et faglig grunnlag av den historiske utviklingen som utgangspunkt for bevaring og videre utvikling av hageanlegget.
- utarbeide anbefalte tiltak som kan hjelpe eierne å ivareta, gjenskape og videreutvikle hagen på Heggerud, basert på et faglig grunnlag av hageanleggets historie, kulturhistoriske verdier og dagens fysiske forhold og bruk.
- vise potensialet som ligger i hageanlegget for å øke dens bruksverdi. Et godt ivaretatt anlegg med synlige historiske elementer bidrar til å vise innblikk i historien for de besøkende, og kan benyttes i markedsføringen for å øke den økonomiske bruksverdien.

METODE

Arbeidet med oppgaven startet med å danne et bilde av gårdens historiske utvikling. Den fysiske avgrensningen ble fastsatt tidlig og falt naturlig etter befarings og undersøkelser av historiske kart. Hagens utstrekning har i liten grad endret seg siden dens etablering, og størrelsen gjorde det overkommelig å ta for seg hele, samt tunene og markedshagen. Tidsmessig er avgrensningen satt til året da hagen ble påbegynt. Metodevalget er blant annet inspirert av Riksantikvarens veileder for grøntanlegg (Riksantikvaren, 2020), samt Maria Flinck (2013) sine anbefalinger for utarbeidelse av forvaltningsplaner.

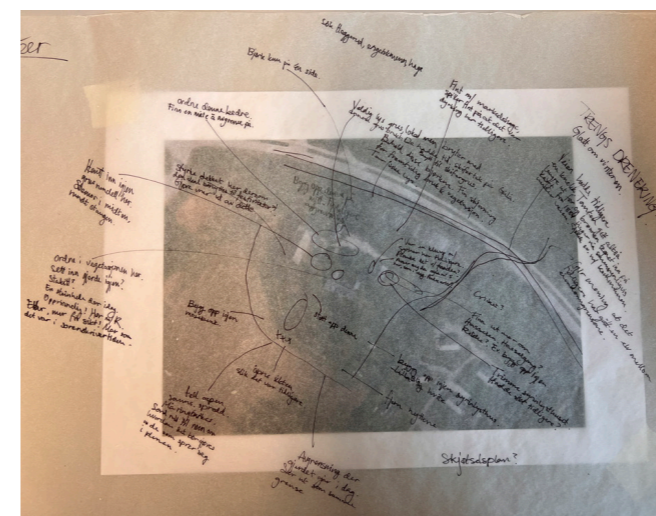
En god oversikt over hagens historiske utvikling skaper forståelse for anleggets kulturhistoriske verdi, og er et viktig grunnlag for videre utvikling av anlegget (Riksantikvaren, 2020). Historisk kildemateriell benyttet i denne oppgaven består av tekst, fotografier, flyfoto, kart og tegninger, som tidlig ble sortert kronologisk for å gi et bilde over hagens utvikling. Et kart over gården fra 1884 har vært sentralt for å undersøke hagens avgrensning og bebyggelsens plassering, men sier lite om hagens utforming. Tolkning av bilder funnet på Digitalt museum og fra eiernes private samling har i stor grad bidratt til en oversikt over vegetasjon, både i form av ulike arter og deres plassering. Fotografiene har blitt sammenlignet med dagens situasjon for å vise utviklingen av anlegget. For å finne så nøyaktig ståsted på de historiske fotoene som mulig ble det brukt en 3D-modell i Sketchup med bygninger som referanse. Flyfoto har blitt tatt jevnlig etter 1947, og disse har vært sentrale for å vise hagens utvikling de siste 70 årene, ved hjelp av overlay.

Arkivsøk hos Riksarkivet i Oslo ble gjennomført i starten av februar, der fokuset var å finne informasjon fra sorenskrivertiden. Dessverre har kart og tegninger blitt sortert ut av arkivmappene og lagt i samlemapper, og har derfor ikke vært mulig å finne frem til på grunn av tidsbegrensning. Det finnes likevel en rekke skriftlige kilder, som i varierende grad har hatt relevans for hagen. Disse har imidlertid bidratt til en god oversikt over eierforhold. Eldre tekst har vært vanskelig å tolke, og det kan derfor ikke utelukkes at det finnes ytterligere informasjon om hagen i arkivmaterialet.

Det finnes begrenset litteratur om hagen, men gjennom Nasjonalbiblioteket har jeg funnet noe informasjon om gården generelt, om eierforhold og beboerne, og litteratur og avisartikler om sorenskriverne. Litteratur om gårds- og villahager har blitt gjennomgått, samt faglitteratur om tidstypisk vegetasjon innenfor ulike historiske lag. Referanseanlegg har også i noen grad blitt undersøkt.

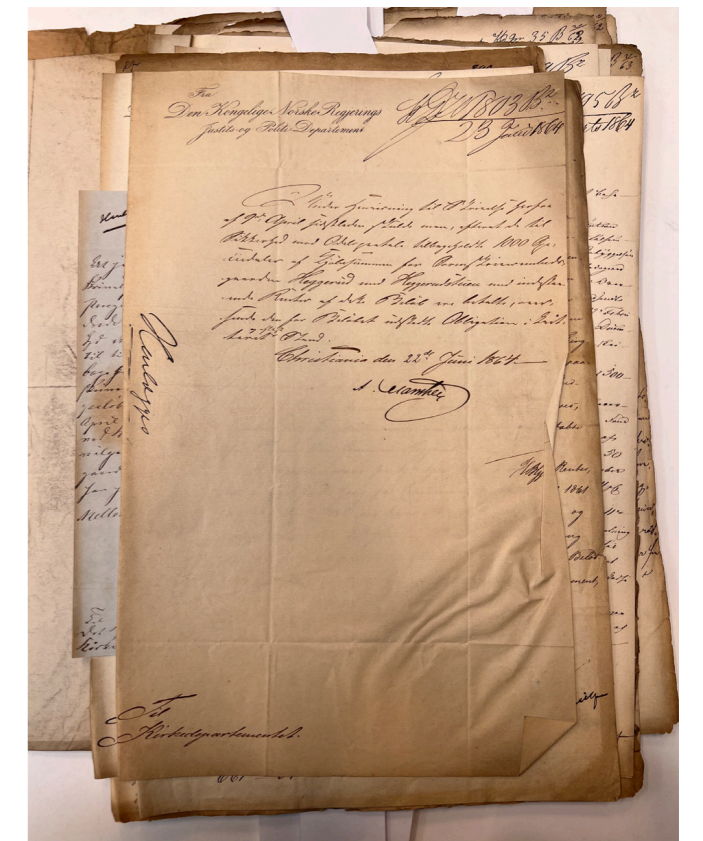
I forbindelse med arbeidet har jeg gjennomført tre befarings. Den første var i juni 2021, der intensjonen var å få et første møte med hagen og ta bilder av vegetasjonen. I slutten av august 2021 ble det gjennomført en mer omfattende befarings med ytterligere fotografering, registrering av siktlinjer, innmåling og kartlegging av eksisterende vegetasjon og samtale med både dagens eier, Ragnhild Wadahl, og hennes tante, Kari Wimmer, som vokste opp på Heggerud. Det må presiseres at informasjon fra muntlige kilder ikke alltid kan stoles blindt på, og i tilfeller der

jeg ikke har fått bekreftet informasjonen gjennom andre kilder kommer dette frem i oppgaven. Befaringene bidro i stor grad til å kartlegge dagens situasjon, som har vært svært viktig å dokumentere ettersom gjenlevende vegetasjon fra hagens etablering utgjør hovedvekten av kildemateriale fra sorenskrivertiden. Samtaler med nøkkelpersoner ga et ytterligere bilde av hagens bruksområder gjennom historien, og hvordan den tidligere har vært utformet samt gitt innblikk i vegetasjon som tidligere har eksistert i hagen. Dette har vært sentralt i arbeidet med tolkede planer fra tre ulike historiske lag. Georadarundersøkelser har ikke blitt gjennomført, noe som kunne vært nyttig i forbindelse med å finne tilbake til nøyaktig plassering av stier og vannrenne som tidligere har eksistert i hagen. Dette arbeidet ble begrenset til å undersøke spor i terrenget. En siste befarings ble gjennomført i mai 2022, for å undersøke nøyaktig plassering av noe vegetasjon, ta enkelte mål og flere bilder.

Figur 1.7. Foto av arbeidsprosessen

Et grøntanlegg vil utvikles over tid og påvirkes i større eller mindre grad av bruksområde og eierforhold. Som avgrensning er det vanlig å velge ut og konsentrere seg om visse historiske lag (Riksantikvaren, 2020). Vanlig er det å velge historiske lag etter omfang av kildemateriale, som gjerne øker i forbindelse med eierskifte eller perioder der anlegget har gjennomgått større endringer. Det er som nevnt sparsomt med kildemateriale fra Heggerud, og mye av informasjonen finnes kun i form av minner fra tidligere beboere og fotografier. De ulike historiske lagene jeg tar for meg er derfor ikke satt til et konkret årstall, men en cirka periode der anlegget har gjennomgått flere, mindre endringer.

Figur 1.8. Foto av dokumenter funnet på Riksarkivet i Oslo

OPPBYGNING AV OPPGAVEN

Kapittel 1 omfatter innledningen til oppgaven. Her presenteres bakgrunn, gårdens plassering i Norge og i landskapet samt avgrensning til oppgaven både fysisk og tidsmessig. I kapitlet presenteres kort hvordan Heggerud brukes i dag, sammen med eiernes ønske for videre utvikling. Avslutningsvis presenteres problemstilling og mål, og metode for oppgaven.

Kapittel 2 går inn på historien til Heggerud, og utgjør hovedvekten av oppgaven. Her presenteres historiske kilder og hvordan de er benyttet i oppgaven. Videre blir hagen fra den ble etablert satt i en historisk kontekst, etterfulgt av en tidslinje med eierforhold og innblikk i tidligere beboere. Kapitlet går videre inn på tre historiske lag med sammenstilling av dokumentasjon, som blir supplert med tolkede plantegninger.

Kapittel 3 inneholder registreringer og analyser fra dagens situasjon. Kapitlet presenterer tilstanden av ulike elementer og vegetasjonen i hagen.

Kapittel 4 gjennomgår en kulturhistorisk analyse av oppgaveområdet. Først presenteres plantegninger som viser når ulike elementer og vegetasjon i anlegget trolig er fra, samt hva som har forsvunnet fra anlegget. Deretter sammenlignes historiske fotografier med dagens situasjon.

Kapittel 5 åpner med hagen på Heggerud som kulturminne, etterfulgt av en begrunnelse for valg av tiltak som videre presenteres. Disse tar for seg bevaring, restaurering og rekonstruering av elementer og vegetasjon i anlegget. Rundt enkelte av tiltakene følger en kort diskusjon.

Kapittel 6 gir en refleksjon over arbeidet med oppgaven, og presenterer kort hva jeg ikke fikk tid til og som bør undersøkes nærmere i et eventuelt videre arbeid.

Oppbygningen til oppgaven bygger på Riksantikvarens Mal for forvaltningsplan for historiske grøntanlegg (Riksantikvaren, 2014).

BEGREPER

Hagen på Heggerud

Hagen / hagen på Heggerud skriver jeg flere ganger i oppgaven. Dette innebærer hele oppgaveområdet. Jeg bruker dette begrepet fordi oppgaveområder skiller seg fra resten av gårdens arealer, som hovedsakelig er jordbruksarealer eller utmark.

Anlegg

Når jeg skriver om *anlegget* mener jeg i likhet med *hagen* hele oppgaveområdet, som innebærer alle delområder.

Den historiske hagen

Den historiske hagen omfatter delområde 4 og 5, som er det opprinnelige hageanlegget, uten inn- og uttun.

Markedshagen

Markedshagen bruker jeg for å omtale både selve markedshagen samt hele delområde 1. Det fremkommer tydelig i oppgaven hva jeg omtaler. Dette området var tidligere adskilt fra den historiske hagen, men er likevel inkludert i oppgaveområdet.

Restaurere/tilbakeføre

Restaurering innebærer å tilbakeføre noe som har vokst igjen, mistet sin opprinnelige karakter eller forfalt, men der utgangspunktet eller materialet fremdeles eksisterer. Et godt kunnskapsgrunnlag er viktig å legge til grunn for dette arbeidet (Flinck, 2013).

Rekonstruere/gjenskape

En rekonstruksjon har som hensikt å gjenskape noe som er helt forsvunnet eller ikke lenger

er synlig. Også i slike tilfeller må historisk kildemateriale ligge til grunn (Flinck, 2013).

Bevare

I denne oppgaven benyttes begrepet bevare om det å beholde noe for fremtiden, samt å vedlikeholdet det, slik at det ikke går tapt eller mister sin verdi (Flinck, 2013).

Skjøtsel

Skjøtsel innebærer arbeid som regelmessig må utføres. Dette er ofte sesongbasert, som lusing av bed, vedlikeholdsbeskjæring og fjerning av død vegetasjon, for å drifte anlegget (Riksantikvaren, 2014).

Vedlikehold

Vedlikehold omfatter arbeid som utføres med noe større tidsintervall, slik som beskjæring av vegetasjon for foryngelse (Flinck, 2013).

Kulturhistorisk verdi

Den kulturhistoriske verdien til et anlegg utgjør den samlede verdien av flere ulike forhold som er tilknyttet et kulturminne, og som gjør det bevaringsverdige. De enkelte kulturminnene vurderes ut fra de tre kategoriene kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og bruksverdi (Riksantikvaren, 2013).

Historiske lag

Et historisk lag omfatter en periode i et anleggs historie, hvor det skjedde en viktig utvikling eller større endringer, og som gjerne er dokumentert (Riksantikvaren, 2020).

2. HISTORIE

HISTORISKE KILDER

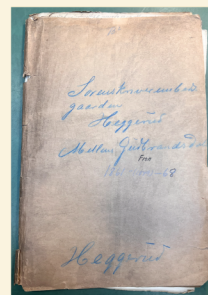
Et godt kunnskapsgrunnlag er viktig ved bevaring av historiske hager, og er essensielt å ha i bunn når man skal videreutvikle et grøntanlegg for å ivareta kulturhistoriske verdier (Riksantikvaren, 2020). Fra Heggerud finnes det et begrenset kildegrunnlag særlig fra sorenskrivertiden som omhandler hagen, og dagens hage blir i seg selv den viktigste kilden fra denne tiden. Dette har gjort arbeidet med den historiske tolkningen av oppgaveområdet utfordrende.

Etter hvert som hagen blir eldre øker kildegrunnlaget, og fotografier har blitt tatt med jevne mellomrom. Disse har stått sentralt i arbeidet med å forstå hagens utvikling fordi de viser utformingen av hagen i konkrete øyeblikk i historien (Riksantikvaren, 2016). Dette gjelder imidlertid kun enkelte deler av hagen. Flyfoto fra 1947 og fremover har dessuten stått sentralt. Disse viser i større grad anleggets overordnede utforming, selv om konkrete elementer og vegetasjon er utfordrende å tolke grunnet varierende kvalitet.

Muntlige kilder har vært viktige innspill i arbeidet med tolkning av hagens utvikling. Dette er i stor grad førstehåndskilder fra personer som har vokst opp på gården, selv om de også forteller videre fra tidligere generasjoner og da representerer sekundærkilder. Likevel må tidsspennets innvirkning tas i betraktning, og det må vurderes i hvilken grad minnens eksakthet er pålitelig (Lorås, 2007). Informasjonen bør derfor bekreftes eller avkreftes gjennom andre historiske kilder som fotografier, illustrasjoner og tekst (Riksantikvaren, 2020). Albert Wadahl som vokste opp på Heggerud har tegnet en rekke illustrasjoner, imidlertid ligger

hovedtyngden på bebyggelsen og hagen er i liten grad tegnet inn. To av illustrasjonene er tegnet i 1908 og 1918 og fungerer som relativt gode kilder. Resterende er tegnet på 1970-tallet etter hukommelse, og må derfor tolkes mer kritisk. Summen av de historiske kildene er viktige fordi de gir et innblikk i hagens endringer over tid. Selv om de ikke nødvendigvis sier noe om hagens konkrete utforming, kan eierforhold og deres interesse for hagen, samt bruksområdet på gården gi en forståelse av i hvilken grad hagen har blitt bevart eller videreutviklet, og til hvilke formål (Riksantikvaren, 2020).

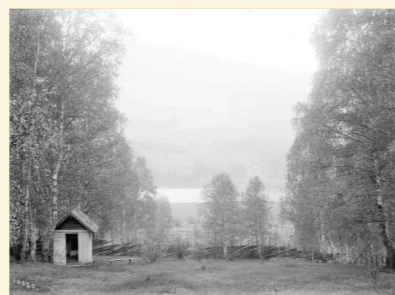
Diverse skriftlige kilder (1860-1899)

Kart over Sorenskrivergaarden Hygerud av A. Opstad (1884)

Fotografier av H. H. Lie (1913)

Fotografier av H. H. Lie (1914)

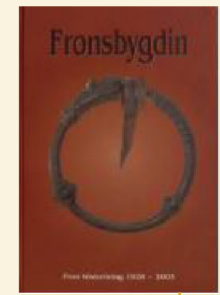
Fotografier fra privat samling (ca. 1940)

Gardar og slekter i Fron av E. Hovdhaugen (1973)

Fronsbygdin av E. Brazier (2017)

1860

1880

1900

1920

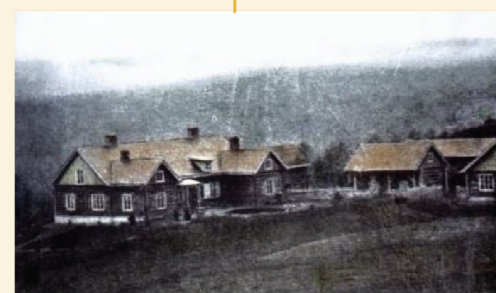
1940

1960

1980

2000

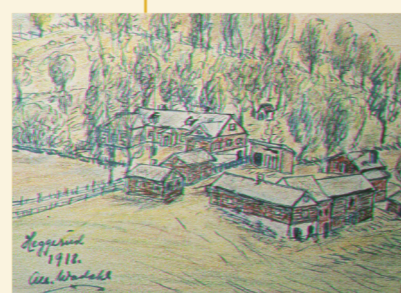
2020

Fotografi tatt av en student på besøk hos Kaltenborn (1868)

Fotografi av sorenskriverfamilien Hanssen (1898)

Illustrasjon av Albert Wadahl (1918)

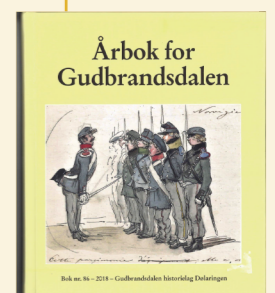
Diverse fotografier (1920-1935)

Diverse illustrasjoner tegnet av Amund Wadahl (ca. 1970)

Flyfoto (1947-2018)

Årbok for Gudbrandsdalen av O. C. Risdal (2018)

TIDSLINJE

HISTORISKE LAG

Rundt 1900

Kulturhistorisk er hagen på Heggerud under sorenskrivertiden svært interessant fordi den representerer en kombinasjon av gårds- og villahage fra siste halvdel av 1800-tallet som er lite dokumentert i norsk sammenheng. Flere bøker nevner et flott hageanlegg på Heggerud, som Birkeland sin bok *Nord i dalom og sør i landet* (1967) og Hovdhaugens *Garder og slekter i Fron* (1973), uten å gå mer i detalj enn at hagen ble anlagt med frukttrær og busker. Kari Wimmer forteller i et intervju til *Årbok for Gudbrandsdalen* (2018) at Kaltenborn dessuten anla hassel, piletrær og syriner rundt lysthus. Det finnes videre et fotografi fra 1868 og ett av sorenskriverfamilien Hanssen fra 1898. Utover dette finnes det få kilder fra sorenskrivertiden. Derfor har jeg satt det første historiske laget til rundt 1900, for å inkludere alle kildene jeg har tilgjengelig. Videre finnes fem fotografier fra 1913 og tre fra 1914, tatt av Hans H. Lie, som i noen grad kan benyttes i tolkningen av oppgaveområdet fra rundt 1900, ved å studere tilvokst vegetasjon som bjørketrærne. Dette historiske laget er hovedsakelig ment å favne om hvordan hagen kan ha sett ut under sin tid som sorenskrivergård.

Rundt 1920

I oktober 1917 ble russiske krigsfanger innkvartert på pensjonatet på Heggerud, der de etablerte nye elementer i hagen som en del av en arbeidstrening (Brazier, 2017). Det nevnes av andrehåndskilder at de etablerte vannrenne, andedam og la grusganger (Risidal, 2018). Følgende historiske laget er satt til rundt 1920 for å favne om endringene som ble gjort av krigsfangene, samt hvordan hagen har endret og tilpasset seg til å fungere som et fulltids pensjonat, slik det ble driftet fra rundt 1900 frem til 1932 (Risidal, 2018). Av billedlige kilder benyttes også her fotografiene tatt av Hans H. Lie i 1913 og 1914, samt fotografier fra Digitalt museum som ikke er datert mer presist enn at de er tatt i perioden 1920-1935.

Rundt 1950

Rundt 1950 hadde Asmund og Karen Wadahl bodd på gården i om lag 20 år og fortsatt pensjonatdriften i sommerhalvåret (Wimmer, 2021). Karens interesse for hagen og ønske om å videreutvikle den har frem til rundt 1950 gjort seg synlig gjennom etablering av ny beplantning (Wimmer, 2021). Videre ble kontorbygningen flyttet til dagens plassering, som medførte endringer i hagen i dette området. Dette historiske laget representerer en utvikling i anlegget som bærer preg av en hageinteressert beboer, Karen Wadahl, samt endringer i bebyggelsen, og er dessuten satt på grunnlag av historisk dokumentasjon i form av flyfoto fra 1947 og 1959, som vil bli vist i gjennomgangen av dette historiske laget senere i kapittelet.

OPPGAVEOMRÅDET MED DETALJOMRÅDER

Hensikten med inndeling av delområder i oppgaven er hovedsakelig for at leseren lettere skal kunne orientere seg i oppgaveområder under gjennomgangen av de historiske lagene.

Figur 2.2. Oppgaveområdet med delområder

TOLKNING AV OPPGAVEOMRÅDET RUNDT 1900

Kildene fra sorenskrivertiden består hovedsakelig av et kart og to fotografier, en skisse samt noen andre håndskilder i diverse litteratur og fra samtale med Kari Wimmer sommeren 2021. Enkelte fotografier tatt av Hans H. Lie i 1913-14 benyttes dessuten i noen grad for å tolke anlegget for tidsperioden rundt 1900, ved å se på tilvokst vegetasjon. Hagen i seg selv er også en viktig kilde til informasjon. I det følgende gjennomgås en tolkning av oppgaveområdet rundt 1900, som vises i en tolket plantegning på side 20. Tolkningen av oppgaveområdet rundt 1900 er ment å favne over hovedanlegget slik det var under sorenskrivertiden.

Beboere

Som tidligere nevnt ble Heggerud gård kjøpt av sorenskriver Kaltenborn på vegne av staten i 1860 (Riksarkivet, L0252). Der bodde han med sin familie og en rekke andre personer, blant annet to kontorister og fem tjenestepersoner (Øvrelid, 1987). Han fikk etablert bebyggelsen der den står i dag, som ble flyttet fra Birkelia på oversiden av Kongsvegen. Hovedhuset ble kjøpt og flyttet fra Espedalen nikkilverk, og sto antakelig ferdig oppført på Heggerud i 1862 ettersom dette årstallet er innrisset på mønet (Hovdhaugen, 1973; Wadahl, 2021).

Flere kilder oppgir at det var Kaltenborn som anla hagen på Heggerud, og Øvrelid skriver at det på Kaltenborn sin tid var en prydgård med vakre bygninger og hageanlegg, som skal ha inneholdt frukttrær, bærbusker, hassel, pil, syriner rundt lysthus og busker av ulike slag (Hovdhaugen, 1973; Risdal, 2018; Wimmer, 2021; Øvrelid, 1987). Det kan tenkes at anlegget på den tiden

fungerte som et statussymbol, noe som var vanlig for å vise økonomisk velstand og sosial tilhørighet (Dietze-Schirdewahn, 2010). Likevel skriver Øvrelid at fronsfolket nok hadde et mer naturlig forhold til embetsfamiliene enn det som var vanlig i bygder flest, blant annet fordi de bodde i området og deltok i bygdelivet (1987).

Etter at Kaltenborn gikk av som sorenskriver i 1884 flyttet den nye sorenskriveren for Mellom-Gudbrandsdalen, Martin Beer, inn på Heggerud med sin familie (Olafsen, 1945). Det kan tenkes at han i mindre grad så verdien av hagen, ettersom han i 1895 ble anmeldt for å ha hugget ned flere av hagens prydrær (Riksarkivet, L0388). Etterfulgt av Beer bodde sorenskriver Hanssen på Heggerud fra 1894-1898, og det er ikke funnet informasjon om at de to siste sorenskriverne fikk gjennomført arbeider i hagen utover hogst av trærne.

Avgrensinger og gjerder

Kartet i figur 2.3 viser eiendommen til Heggerud gård med husmannsplasser i 1884. Avgrensningen av hagen er tydelig markert i kartet, som er vist et utsnitt av i figur 2.4. Hagen er avgrenset mot et jorde med skigard i sørvest. I sørøst avgrenses den også med skigard på kartet, der den følger eiendomsgrensen. Et gjerde er videre tegnet inn mellom den historiske hagen og markedshagen. Denne er ikke mulig å se på fotografiet i figur 2.5 fra 1868 som vises på neste side, men har trolig blitt satt opp i mellomtiden. Markedshagen avgrenses av Kongsvegen i nord. Skigard er dessuten tegnet inn rundt uttunet og langs innkjørselen. I figur 2.6. kan det skimtes et gjerde mellom hovedbygningen som stabburet, trolig for å skille inntunet fra uttunet som var vanlig praksis i den typiske Gudbrandsdalsgården (Løchen, 1974).

Figur 2.3. Kart over Heggerud gård, 1884

Figur 2.4. Utsnitt av kart over Heggerud gård, 1884

Bebyggelse

Bebyggelsen er i likhet med hagens avgrensning tydelig tegnet inn i kartet fra 1884. Lengst sør sees hovedhuset med sine to fløyer som rammer inn inntunet. Stabburet skiller inntunet fra uttunet, og langs innkjørselen lå kontorbygningen. Låven ligger lengst nord med låvebru fra inntunet, og nedenfor denne et fjøs og et grisefjøs. Utedoen lå vest for hovedhuset, med et duelloft på toppen. Mellom denne og grisefjøset ble drengestuen, også kalt Raustuggu, bygget, kort tid etter at kartet ble tegnet (Wadahl, 2022). Figur 2.5 viser oversiden av hovedbygningen og stabburet, deler av kontorbygningen med låven og fjøset i bakgrunnen. Videre er fronten på hovedhuset avbildet i fotografiet av sorenskriverfamilien Hanssen, vist i figur 2.7. Her ser man at fronten

Figur 2.5. Bebyggelse på Heggerud. Fotograf fra oversiden av hovedhuset, med stabburet og kontorbygningen til høyre, 1868

Figur 2.6. Heggerud i 1908 fra sørvest, tegnet av Albert Wadahl etter hukommelse i 1970

av hovedhuset henvender ser mot hagen, med en liten veranda med skifertrapp som fører ned mot bjørkehagen. Langs sidene på verandaen og langs grunnmuren kan man se et noe opphøyd terreng, som antagelig var utvendige moldbenker der hensikten var å isolere bebyggelsen og hindre kaldtrekk inn i huset. Dette var ikke uvanlig på eldre, laftede tømmerbygninger slik som hovedhuset på Heggerud (Bergenhuis, 1984).

Trær

På kartet i figur 2.4 er trær i noen grad tegnet inn. Det er et tydelig skille mellom den historiske hagen og jorden nedenfor. Her er trærne tilfeldig plassert i motsetning til innenfor avgrensningen til hagen, der vegetasjon er tegnet inn i rekker sør for hovedhuset. Det er uvisst hvor nøyaktig plasseringen og antallet er. Det kan tenkes at kartet i større grad skiller mellom bevisst og tilfeldig plassering av trærne, ettersom det er tegnet inn en

trerekke foran hovedhuset som stenger siktlinjen ned mot Lågen. Denne siktaksen har på senere fotografier vært åpen, og på fotografiet i figur 2.7 kan det i utkanten av fotoet til høyre skimtes et bjørketre (*Betula* spp.) plassert nærmere enden av hovedhuset enn det som er tegnet inn på kartet.

Fotografiene tatt i 1913 som blir vist senere i kapittelet viser en mengde bjørketrær (*Betula* spp.) både ved innkjørselen og på sørsiden av hovedhuset. Trærnes størrelse på disse bildene underbygger at de ble plantet av Kaltenborn på 1860-tallet. Ut fra flyfotoet i figur 2.31 som vises senere i kapittelet kan det tolkes til at gruppen med bjørketrær som strekker seg sørøst fra hovedbygningen er tettere beplantet enn tregruppen i sørvest. I figur 2.8 vises videre to bjørketrær (*Betula* spp.) langs stakittgjerdet i sørvest. Disse er mye yngre enn de øvrige bjørketrærne i fotografiet, og det kan tenkes at de var selvsådd

Figur 2.7. Familien Hanssen avbildet i front av hovedhuset, 1898

etter plasseringen å dømme, da de stenger deler av siktlinjen mot Gudbrandsdalslågen og dessuten skaper skygge i hagen.

Epletrærne (*Malus domestica*) i delområde 5 er ikke avbildet fra sorenskrivertiden, men som nevnt oppgis det av flere kilder at frukttrær ble etablert under Kaltenborn (Hovdhaugen, 1973; Wimmer, 2021). Alder og tilstand til flere av epletrærne i dagens anlegg underbygger dette. I den tolkede plantegningen for denne perioden vist i figur 2.16, er plasseringen av epletrærne fra et flyfoto tatt i 1947 (figur 2.9) og fotografiet fra 1913 (figur 2.10) brukt som utgangspunkt. Det kan ikke utelukkes at det har vært flere eller færre epletrær ettersom fotografiene er tatt flere tiår senere. Det er likevel svært sannsynlig at de ble anlagt i rekker, slik de ennå står i dag, en

Figur 2.8. Bjørkehagen, avbildet fra front av hovedhuset ned mot Lågen, 1913. En mulig trassé til et gangstisystem er markert med stiplet linje

utbredt anleggsmåte som kan sees igjen i flere anlegg fra samme tid, som Hovelsrud på Helgøya og på Aulestad (Bruun, 2007; Langeland, 2002). Det er uvisst hvilke sorter som ble plantet, men de som eksisterer i dag er blant annet Åkerø, Haugmann, Sävsstadholm, Transparente blanch, Charlamovsky, Tokse og Gravenstein (Wadahl, 2022; Wimmer, 2021). Dette er alle arter som har en lang tradisjon innen epledyrking i Norge og Gudbrandsdalen (Nibio, u.å.; Ødegård, 1999). Peder Brandvold startet forsiktig opp Tokse planteskole i 1850-årene, i hagen på Tokse gård i Sødorp på Vinstra. Planteskolen var en betydelig ressurs for distriktet, og hadde fruktsorter som Säfstaholm, Transparente blanche, Haugmann og Simenrud (Ødegård, 1999). Det er sannsynlig at epletrærne på Heggerud ble kjøpt fra denne planteskolen.

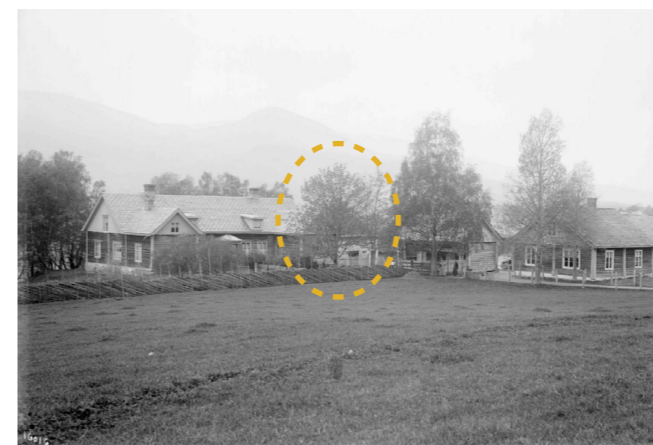
Piletrærne (*Salix x fragilis*) øst i hagen i dag ser ut fra størrelse ut til å være svært gamle, og Kari Wimmer oppgir i et intervju i Årbok for Gudbrandsdalen at også piletrær ble plantet av Kaltenborn (Risdal, 2018). Det er ikke funnet ytterligere kilder på dette, men grønnpil var en vanlig kulturplante utbredt i Oppland allerede i 1840 som underbygger at de kan ha blitt plantet

Figur 2.9. Flyfoto over Heggerud, 1947

Figur 2.10. Deler av nyttehagen, 1913

Figur 2.11. Oversiden av bebyggelsen som viser tuntreet, 1914

inn i anlegget da det ble etablert (Elven et al., 2018a). Tuntreet i anlegget er en spisslønn (*Acer platanoides*) og fotografiet i figur 2.11 fra 1914 viser et relativt stor tre som tyder på at det har blitt plantet under sorenskrivertiden, trolig av Kaltenborn.

Vegetasjon generelt

Det er gjort undersøkelser i Riksarkivet etter plantelister og regninger for planter fra sorenskrivertiden, uten funn. Det kan likevel ikke avskrives at det ikke eksisterer, da skriften har vært vanskelig å tyde og tiden har satt begrensninger for hvor mye det har vært mulig å lete. Hovdhaugen skriver i *Gardar og slekter i Fron* at det ble anlagt hage med frukttrær og busker, men går ikke ytterligere inn på vegetasjonen (1973). Likevel gir fotografiet i figur 2.7, fra front av hovedbygningen, en liten antydning til hva som eksisterte på denne tiden. Kantvegetasjonen langs stien kan se ut til å være en arve (*Cerastium* ssp.) på venstre side, og gravmyrt (*Vinca minor*) til høyre. Disse var begge vanlige som kantplanter i Midt-Norge (Fremstad & Solem, 2005). Blomstene langs stien er vanskelig å tyde, men kan tenkes å være ettårige på grunn av plantepinnene man ser i figuren. Buskene ved verandaen er utfordrende å artsbestemme ettersom de er langt unna og fotografiet antakelig er tatt om våren før bladene har vokst frem. Det er likevel sannsynlig at det er en form for prydbepantning etter den sentrale plasseringen å dømme, og kan minne om spirea (*Spiraea*) eller snøbær (*Symphoricarpos albus*). Spirea har vært mye plantet i norske hager, og svært vanlige var de i anlegg på 1800-tallet (Langeland, 2008). Grunnet plassering er busken i forgrunnen trolig også en prydbusk, men vanskelig å artsbestemme. Det kan tenkes at bærbuskene som Hovdhaugen nevner ble plantet mellom epletrærne, ettersom de som er der i dag er av svært høy alder, men det er ikke funnet ytterligere kilder som støtter dette (1973).

Hasselvegg

I det østlige hjørnet av den historiske hagen har det trolig stått en hasselvegg (*Corylus avellana*) langs gjerde mot markedshagen, som en skjerming mot dette arealet som på den tiden ikke var en del av hagen. Kari Wimmer forteller i intervjuet med Risdal i *Årbok i Gudbrandsdalen* (2018) at Kaltenborn plantet hassel, og husker en hasselvegg i dette området fra sin barndom på 1940-tallet (Wimmer, 2021). I dag finnes fire hasselbusker på rekke i dette området som underbygger dette. Hasselganger var en vanlig østlandsk hagetradisjon og fantes blant annet på Hovelsrud på Helgøya, en hage anlagt i 1840-årene (Bruun, 2007). Dette er likevel et element som hovedsakelig gikk igjen i større anlegg enn hagen på Heggerud, og det er derfor antagelig at det kun var én rekke på Heggerud. Til venstre i fotografiet i figur 2.12 fra 1914 kan man se en høy buskbeplantning i dette området markert med stiptet linje, som trolig kan være denne hasselrekken.

Figur 2.12. Heggerud sett fra Birkelia, 1914. Antatt hasselrekke markert med stiptet sirkel

Syrinlysthus

Syrinlysthus (*Syringa vulgaris*) skal ifølge Wimmer ha eksistert tre steder i parken, som hun selv husker fra sin oppvekst på Heggerud (Wimmer, 2021). Det er ikke funnet andre kilder som støtter dette, men er likevel sannsynlig da dette var et svært vanlig element i store og mellomstore hageanlegg på siste halvdel av 1800-tallet (Riksantikvaren, 2016). Vi finner det igjen i en rekke historiske anlegg fra den tiden, blant annet på Sveinhaug gård i Brummundal, hos Bjørnsonfamilien på Aulestad og på Ringebu prestegård knappe to mil unna (Langeland, 2002; Sørheim, u.å.). Den tolkede plantegningen fra rundt 1900 i figur 2.16 er de tre syrinlysthusene tegnet inn etter Kari Wimmer sin hukommelse. Syrinlysthuset ved hovedhuset skal ha vært et enkelt lysthus med blå syriner. Lengst sør skal det ha vært blå syriner i halvsirkel i en forhøyning, med et kantet steinbord i midten omkranset av hvite benker uten rygg. Syrinlysthuset i nordøst skal ha vært et dobbelt spirallysthus som tok opp terrenget, med blå syringer i ytterste sirkel og hvite i den innerste. Mellom sirklene var det

gangstier som førte inn mot midten. Wimmer opplevde at de blå syrinene var lavere enn de hvite, og husker at bord og benker ble flyttet inn i lysthuset da de oppholdt seg der (2021).

Skifermurer

På fotografiet i figur 2.8 på forrige side kan det skimtes en lav steinmur som jevner ut terrenget, markert med en gul, stiptet sirkel. Denne finnes fortsatt i anlegget i dag og består av skifer, og det kan tenkes at steinen stammer fra et skiferbrudd på Gålå som tidligere tilhørte gården (Wadahl, 2022). Funksjonen den hadde er uvisst, men den kan antagelig ha fungert som en sitteplass der det ble satt ut benker, selv om dette ikke er vist i fotografiet. Tilsvarende skifermurer finnes i dag nord for lekestuen og i det søndre hjørnet av bjørkehagen, i delområde 4. Det antas at disse ble etablert på samme tid og hadde samme funksjon.

Lekestue

Årstallet lekestuen ble anlagt er uvisst, men kan antas å ha stått i hagen rundt 1900. Den er ikke tegnet inn på kartet fra 1884 i figur 2.3, men er avfotografert i 1913, vist i figur 2.8. Fra fotoet kan det skimtes misfarging av panelet og det vises tydelig at et bjørketre har vokst foran lekestuen. Dette tyder på at det har stått der i flere år, og det kan antas at det ble etablert av sorenskriver Kaltenborn i likhet med hagen. Lekestuen ble anlagt med både vedovn og kjellerlem som fortsatt eksisterer, som ikke var uvanlig tidligere (Frøyset, 2013).

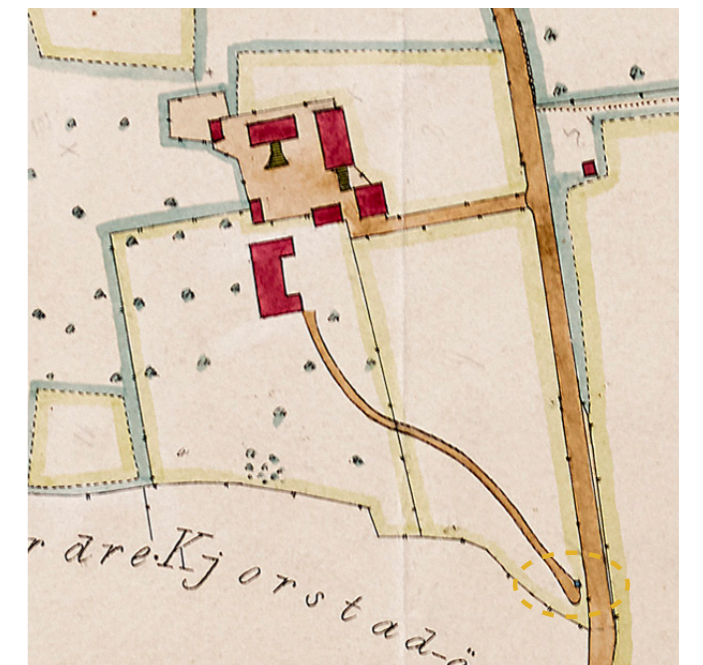
Figur 2.8 viser videre flere busker til høyre for lekestuen. Det kan se ut som om terrenget er bygd opp i bakkant av disse og at det har vært et flatere parti foran buskene, potensielt for utplassering av benker og at dette har fungert som en sitteplass. Dette er imidlertid ikke støttet av andre kilder.

Brønn

Et utsnitt av kartet fra 1884 (figur 2.13) viser et blått, sirkulært element øst i delområde 1 som tyder på en brønn, markert med stiptet sirkel. Den tydelige gangveien fra hovedhuset som også er tegnet inn på kartet støtter dette, for å sikre god tilgjengelighet til vannet.

Kroketplass

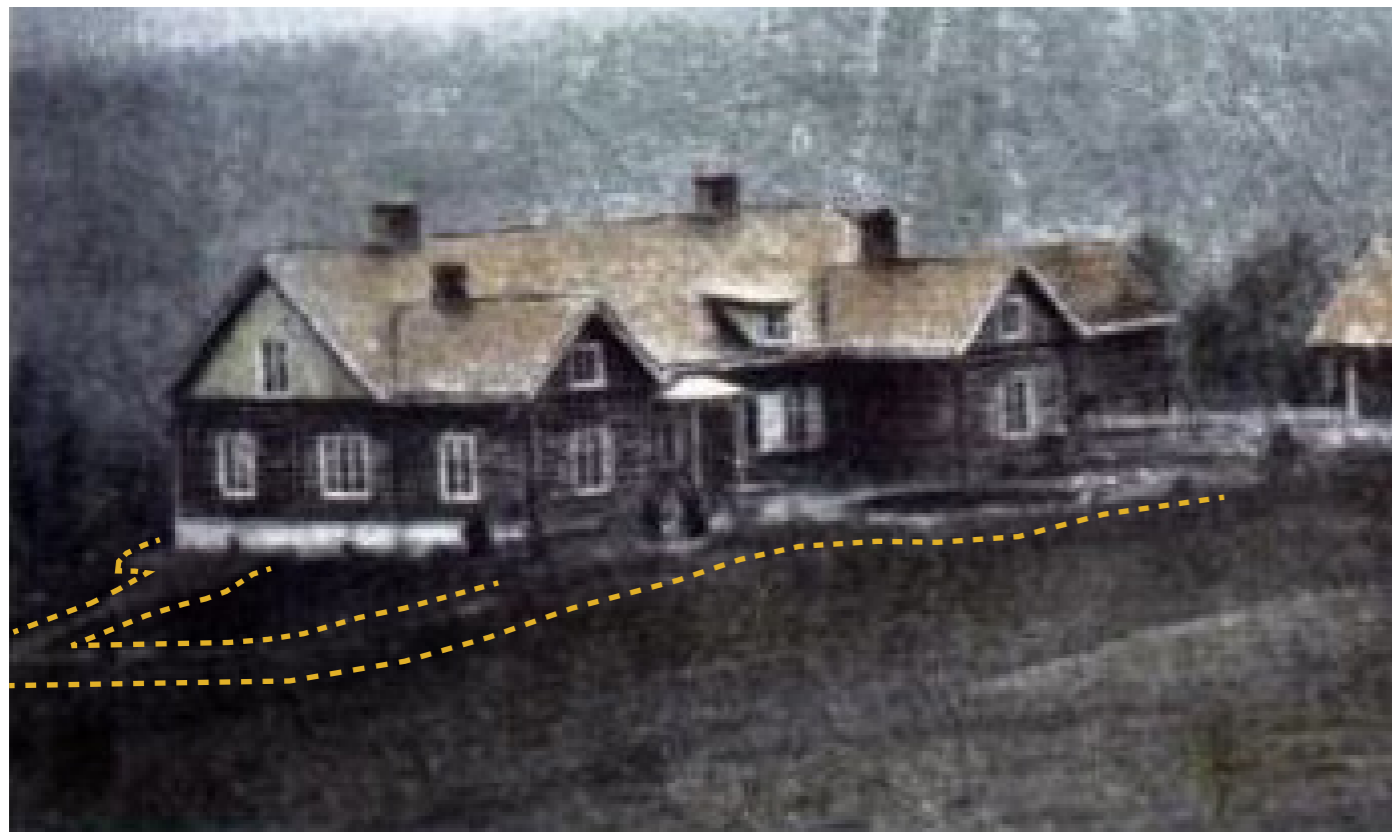
I boken *Nord i Dalom, sør i landet* skriver Agnes Birkeland om sine besøk på Heggerud gård i barndommen (1967). Blant annet nevnes det «en deilig have» og en korketplass. Det er verken vist i andre billedlige eller litterære kilder, men skulle ifølge forfatteren være vanlig i området på slutten av 1800-tallet (Birkeland, 1976, s. 32). Grunnet mangel på kilder er kroketplass ikke tegnet inn i den tolkede plantegningen i figur 2.16, da plassering er uvisst, og det kan dessuten hende at områdene de spilte i hagen varierte ettersom det var lett å flytte. Det krever likevel et relativt flatt område, og det kan tenkes at de spilte enten på sørsiden av hasselrekken eller sør for epletrærne, ut fra dagens terreng å dømme. Ut fra kotene kan det se ut som terrenget har vært intensjonelt flatet ut nedenfor hasselveggen.

Figur 2.13. Utsnitt av kart fra 1884, brønn markert med stiptet sirkel

Gangstier

Figur 2.14 viser et utsnitt av fotografiet som ble tatt i 1868, vist tidligere i figur 2.5. Her er det mulig å se en rundell ved hovedhuset, og rundt denne en del av stisystemet i anlegget. Denne er trolig en forlengelse av innkjørselen, og ser fra fotografiet ut til å strekke seg inn til hovedhuset. Videre strekker det seg en sti mot nyttehagen som slynger seg videre parallelt med bygningen før den ser ut til å dele seg. Én del fortsetter trolig nedover og inn i bjørkehagen, mens den andre kan man se fortsetter opp til hjørnet av hovedhuset. Dette er markert inn i figur 2.14. I figur 2.7 ser man tydelig fortsettelsen av dette gangstisystemet i front av hovedhuset. Stien ser ut til å fortsette langs bygningen og slynge seg i en bue rundt verandaen, ut fra hvordan menneskene i bildet står plassert. Dette er en form som finnes igjen blant annet på Hovelsrud på Helgøya, anlagt på 1840-tallet. Et gammelt kart over hageanlegget er vist i figur 2.15. Fra

Figur 2.14. Utsnitt av fotografiet fra 1868, med gangstiene markert med stiptet linje

stigangen rundt hovedbygningen på Heggerud føres en avstikker ned mot bjørkehagen før den deles i fronten av bildet. Utover dette har jeg ikke funnet flere kilder som kan si noe om hvor stisystemet har fortsatt i hagen, men i den tolkede plantegningen i figur 2.16 er det tegnet inn et forslag som tilknyttes lekestuen, syrinlysthuset og torvbenken helt øst i hagen. Dette er markert inn i fotografiet vist i figur 2.8. Her ser man ikke lenger stisystemet, men det kan tenkes at det da har grodd igjen ettersom fotografiet er tatt i 1913.

Da hagen ble anlagt og frem til 1875 ble lengdeenheten alen tilsvarende cirka 60 cm benyttet i Norge (Hofstad, 2021). I figur 2.7 ser bredden på stien ut som tilsvarende bredden på trappen, som i dag er 1.8 meter og ikke ser ut til å være endret siden dette fotografiet ble tatt. Stisystemet i tolket plantegning fra rundt 1900 er derfor tegnet inn etter bredden i alen.

Terreng

Hovedanlegget på Heggerud ble anlagt på nordsiden av Gudbrandsdalen, og terrenget innenfor oppgaveområdet heller generelt mot sørvest. Ut fra de viste fotografiene kan det se ut til at enkelte terrengendringer ble gjennomført i forbindelse med anleggelsen av bebyggelsen. På uttunet ble som nevnt en skifermur bygget under utedoen til sorenskriverne, som bygger opp terrenget (Wadahl, 2022). Under hovedbygningen ble det dessuten bygget ut en jordkjeller, og overskuddsmassene kan se ut til å ha blitt brukt til en terrassering øst for hovedhuset, som svakt antydes i figur 2.14. I front av hovedhuset kan man dessuten lese av figur 2.7 at terrenget langs fasaden er flatet ut, før det skrår ned mot Gudbrandsdalslågen i bjørkehagen.

Videre ser terrenget ut fra figur 2.14 relativt flatt ut på inntunet, noe som ennå er tilfellet i dag, og det kan tenkes at dette var en intensjonell

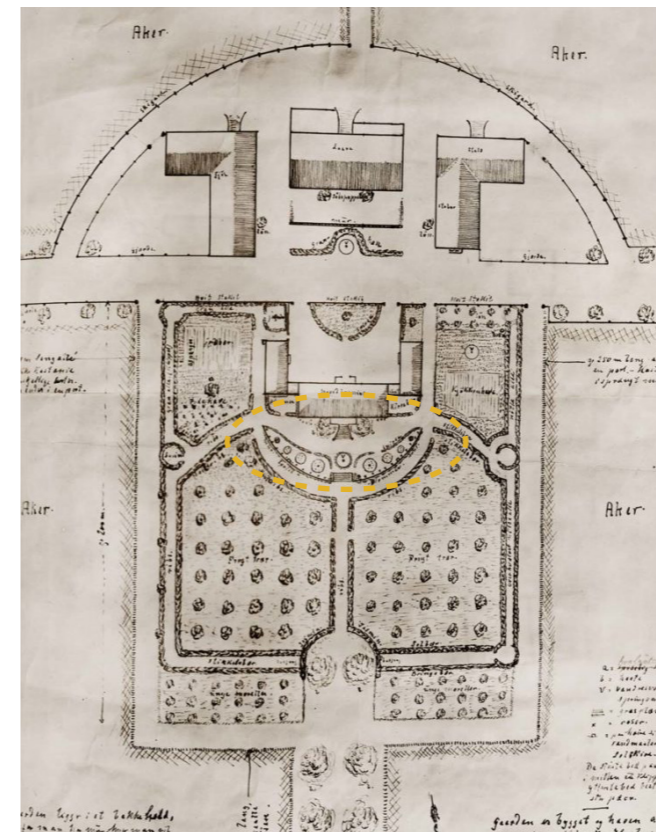
tilpasning. Rundellen er derimot opphøyet i dag, og det kan tenkes at dette også var tilfellet da den ble anlagt, selv om det er vanskelig å lese ut fra fotografiet. Det samme gjelder for gangstiene på inntunet, som i dagens situasjon kan sees som en forsenkning i terrenget.

Terrengtilpasninger ble dessuten trolig gjennomført i forbindelse med anleggelse av skifermurene og syrinlysthusene.

Avslutningsvis kan det tenkes at terrenget sør for hasselveggen, der krocketplassen kan ha eksistert, intensjonelt ble flatet ut, ettersom terrenget i dette området generelt heller mot sørvest.

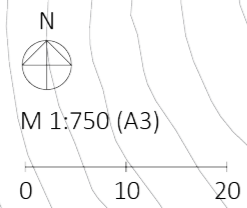
Oppsummering

Tolkningen av hagen på sorenskrivergården Heggerud vitner om et staselig anlegg anlagt av Kaltenborn på 1860-tallet, med slyngende stier, syrinlysthus, prydbeplantning og kombinerte pryd- og nyttevekster som epletrær. Hageanlegget fungerte antagelig som et statussymbol både for besøkende og forbipasserende.

Figur 2.15. Kart over historisk hage på Hovelsrud på Helgøya

TOLKET PLAN RUNDT 1900

Tegnforklaring

- Spisslønn
- Pil
- Bjørk
- Hegg
- Frukttrær
- Syrin
- Hassel
- Busker
- Bærbusker
- Stauder
- Kantstauder
- Skiferbord og benker
- Skigard
- Skifermur

Figur 2.16. Tolkning av oppgaveområdet rundt 1900

TOLKNING AV OPPGAVEOMRÅDET RUNDT 1920

Rundt 1920 er fotografiene fra 1913 og 1914 i større grad benyttet for å tolke utformingen av hagen, samt vegetasjonen og dens plassering. Fra denne perioden er fotografier den viktigste kilden, sammen med artikkelen *Russiske krigsinvalid i Sør-Fron*, som forteller om arbeidene de russiske krigsfangene gjennomførte i hagen, og intervjuet med Kari Wimmer i *Årbok for Gudbrandsdalen* (Brazier, 2017; Risdal, 2018). I det følgende vil det bli gjennomgått en tolkning av oppgaveområdet rundt 1920, og tolket plan vil bli vist på side 25. Dette historiske laget er ment å favne om perioden da hovedanlegget ble driftet som pensjonat, samt arbeidene som ble gjennomført av de russiske krigsfangene.

Beboere og bruksområde

Bruksområdet til anlegget har sammen med beboere vært viktig å sette seg inn i for å i større grad forstå anlegget fra denne tiden. I 1898 blir Heggerud som nevnt solgt på auksjon til Amund Wadahl. Han bodde imidlertid på Gålå der han bygget Wadahl hotell, som den gang tilhørte gårdens eiendom (Hovdhaugen, 1973; Risdal, 2018). Hovedanlegget ble utleid og driftet som pensjonat av en rekke ulike personer, noe man kan lese av notiser i flere aviser fra denne perioden, der flere av dem er underskrevet av personene som i sin tid driftet pensjonatet (Rusthage, 1901; Dagbladet, 1910; Aftenposten, 1924; Aftenposten, 1928). I Lillehammer Tilskuer fra kan man i 1923 lese at Heggerud er utleid til N. E. Ohlsson og frue av hotelleier Wadahl. Videre kan man lese at (s. 2):

«Den kjendte, gamle sorenskrivergaard Heggerud ved Harpefoss station i Gudbrandsdalen er i disse dage av hoteleier Wadahl overdrat til svensk-amerikaneren N. E. Ohlsson og frue. Heggerud ligger omgitt av gammel løv- og naaleskog på østsiden av Laagen i nærheten av den vakre Harpefoss med de eiendommelige jettegryter. Gaarden har tidligere som bekjendt været drevet som vinter- og somerpensionat. [...] Som et eksempel på hvor yndet stedet og Gudbrandsdalen er blant sommerreisende, kan nævnes at Heggerud blev fuldt bortleiet i løpet av et par dage.»

Dette viser at Heggerud allerede på denne tiden hadde en sterk lokal forankring som gammel sorenskrivergård, og av den grunn samt vakre omgivelser fungerte anlegget som en attraksjon. Ifølge Wimmer hadde de både for norske og utenlandske stamgjester (Risdal, 2018). I 1921 fikk Amunds sønn, Asmund Wadahl, skjøte på gården, og helårs pensjonatdrift fortsatte frem til han flyttet inn i hovedhuset på Heggerud med sin kone, Karen Wadahl, i 1932. Etter dette fortsatte de pensjonatdriften i sommerhalvåret samtidig som de drev gården (Risdal, 2018). Wimmer forteller videre i intervjuet med Risdal at hovedhuset på tidspunktet ved innflytting hadde et sterkt behov for oppussing, etter over 30 år med pensjonatdrift (2018). Det kan derfor tenkes at vedlikeholdsarbeidet på bebyggelsen og antagelig også i hagen i noen grad ble neglisjert under pensjonattiden, trolig ettersom ingen av eierne selv bodde på gården før i 1932.

Likevel vet vi at arbeider ble gjennomført i hagen av russiske krigsinvalid, som var innlosjert på Heggerud fra høsten 1917 frem til våren året etter. Nærmere 1200 sårede russiske krigsfanger ble sendt til Norge fra Tyskland dette året, der omkring 40 av dem havnet på Heggerud og Grytting pensjonat (Brazier, 2017). Ifølge Wimmer skal arbeidene ha omfattet etablering av grøfter der det rant vann, samt en andedam, en torvbenk og grusganger (2021). Vannrennen og torvbenken finnes spor av i anlegget i dag. I det følgende vil det bli gjennomgått en tolkning av oppgaveområdet rundt 1920, og tolket plan vil bli vist på side 25.

Avgrensning

Ut fra overlay av kartet fra 1884, tidligere vist i figur 2.3 og 2.4, og flyfoto fra 2021 stemmer plasseringen av gjerdet rundt hagen i sørvest og sørøst overens, og det er derfor grunn til å tro at avgrensningen av hagen ikke er endret. Eiendomsgrensen er dessuten den samme langs østre side av hagen. Rundt 1920 fungerer veien fortsatt som en avgrensning av delområde 1. Mellom denne og den historiske hagen ser man skigarden tydelig i fotografiet i figur 2.17, og man kan svakt skimte stakittgjerdet mellom hovedhuset og stabburet i bakgrunnen, markert med gul linje. På samme fotografi vises det påler i brysthøyde langs innkjørselen, og ikke skigard slik det er tegnet inn på kartet fra 1884 i figur 2.3. Det ser videre ut til å være en port mellom innkjørselen og inntunet av stakitt i øyehøyde på de to menneskene til høyre i figur 2.17.

Figur 2.17. Fotografi tatt fra delområde 1 mot inntunet, 1913

Bebyggelse

Bebyggelsen er i stor grad den samme som rundt 1900, men ut fra fotografiet i figur 2.18 ser man i bakgrunnen at fjøset og låven er bygget sammen med en nytt bygg imellom (markert med stiplet sirkel). Dette vises enda tydeligere i figur 2.19, en illustrasjon tegnet av Amund Wadahl i 1918. Her ser man for øvrig resten av bebyggelsen tydelig, dessuten med drengstuen ved uttunet og lekestuen sør for hovedbygningen. Ved siden av drengstuen ble det videre bygget en ny utedo, til bruk for betjeningen til pensjonatet (Wadahl, 2022). Fotografiet i figur 2.20 fra 1913 viser at verandaen på det tidspunktet er overbygd og at moldbenkene langs sidene er fjernet.

Trær

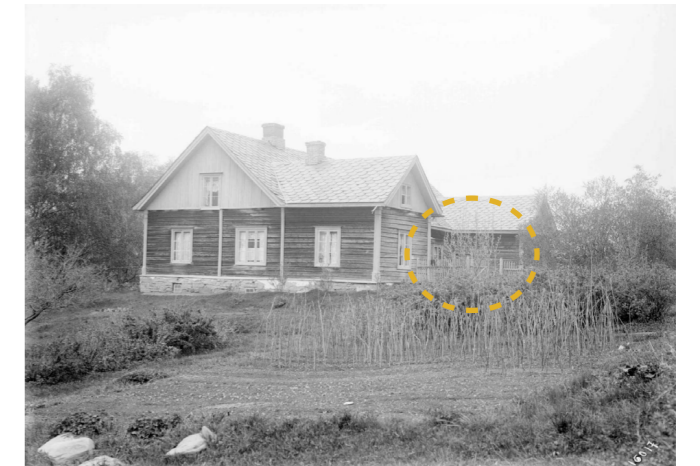
Trærne er trolig i stor grad de samme som rundt 1900, ettersom både bjørketrær (*Betula* spp.), epletrær (*Malus domestica*), spisslønn (*Acer platanoides*) og grønnpil (*Salix x fragilis*) har en forventet levealder på rundt 100 år eller mer. Imidlertid viser fotografiet i figur 2.21 en svært tett skjerm med bjørketrær (*Betula* spp.), som

ser ut til å være noe tynnere i fotografiet i figur 2.22, tatt om lag 20 år senere. Det kan tenkes at bjørketrærne ble plantet så tett som de ble med hensikt om å tynne ut skjermen etter hvert, og la de trærne som etablerte seg best få stå. Figur 2.21 viser videre de nederste epletrærne plassert i rekker i nyttehagen.

I figur 2.23 kan man se et frukttre som minner om pære i bakgrunnen til høyre i bildet. Kari Wimmer bekrefter at det sto en gråpære (*Pyrus communis* 'Gråpære') der i hennes barndom (2021). Utover dette kan man på fotografiet i figur 2.24 se et tre langs skigarden til venstre i bildet (markert med stiplet sirkel) som minner om hegg. Bildet er ikke datert, men er tatt en gang mellom 1922 og 1940. Det er uvisst om treet er bevisst plantet eller formert seg med frø og fått vokse opp, ettersom frøformering er en vanlig spredningsmetode (Hansen, 2021). Hegg har dessuten vært svært vanlig i området, og navnet Heggerud betyr nettopp en rydning der det finnes hegg (Hovdhaugen, 1973).

Figur 2.21. Fotografii tatt fra nyttehagen mot hovedhuset og bjørkehagen, 1913

Figur 2.23. Øvre del av nyttehagen, som viser dyrkningsfelt og pæretre, 1913

Figur 2.22. Bjørkeskjermen i bjørkehagen, ca. 1930

Figur 2.24. Fotografii tatt fra brønnen mot hovedhuset

Figur 2.18. Hovedanlegget på Heggerud sett fra Birkelia og viser nytt bygg mellom låven og fjøset, 1914

Figur 2.19. Illustrasjon av anøegget på Heggerud, tegnet av Albert Wadahl i 1918

Figur 2.20. Bjørkehagen mot hovedhuset, 1913

Vegetasjon

I fotografiet i figur 2.21 på forrige side vises en gren som stikker opp i forgrunnen av bilde, og ligner bladverket til arten *Ribes*. Dette er altså en av bærbuskene plassert mellom epletrærne, ettersom man også ser en gren av et tre på størrelse med en frukttré helt til høyre i bildet. I figur 2.21 ser man videre er en rekke med busker tydelig i midten av bildet, som ser ut til å fungere som en avgrensning av epletrærne i sør. Arten kan minne om spirea (*Spiraea* spp.), men er vanskelig å artsbestemme. En annen buskbeplantning i rekke er også tydelig i figur 2.23 og avgrenser dyrkningsfeltet nord for epletrærne. Vekstmåten og størrelsen tyder på stikkelsbær (*Ribes uva-crispa*). Bak dyrkningsfeltet ser man i samme figur en rekke med bærbusker foran en klynge med syriner. Langs fasaden står tre busker som er vanskelig å artsbestemme, men kan tenkes å være prydbusker grunnet plasseringen. Sibirertebusk (*Caragana arborescens*) er en mulighet, ettersom dette ofte ble brukt som solitær prydbusk og tåler innlandsklimaet godt (Hansen, 2007). I figur 2.20

ser man dessuten buskbeplantning til venstre i fotografiet der vekstmåten også minner som tilsvarende art (markert med stiplet sirkel). Ut fra fotografiet i figur 2.20 ser man for øvrig at det ikke lenger finnes prydbepantning langs stier i front av hovedhuset, slik det var i 1898. Videre viser figur 2.25 en nyplantet busk, ut fra størrelsen å dømme, markert med en stiplet sirkel. Det kan tenkes at dette var en bærbusk, altså en nyttevekst, ettersom de hadde behov for mat til de besøkende på pensjonatet.

Syrinlysthus

Fotografiet i figur 2.26 viser en storvokst busk til venstre i bildet, markert med en stiplet sirkel. Busken er trolig en syrin (*Syringa vulgaris*), ettersom dette ifølge Wimmer er plasseringen til ett av syrinlysthusene som ble etablert av Kaltenborn. Wimmer husker videre et syrinlysthus med denne plasseringen fra sin barndom på 1940-tallet, selv om fotografiet fra 1925-30 kun viser en solitær busk (2021). Det kan tenkes at det under sorenskrivertiden ble

etablert et syrinlysthus som delvis forfalt i løpet av pensjonattiden, som fotografiet illustrerer, og at syrinlysthuset ble rekonstruert av Asmund og Karen Wadahl etter at de flyttet inn i hovedhuset i 1932.

Dyrkningsfelt

En kjøkkenhage øverst i nyttehagen er avbildet i figur 2.23 fra 1913. I deler av dyrkningsfeltet ser man pinner, som kan tyde på at det ble sådd erter (*Pisum* spp.) der. Dette ble dyrket på Ringebu prestegård like i nærheten allerede i 1879, og var vanlig i distriktet (Mathisen, 2005). Nok et dyrkningsfelt er avbildet i figur 2.25. Ettersom det kun finnes ett bilde av dette er det vanskelig å plassere nøyaktig med korrekt utstrekning i tolket plan, men det er tydelig at det lå i delområde 5, vest for epletrærne og nedenfor hovedhuset. I mellomgrunnen ser man erter som vokser oppetter hesjestaure med tråder imellom, og i forgrunnen noe som minner om bønner (*Phaseolus* spp.), men som er vanskelig å artsbestemme nøyaktig. Dette var i likhet mer erter vanlig i distriktet (Mathisen, 2005).

Store deler av maten som ble servert på pensjonatet var selvdyrket, og ettersom det tidligere ble vist at Heggerud var et attraktivt overnattingssted med mange besøkende kan etablering av kjøkkenhage og dyrkningsfelt sees på som en behovsbasert endring i hagen (Wimmer, 2021).

Vannrenne

En vannrenne gjennom hagen skal ifølge Wimmer (2021) også ha blitt etablert av de russiske krigsfangene. Den er ikke mulig å se i fotografiene fra 1913 men vises tydelig i fotografiet i figur 2.26, noe som underbygger at den ble etablert av russerne. Det er uvisst hvor den startet og endte. Selv om den i stor grad er overvokst eller deler er helt igjengrodd i dag er det mulig å se antydninger av den på nedsiden av den østre fløyen på hovedhuset. Trolig har den blitt ført rundt hjørnet av bygningen og hektet seg på den delen av vannrennen som er vist i figur 2.26, som renner nedover hagen foran hovedhuset. Vannrennen representerer trolig et nytteelement i hagen og kan ha blitt anlagt grunnet en nødvendighet av å føre bort overvann, eller for å tilføre vann til vekster i hagen.

Figur 2.25. Fotografiet er tatt fra nyttehagen opp mot hovedhuset, og viser et dyrkningsfelt og nyplantet busk/lite tre, 1920-1935

Figur 2.26. Fotografier er tatt i bjørkehagen opp mot hovedhuset, og viser vannrennen etablert av de russiske krigsfangene, 1925-1930

Torvbenk

Under befaringen i august fortalte Wimmer om en torvbenk etablert av de russiske krigsfangene, og viste hvor denne var plassert i det sørvestre hjørnet av bjørkehagen. Hun husker selv torvbenken fra sin barndom på 1940-tallet. Den bestod av en skifermurskant, der torv ble gravd opp, tørket og lagt oppå for at det skulle være mykt å sitte på (Wimmer, 2021). Skifermuren finnes ennå i dag, imidlertid nesten helt overgrodd, som har gjort det mulig å plassere den nøyaktig i den tolkede plantegningen.

Andedam

Nok et element som skal ha vært anlagt av russiske krigsfanger er en andedam mellom piletrærne øst i hagen (Brazier, 2017; Wimmer, 2021). Det er ikke funnet fotografier, kart eller tegninger som bekrefter dette, men Wimmer (2021) husker en sump mellom trærne fra sin barndom på 40-tallet. Den er ikke lenger mulig å se i anlegget i dag, men kan eventuelt bekreftes gjennom arkeologiske undersøkelser i grunnen.

Gangstier

Fotografiene i figur 2.20 og 2.26 viser at gangstiene i bjørkehagen har grodd igjen i perioden rundt 1920. I figur 2.27 ser man imidlertid en smal, nedtråkket gangsti under beina til Sofie Simensen, kvinnen sittende til venstre i bildet, på fremsiden av hovedhuset (Lions club, 2009). Denne gangstien ble antagelig hyppigere brukt, som har hindret den fra å gro helt igjen. En forlengelse av denne mot nyttehagen og videre rundt den østre fløyen av hovedhuset, og videre mot inntunet, vises i figur 2.28.

Som en forlengelse av innkjørselen viser figur 2.29 en gangvei som fortsetter inn til inntunet. Herfra føres gangveien rundt rundellen og inn mot inngangen til hovedhuset, samt en avstikker til uttunet. I øst fører den trolig mot porten til kjøkkenhagen, selv om dette ikke er synlig på fotografiet ettersom den havner bak vegetasjonen. Fra innkjørselen fører også en avstikker mot inngangen til kontoret.

Dette tyder på at de mest brukte og funksjonelle delene av gangstien har bestått, i motsetning til gangstiene i bjørkehagen som trolig var anlagt av estetiske og rekreasjonelle årsaker. Dette underbygger antagelsen om at hageanlegget rundt 1920 i større grad enn tidligere ble brukt til nytteformål og matauk, selv om det ble plantet ytterligere prydevegetasjon som syrinbusker mellom frukthagen og inntunet, og hagens estetiske verdi bidro som et trekkplaster til pensjonatet.

Oppsummering

Tolkningen av oppgaveområdet fra rundt 1920 kan tyde på at hageanlegget i mindre grad har hatt en funksjon som statussymbol slik den trolig hadde under sorenskrivertiden. Som selvforsynt pensjonat har andre prioriteringer gjort seg gjeldende, samtidig som gangstiene i hagen har grodd igjen ble funksjonelle elementer som kjøkkenhage, dyrkningsfelt og grøfter etablert. Det virker likevel som at hagen har hatt en prydmessig verdi, flere notiser i ulike aviser forteller om ledig rom på pensjonatet i «naturskjønne omgivelser» eller lignende beskrivelser av uteområdet (Dagsposten: Trønderen, 1928, s. 8).

Figur 2.27. Fotografi av de russiske krigsfangene sammen med Sofie Simensen, kvinnen til venstre, som på den tiden driftet pensjonatet (Brazier, 2017), 1917

Figur 2.28. Heggerud sett fra Birkelia, 1914

Figur 2.29. Heggerud sett fra Birkelia etter løvfall, 1914-1918

TOLKET PLAN RUNDT 1920

Figur 2.30. Tolkning av oppgaveområdet rundt 1920

TOLKNING AV OPPGAVEOMRÅDET RUNDT 1950

Rundt 1950 hadde Asmund og Karen Wadahl bodd i hovedhuset på Heggerud i nærmere 20 år. De hadde da fått fem barn, blant annet Kari Wimmer (født i 1936), og Arne Wadahl (født i 1939) som senere skulle ta over gården. Kari Wimmer vokste opp på Heggerud rundt 1950 og fungerer derfor som en svært viktig førstehåndskilde fra dette historiske laget. Det samme gjør en rekke fotografier der familiemedlemmene er avbildet i hagen, som i den historiske tolkningen er brukt aktivt for å studere vegetasjon og utforming i bakgrunnen. Selv om sepiafargen og noe begrenset kvalitet på bildene til tider gjør dem utfordrende å tolke, har det likevel i større grad vært mulig å si noe om spesifikke slekter og arter på vegetasjonen. Videre ble det første tilgjengelige flyfotoet over Heggerud tatt i 1947, som sammen med senere flyfoto også er benyttet i tolkningen, og som gir en god oversikt over hageanlegget. Tolkningen av dette historiske laget oppsummeres i en tolket plantegning på side 31.

Beboere og bruksområde

Som nevnt bodde Asmund og Karen Wadahl på Heggerud rundt 1950 med sine fem barn, der de driftet gården og hadde pensjonatdrift i sommerhalvåret. I *Årbok for Gudbrandsdalen* fortalte Kari Wimmer i et intervju at da de først flyttet inn på gården i 1932 var det et sterkt vedlikeholdsbehov både på bebyggelsen og i hagen, noe de straks satte i gang med (Risdal, 2018). Karen var utdannet gartner fra Norges grønne fagskole på Veia, og hadde et sterkt ønske om å ta vare på og videreutvikle hageanlegget etter Kaltenborn. Hun gjennomførte flere endringer i hagen som vil bli gjennomgått i det

følgende. Blant annet fikk hun anlagt et lite gartneri og en lang rekke med jordbærbusker, der salg av frø og jordbær fungerte som en inntektskilde (Risdal, 2018). Alle barna ble involvert både i hagearbeidet, gårdsdriften og pensjonatdriften, og Heggerud var i tiden rundt 1950 et populært overnattingssted, særlig etter at gjennomfartstrafikken økte etter krigen. For å rekke over alt arbeidet ble det dessuten ansatt en innjente, budeie og en gårdskar (Risdal, 2018; Wimmer, 2021).

Bebyggelse

Enkelte endringer ble gjennomført i forbindelse med bebyggelsen på Heggerud i perioden mellom 1920 og 1950. Det ble tidligere satt opp et nytt bygg mellom låven og fjøset, som forbandt de to. I flyfotoet fra 1947 i figur 2.31 ser man imidlertid en byggeprosess der de tre bygningene blir bygd sammen og utvidet, og det ferdige resultatet vises i bakgrunnen i skråfotoet i figur 2.32 markert med stiplede linje.

Det var ikke lenger behov for en kontorbygning på gården, og den ble derfor flyttet til østsiden av inntunet og fungerte som overnattingssted i sommerhalvåret for de besøkende gjestene på pensjonatet. Det ble videre bygget på én ekstra etasje, og huset fikk innlagt vann (Risdal, 2018). På grunnmuren til den tidligere kontorbygningen ble det bygget en garasje, som man ser i flyfotoet i figur 2.31 fra 1947 (Wadahl, 2022).

Figur 2.31. Flyfoto over Heggerud fra 1947 viser endringene i bebyggelsen rundt 1950

Figur 2.32. Skråfoto som viser den østre siden av hovedanlegget, 1959

Avgrensning og gjerder

Avgrensningen av hagen og tunene forble frem til rundt 1950 uendret siden 1920. Av skråfotoet i figur 2.32 ser man fortsatt påler med tau gjennom langs innkjørselen. Gjerdet mellom markedshagen og frukthagen er imidlertid endret fra skigard til stakitt, noe man ser tydelig i figur 2.24 vist tidligere i oppgaven. Her er stakitten rundt inntunet hvitmalt i motsetning til gjerdet mellom markedshagen og frukthagen. Fotografiet er udatert, men ble tatt før 1941 da kontorbygningen ble flyttet. I figur 2.33 ser man videre murte gjerdestolper med runde elvesteiner oppå, ved porten mellom innkjørselen og inntunet.

I forbindelse med oppreisningen av kårboligen ble stakittgjerdet mellom nyttehagen og inntunet endret. Der det tidligere strakte seg fra den østre fløyen på hovedhuset mot markedshagen, slik det er vist i figur 2.38 tatt i 1940, er det rundt 1950 flyttet lengre mot nyttehagen. Dette ser man tydelig i skråfotoet i figur 2.32. I skråfotoet ser man dessuten tilsvarende gjerdestolper ved porten mellom inntunet og nyttehagen, som de ved porten mellom inntunet og innkjørselen.

Figur 2.33. Deler av familien avbildet på inntunet, sin viser portstolpene i bakgrunnen, ca. 1940

Trær

Sammenligner man fotografiet tidligere vist i figur 2.22 med skråfotoet i figur 2.32 oppleves gruppen av bjørketrær (*Betula* spp.) som strekker seg sørøst fra hovedbygningen enda mer uttynnet. Dette førte antagelig til bedre solforhold for frukttrærne i nyttehagen.

Under befaringen i august fortalte Kari Wimmer at Karen Wadahl på slutten av 1930-tallet plantet en allé av bjørketrær (*Betula* spp.) langs innkjørselen, men at Asmund Wadahl straks ønsket å fjerne dem ettersom de tok lys og næring fra jordet. Kompromisset ble at trekken i øst fikk stå, som kan sees som små trær på flyfotoet i figur 2.31 fra 1947 (Wimmer, 2021).

Utover dette kan det leses av flyfotoet i figur 2.34 at noen bjørketrær (*Betula* spp.) har falt bort og andre vokst opp på inntunet og mot innkjørselen ved stabburet og der kontoret tidligere sto, som er illustrert i den tolkede plantegningen. De nye trærne er plassert ut fra flere fotografier tatt i det aktuelle området.

Av flyfotoet fra 1947 i figur 2.31 ser man en rekke med trær stående langs tomtegrensen i øst. Disse er til en viss grad mulig å identifisere ut fra skråfotoet fra 1959 (figur 2.32). Man ser tydelig piletrær (*Salix x fragilis*) til høyre i bildet, som ennå står der i dag, og antagelig ble plantet av Kaltenborn som tidligere argumentert for i oppgaven. Videre ser man en storvokst bjørk (*Betula* spp.) til venstre for disse. Resterende trær er vanskelig å identifisere, men trolig har det også på denne tiden stått hegg (*Prunus padus*) langs gjerdet slik det gjør i dag. Det ble ifølge Wimmer tidligere plantet rogn (*Sorbus aucuparia*) mellom heggen for å hindre rognebærmøll i å angripe epletrærne, men det er uvisst om dette ble gjort rundt 1950 eller senere (2021). Utenom piletrærne og bjørken er trærne langs tomtegrensen kun tegnet inn som uidentifiserte trær med noe tilfeldig antall og plassering, men likevel tegnet så nøyaktig som mulig basert på flyfotoet fra 1947 og skråfotoet fra 1959.

Figur 2.34. Flyfoto av Heggerud, 1958

På flyfotoet fra 1947 (figur 2.31) ser det noe spinkelt ut i rekkene med epletrær. Ettersom disse er lite dokumentert tidligere kan det hende at epletrærne opprinnelig var plantet slik, men som er lite sannsynlig basert på lignende beplantning av epletrær i rekker i andre anlegg. Mer trolig er det at flere av epletrærne har nådd sin levealder etter rundt 90 år i anlegget og falt bort. På skråfoto fra 1959 ser man at rekkene med frukttrær strekker seg helt ned til gjerdet i sør. Ut fra størrelsen kan man lese at disse er relativt nyplantet, og trolig etablert i anlegget en gang mellom 1947 og 1959. De nyplantede frukttrærne er tegnet inn med stiplet linje i den tolkede plantegningen på side 31.

Vegetasjon

Hovedandelen av prydbepplantingen ser i denne perioden ut til å ha vært plassert i tilknytning til bebyggelsen. På fremsiden av hovedhuset til venstre for verandaen husker Wimmer et staudebed uten kant, med ridderspore (*Delphinium* spp.), kyss meg over gjerdet (*Rudbeckia laciniata*) og enkle akeleier (*Aquilegia vulgaris*) i lyserosa, hvitt og lilla. Akeleiene skal dessuten ha blomstret ved kjellerinngangen på hovedhuset (Wimmer, 2021). I figur 2.35 er Wimmer selv avbildet som barn foran riddersporene i front av hovedhuset. Dette har vært en svært vanlig hageplante i Norge i flere århundrer (Bruun, 2007). Til høyre i fotografiet ser man humle (*Humulus lupulus*) som en lang periode, deriblant rundt 1950, vokste opp langs verandaen på begge sider (Wimmer, 2021).

Nederst langs den østre fasaden til hovedhuset forteller Wimmer videre at Karen Wadahl hadde tomater (*Lycopersicon lycopersicum*), som sto lunt inntil veggen. Det er mulig å se vegetasjon her på fotografiet i figur 2.36, tatt i 1940. Det er videre tydelig avbildet flere rosebusker

(*Rosa* spp.) langs samme fasadevegg. Mellom rosene ser man dessuten stauder, som ligner ridderspore (*Delphinium* spp.) i voksemåte. Til høyre i forgrunnen av samme fotografi vises et staudedefelt bestående av flere ulike arter. Det ser ut til å være innrammet av en kant med iris (*Iris* spp.) eller liljer (*Lilium* spp.) ut fra bladverket å dømme. Kjerringiris (*Iris aphylla*) er lave lik de på bildet, og er en hardfør art som var mye brukt i stauderabatter over store deler av Skandinavia helt siden 1600-tallet (Museene i Akershus, u.å.). Det samme staudedefeltet er avbildet til venstre i figur 2.37, og her vises akeleier (*Aquilegia vulgaris*) tydelig. Utover dette er vegetasjonen vanskelig å artsbestemme, men det ser ut til at flere andre stauder finnes i bedet.

Figur 2.35. Kari Wimmer og Karen Wadahl avbildet foran ridderspore og humle i front av hovedhuset, ca. 1940

I figur 2.37 ser man helt til høyre en rekke med rabarbra. Wimmer bekrefter dette og forteller at rekken strakk seg frem til det nederste epletreet i den aktuelle rekken, slik som er avbildet på skråfotoet fra 1959 (figur 2.32). I starten av rekken skal det ha vært et urtefelt som inneholdt pipeløk (*Allium fistulosum*), gressløk (*Allium schoenoprasum*) og persille (*Petroselinum crispum*), omgitt av en skiferkant ifølge Wimmer (2021). Dette kan ikke bekreftes av fotografiet, men kan ha kommet i ettertid av 1940 da bildet ble tatt. I midten av fotografiet ser man videre gråpæren (*Pyrus communis* 'Gråpære') og solbærbusker (*Ribes nigrum*) til høyre for dette, som forsvant da kårboligen ble reist i 1941 (Wimmer, 2021).

Av skråfotoet i figur 2.32 fra 1959 og flyfotoet fra 1958 i figur 2.34 ser man henholdsvis en rekke med bærbusker vest og øst for rekkene med epletrær (Wimmer, 2021). Disse ble i likhet med nye epletrær plantet en gang mellom 1947 og 1958, da de ikke er mulig å se på flyfotoet fra 1947. Det ble dessuten anlagt en rekke med jordbærbusker mellom to av eplerekkene. Salg av jordbær fungerte som en inntektskilde da de ble solgt til hotellet på Gålå (Risdal, 2018).

Figur 2.36. Karen Wadahl avbildet med barna Arne, Ragnhild og Kari foran østre fasade på hovedhuset, ca. 1940

Ved det sørøstlige hjørnet av kårboligen ser man av skråfotoet fra 1959 at det sto flere stauder som er vanskelig å artsbestemme. Wimmer fortalte om en Victoriaplomme (*Prunus domestica* 'Victoria') plassert på hjørnet, som trolig er den man ser som en høyere plante. På motsatt side av kjellerinngangen på kårboligen vises videre et bed på skråfotoet, der Wimmer husker at tigerliljer (*Lilium lancifolium*) var plassert (2021). I fortsettelsen av bedet langs stakittgjerdet er vegetasjonen vanskelig å artsbestemme, men viser noe høyere beplantning. Det samme gjelder for vegetasjonen på andre siden av porten, men det kan tenkes at også dette har vært prydbepantning.

På baksiden av stakittgjerdet, langs endeveggen på den østre fløyen, forteller Wimmer om et bed innrammet av rullestein fra Lågen der det sto ridderspore, duehode (*Chelona obliqua*) og stemorsblomster (*Viola tricolor*) i forkant (2021). I figur 2.38 fra 1940 er det mulig å se en slik beplantning langs det tidligere stakittgjerdet som var plassering lengre inn på inntunet, slik det er tegnet opp i tolket plantegning fra rundt 1920.

Gjerdet ble som nevnt endret i forbindelse med oppreisningen av kårboligen, og det kan tenkes at også bedet i den anledning ble flyttet til fløyens endevegg. I figuren vises også en bærbusk på innsiden av fløyen, som Wimmer forteller var en hvit rips (*Ribes rubrum* 'White Grape'). Bak stakittgjerdet i samme fotografi vises en syrin (*Syringa vulgaris*) som fikk stå da gjerdet ble flyttet, da den også er mulig å se på skråfotoet fra 1959. Det samme gjelder ytterligere syriner som var plassert langs det tidligere østlige stakittgjerdet på inntunet, og i skråfotoet vises dessuten en syrinportal som Ragnhild Wadahl forteller at tidligere fungerte som inngang til nyttehagen (2022). Avslutningsvis forteller Wimmer at stemorsblomster ble plantet rundt flaggstangen, og på hver side av hovedinngangen der de ble innrammet av bueformede rullesteinskanter. Der ble det senere plantet syriner av Karen Wadahl, men det er uvisst hvilket årstall dette var.

Ragnhild Wadahl fortalte under befaringen i mai 2022 om ytterligere to staudedefelt bak spirallysthuset i nyttehagen, som var innrammet av to halvsirkelformede skifermurere som vist i tolket

Figur 2.37. Familien Wadahl avbildet i skråningen øst for hovedhuset. Man ser rabatter på begge sider av fotografiet, og gråpære i bakgrunnen, ca. 1940

plan på side 31. Hun husker at Karen Wadahl stelte disse bedene i sin barndom, og det kan antas at det var nettopp Karen som anla disse bedene (2022). Her fantes det akeleier, og i dag finnes rester etter en beplantning av bergblom (*Bergenia* ssp.) langs kanten ved den nederste steinkanten, samt to trollnyper (*Rosa spinosissima*) og en leddved (*Lonicera* ssp.). Bergblom var en populær plante å ramme inn bed med i starten av 1900-tallet, og det antas derfor at denne arten var plantet langs hele skifermurskanten (Langeland, 2002).

Avslutningsvis ble to rekker med rosebusker plantet av Karen Wadahl bak kårboligen. Den ene på nedsiden, bestående av sorten Nordens dronning (*Rosa rugosa* 'Nordens dronning'), med gule liljer plantet på nordsiden. Dette finnes ennå i dag. Liljene (*Lilium* ssp.) er ikke artsbestemt, men skiller seg fra dagliljer i blomstringstid og bladverk. Rekken med rosebusker på nordsiden kan tenkes å ha fortsatt langs stakittgjerdet helt til inntunet, ettersom det i dag finnes rosebusker på hver sin side av kårboligen i nord. Langs fasaden står det likevel i dag syriner. Det kan tenkes at det intensjonelt ble plantet som en sammenhengende rosehekk, men at rosene langs fasaden fikk for lite

sollys og dermed ikke klarte seg. Man ser i dag at rosene øst for kårboligen i nyttehagen klarer seg bedre enn de på inntunet, grunnet nettopp større tilgang på sol.

Dyrking

På oversiden av de gule liljene forteller Wimmer at Karen Wadahl fikk anlagt varm- og kaldbenker og et lite gartneri (Risdal, 2018). Varm- og kaldbenker har vært en mye anvendt metodikk for å kunne så eller sette ut småplanter tidlig om våren, og er blant annet omtalt i *Lærebok i hagedyrkning* av Sigurd Lysbakken i 1922. Wimmer forteller at det ble lagt hestegjødsel langs benkene for å isolere, som også blir beskrevet som en vanlig metodikk i boken (Lysbakken, 1922; Wimmer, 2021). Et plantefelt kan sees på nordsiden av stakittgjerdet i flyfotoet fra 1958 (figur 2.34), som kan tenkes å være dette gartneriet. Her ble det produsert alt fra sommerblomster til kålplanter (*Brassica* ssp.), og frøene ble solgt og fungerte som nevnt som en inntektskilde (Risdal, 2018). På fotografiet i figur 2.39 ser man for øvrig potetdyrking i delområde 1. Fotografiet er ikke datert men er tatt en gang mellom 1920 og 1941, etter at stakittgjerdet ble etablert men før kontorbygningen ble flyttet.

Oppholdsplasser

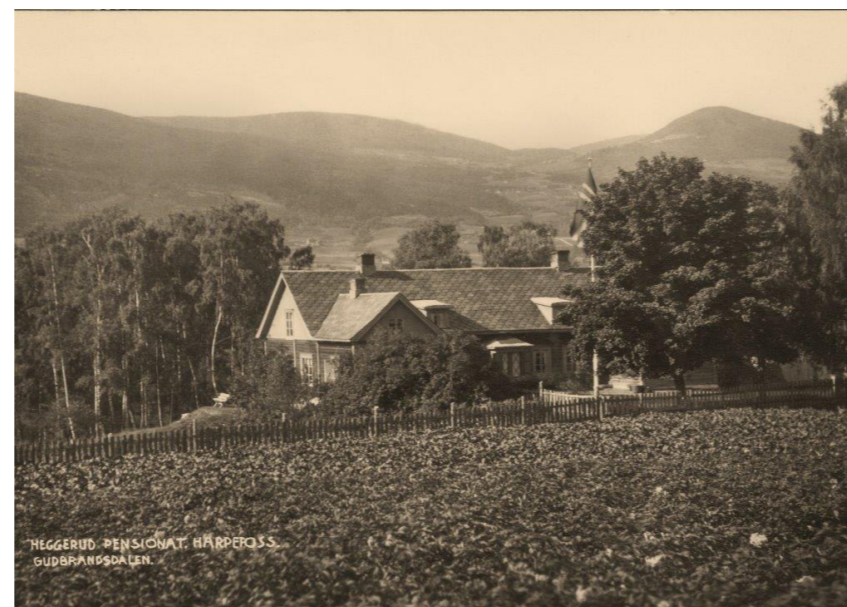
Wimmer forteller at det i hennes barndom var et steinbord på det utjevnete terrenget i front av hovedbygningen, med tilhørende benker der de ofte pleide å sitte. Videre forteller hun at det tidligere sto et stort, rektangulært steinbord på vestsiden av det søndre hjørnet på hovedhuset, fra hvor det var åpent mot nyttehagen slik at man fikk en fin utsikt over frukttrærne. På inntunet, i hjørnet mellom den vestre fløyen og hovedinngangen på hovedhuset skal det også ifølge Wimmer stått et bord der de ofte spiste middag på varme sommerdager (2021). Resterende av oppholdsplassene var de samme som fra rundt 1920.

Vannrenne

Vannrennen er ikke å se i noen av fotografiene fra rundt 1950. Wimmer forteller likevel at hun husker en slik vannrenne nederst i bjørkehagen, et område som ikke er avfotografert (2021). Det kan tenkes at vannrennen ikke er synlig i fotografiene grunnet høyt gress, eller at de til dels har grodd igjen langs den øvre delen på dette tidspunktet, men at terrenget likevel har ført overvann til den nedre delen i bjørkehagen. På fotografiet i figur 2.40, tatt rundt 1940, kan man heller ikke se vannrennen, men det kan se ut som at fotografiet er tatt på oversiden av denne.

Figur 2.38. Kari og Ragnhild avbildet foran bedet som tidligere fantes langs det gamle stakittgjerdet mellom inntunet og nyttehagen, ca. 1940

Figur 2.39. Potetdyrking i delområde 1

Figur 2.40. Bjørkehagen mot hovedhuset, trolig ovenfor vannrennen, ca. 1940

Gangstier

Ut fra de viste fotografiene ser det ut til å være få gangstier i hagen rundt 1950. På skråfotoet fra 1959 som tidligere er vist i [figur 2.32](#) ser man likevel en tydelig sti fra inntunet til kjellerinngangen på kårboligen. På inntunet forteller Wimmer at deler var grusbelagt, og i tolket plantegning fra rundt 1950 vist på side 31 er det tegnet inn etter dagens nedsenkninger i terrenget, samt ut fra skråfotoet, der det til en viss grad har vært mulig å se. På fotografiet vist i [figur 2.41](#), tatt i 1940, er det derimot vanskelig å se grusstier på inntunet. Dette kan enten skyldes dårlig kvalitet, eller at grusgangene

har blitt opparbeidet igjen i ettertid. Det er uansett tydelig at personene i bildet står på gress i rundellen. Gangstier er også tegnet inn på uttunet, som til dels er synlige i [figur 2.42](#), nok et skråfoto fra Widerøe fra 1959 tatt fra sørvest. Gangene er tegnet inn etter det som har vært mulig å se i fotografiet, samt det som har gitt mening i forbindelse med innganger på de ulike bygningene. Det er uvisst om det også her var grusbelagt eller kun nedtråkkede gangpartier rundt 1950. Mest sannsynlig er det sistnevnte tilfellet, ettersom uttunet gjerne var mindre opparbeidet enn inntunet (Løchen, 1974).

Oppsummering

Gjennom tolkningen av oppgaveområdet fra rundt 1950 blir det tydelig at beboerne, spesielt Karen Wadahl med sin gartnerutdannelse, har hatt en stor interesse for å ivareta og videreutvikle hagen. Særlig kan dette tolkes ut fra mengden ny prydbepantning som ble etablert, sammen med urtebed og ytterligere frukttrær og bærbusker. Samtidig ble det etablert et lite gartneri, og sammen med salg av jordbær viser det at elementer i hagen har fungert som en inntektskilde og samtidig benyttet til matauk. Hagen fungerte altså i perioden rundt 1950 til både pryde og nytte.

Figur 2.41. Deler av familien avbildet på inntunet, ca 1940

Figur 2.42. Skråfoto over Heggerud tatt fra sørvest, 1959

TOLKET PLAN RUNDT 1950

N
M 1:750 (A3)
0 10 20

Tegnforklaring

	Spisslønn		Staudebed med kant av iris
	Pil		Staudebed
	Bjørk		Tomater
	Hegg		Rabarbrabed
	Frukttrær		Urtebed
	Nyplantede frukttrær		Ridderspore
	Victoriaplomme		Stauder
	Syrin		Liljer
	Hassel		Humle
	Sibirertebusk		Bed stemorsblomster
	Bærbusk / jordbær		Kaldbenk
	Rose		Rullesteinkant
	Rose Nordens Dronning		Skiferbord og benker
			Skigard
			Stakitt
			Flaggstang
			Skifermur

Figur 2.43. Tolkning av oppgaveområdet rundt 1950

ENDRINGER FRA RUNDT 1950 TIL I DAG

Flere endringer har skjedd i hagen mellom perioden rundt 1950 og frem til i dag. Dette er ikke vist i en egen plantegning, da de fleste endringene fortsatt er synlige i oppgaveområdet i dag. De viktigste endringene er likevel presentert i det følgende.

I 1960 ble rasjoneringen av personbiler opphevet i Norge, og som følge av dette økte campingbilturismen mot slutten av 60-tallet (Monsrud, 1999). I forbindelse med et nytt eierskifte på Heggerud i 1969, da Arne Wadahl overtok gården, ble områdene rundt hovedanlegget utviklet som campingplass. Allerede samme år ble det søkt om å sette opp fem campinghytter, og det ble raskt bygget fem slike som ennå står i hagen i dag (Wadahl, 2022). Utover campinghyttene ble det i campingsesongen plassert campingbiler rundt om i anlegget, som er illustrert i et flyfoto i figur 2.44. I den forbindelse ble det etablert en kjøvevei fra innkjørselen inn til nyttehagen. Denne er mulig å se i flyfotoet fra 1978, vist i figur 2.45.

Figur 2.44. Camping på Heggerud, 2005

Videre skjedde det flere endringer i bebyggelsen på 80-tallet (Wadahl, 2022). Kiosken ved innkjørselen ble bygget, det samme ble portalen over innkjørselen og inngangspartiet ved kjøkkeninngangen til hovedhuset ble endret til slik den er i dag. Tørrstuggu ble dessuten flyttet fra Birkelia til dagens plassering, og innredet som campinghytte den også. Rundt samme tid ble dessuten den tidligere sorenskriverutedoen revet, i likhet med grisefjøset (Wadahl, 2022). Alle de nevnte endringene er mulig å se på flyfoto fra 1990, vist i figur 2.46.

Ved å sammenligne historiske fotografier som tidligere er vist, med flyfoto fra dagens situasjon, ser man at enkelte, mindre endringer har skjedd i hageanlegget siden 1960. Den mest tydelige endringen er trolig bjørketrærne som ble plantet i rekke langs Kongsvegen. Videre ble en solitær syrin (*Syringa vulgaris*) plantet samtidig som en annen spredde seg til anlegget selv, og syrinlysthuset som står i anlegget i dag ble rekonstruert rundt årtusenskiftet (Wadahl, 2022).

Det har dessuten skjedd flere mindre endringer i området mellom inntunet og sør for kårboligen, blant annet har den tidligere beplantningen langs nordre fasade på hovedhuset forsvunnet, og alle stakittgjerder har blitt fjernet. Mellom inntunet og markedshagen ble et nytt gjerde konstruert. Staudebeplantingen mellom inntunet og nyttehagen ble erstattet med hekker, av artene *Spirea chamaedryfolia* og *Cotoneaster lucidus*. Et villskudd av spisslønn (*Acer platanoides*) har vokst seg stort frem til i dag, et staudebed har forsvunnet og kun den øvre delen av rabarbrabedet (*Rheum rhabarbarum*) har bestått. I enden av bedet ble det plantet inn et kirsebærtre (*Prunus cerasus*) (Wadahl, 2022). Utover dette kan man se at flere frukttrær har forsvunnet, og skjermene med bjørketrær (*Betula* spp.) i bjørkehagen har blitt tynnere, dette antakelig som følge av høy alder på trærne. På inntunet har det videre vokst opp et nytt lønnetre (*Acer platanoides*) vest for tuntreet. Det er uvisst om dette ble intensjonelt plantet, for å erstatte tuntreet når det forsvinner, eller om det stammer fra et villskudd.

Figur 2.45. Flyfoto over Heggerud, 1978

OPPSUMMERING

Anlegget på Heggerud har gjennomgått en rekke endringer siden det ble etablert på 1860-tallet, som følge av anleggets alder, ulike eierskifter og gårdens variasjon i bruksområde. I kapittelet er det foretatt en historisk analyse som forsøker å få frem disse endringene og bakgrunnen for dem, ved en gjennomgang av historisk dokumentasjon. For hvert av de historiske lagene har det blitt vist tolkede plantegninger over hvordan situasjonen kan ha vært i de ulike tidsperiodene. Dette har vært et viktig arbeid for å bli godt kjent med oppgaveområdet og få en forståelse av hvorfor anlegget fremstår slik det gjør i dag, og vil videre benyttes som grunnlag i den kulturhistoriske analysen.

Figur 2.46. Flyfoto over Heggerud, 1990

3. DAGENS SITUASJON - REGISTRERINGER OG ANALYSER

INTRODUKSJON

Registreringer og analyser av anlegget, som strukturer, romforhold, terrengformasjoner, vegetasjon og andre elementer, er svært viktig å undersøke. Dagens fysiske forhold og bruksområde gir nødvendig informasjon om hvilke tiltak som er aktuelle å gjennomføre, for å ivareta, tilbakeføre og videreutvikle anlegget. Dette gjelder både enkeltelementer og anlegget i sin helhet. Videre gir dagens situasjon og spor etter hvordan det tidligere kan ha sett ut viktig data både til en historisk beskrivelse og kulturhistorisk analyse (Riksantikvaren, 2014). Et hageanlegg er et levende kulturminne i stadig endring, og eldre vegetasjon i dagens anlegg vil etter hvert forsvinne, og bygde elementer som murer kan gro igjen. Derfor er grundige registreringer og analyser fra dagens situasjon særlig viktig for å finne de historiske sporene som ennå finnes i anlegget. Dessuten vil dagens situasjon etter hvert anses som historisk, og registreringer av anlegget i dag kan derfor være interessant for ettertiden.

I det følgende kapittelet vises det en plantegning over dagens situasjon, komplementert med en planteliste over artene som finnes i anlegget. Det vil videre gjennomgås registreringer og analyser over bebyggelse, vegetasjon og dens tilstand, ulike elementer i anlegget, terreng, veier, klima og romforhold samt hvilke elementer som skaper disse.

Figur 3.1. Dronefoto over den historiske hagen og tunene på Heggerud, 2020

OPPGAVEOMRÅDET I DAG - SITUASJONSPLAN

N
M 1:750 (A3)
0 10 20

Tegnforklaring

	Spisslønn		Kirsebær		Stamme av bjørk
	Pil		Diverse trær		Roser, gule fylte
	Bjørk		Syrin		Trollhype
	Hegg		Hassel		Rose
	Rogn		Sibiretebusk		Rose Nordens Dronning
	Osp		Solbær		Staudebed
	Selje		Rips		Bergenia
	Gran		Stikkelsbær		Akeleie
	Furu		Leddved		Liljer
	Eple		Rødhyll		Skiferbord og benker
	Plomme		Duftskjærmin		Skigard
			Villvin		Gjerde
			Brudespirea		Flaggstang
			Bjarkøyspirea		Skifermur
			Blankmispel		

Figur 3.2. Situasjonsplan over oppgaveområdet på Heggerud

FULLSTENDIG PLANTELISTE - DAGENS SITUASJON

Norsk navn	Latinsk navn	Antall	Merknad
Bjørk	Betula ssp.	43	
Osp	Populus tremula	5 + flere villskudd	
Spisslønn	Acer platanoides	3 + ett villskudd	
Rogn	Sorbus aucuparia		
Selje	Salix caprea	2	
Hegg	Prunus padus		
Gran	Picea abies	1	
Furu	Pinus sylvestris	2	
Grønnpil	Salix x fragilis	4	Vurdert til høy risiko av Artsdatabanken
Eple *	Malus domestica		
Eple 'Åkerø'	Malus domestica 'Åkerø'		
Eple 'Haugmann'	Malus domestica 'Haugmann'		
Eple 'Sävstadsholm'	Malus domestica 'Sävstadsholm'		
Eple 'Transparente blanche'	Malus domestica 'Transparente blanche'		
Eple 'Charlamovsky'	Malus domestica 'Charlamovsky'		
Eple 'Torstein' / 'Tokse' **	Malus domestica 'Torstein' / 'Tokse'		
Eple 'Gravenstein'	Malus domestica 'Gravenstein'		
Kirsebær	Prunus cerasus	1	
Plomme	Prunus domestica	1	
Rips	Ribes rubrum	23	
Solbær	Ribes nigrum	9	
Stikkelsbær	Ribes uva-crispa	2	Én grønn og én lilla variant
Syrin	Syringa vulgaris	16 + syrinlysthuset	
Hassel	Coryllus avellana	4	
Sibirertebusk	Caragana arborescens	1	
Rødhyll	Sambucus racemosa	2	Vurdert til svært høy risiko av Artsdatabanken
Rose***	Rosa ssp.	17	
Rose 'Nordens dronning'	Rosa rugosa 'Nordens dronning'	9	
Trollnype	Rosa spinosissima	6	Vurdert som sårbar av Artsdatabanken
Duftskjærsmine	Philadelphus coronarius	1	
Bjarkøyspirea	Spiraea chamaedryfolia	Hekk	
Brudespirea	Spiraea x cinerea	1	
Blankmispel	Cotoneaster lucidus	Hekk	Vurdert til svært høy risiko av Artsdatabanken
Leddved	Lonicera ssp.	1	
Villvin	Parthenocissus quinquefolia	2	Vurdert til høy risiko av Artsdatabanken
Rabarbra	Rheum rhabarbarum	I staudebed	
Lilje	Lilium ssp.	6	
Akeleie	Aquilegia vulgaris		
Bergenia	Bergenia perfect	1	

* Epletrærne er ikke artsbestemt i denne oppgaven, men sortene listet opp er nevnt av Ragnhild Wadahl (2021). Det kan ikke utelukkes at det finnes flere sorter.

** Individet det er snakk om er et glasseple, men det er uvisst om sorten er 'Torstein' eller 'Tokse.' 'Torstein' er en historisk eplesort som tidligere var blant de viktigste sortene i landet (Nibio, 2020). Tokseeplet ble avlet frem på Tokse gård på Vinstra, rundt 1850, og er plantet i en rekke hager og anlegg i området (Ødegård, 1999).

*** Kun enkelte av rosene er artsbestemt i oppgaven. De resterende er derfor ikke oppgitt med art og sort.

BEBYGGELSE

Hovedbygningen er i dag bebodd av familien som eier gården. Det er en staselig bygning, med en langstrakt hovedfløy liggende parallelt med dalføret, med to sidefløyer som rammer inn inntunet. Hovedbygningen ble opprinnelig flyttet fra Espedalen nikkilverk og stod ferdig oppført på Heggerud gård i 1862 (Hovdhaugen, 1973). Den opprinnelige bygningen er en laftet tømmerkonstruksjon, med skifertekket tak med stein fra dalføret, bordkledning og rik ornamentering i gavler og rundt vinduer og dører, som seg hør og bør for en sorenskriverbygning rundt det forrige århundreskiftet. Bygningen har fått senere tilbygg mot vestsiden og mot sør, vendt ut mot dalen.

Figur 3.3. Hovedinngang til hovedhuset

Hovedbygningen har fire innganger, med hovedinngang fra inntunet. Hovedinngangen ligger i et sentrisk plassert tilbygg med forfinet detaljering, som nå blir oppgradert etter antikvariske prinsipper av nåværende eiere i dialog med vernemyndighetene. På vestsiden er det et nyere påbygg med en privat inngang som hovedsakelig benyttes i dag. På denne vestvendte fasaden er det også en kjellerinngang. Mot bjørkehagen og vendt mot utsikten over dalføret er det utgang til en overbygd veranda i sveitserstil. Disse er vist i henholdsvis figur 3.3-3.5. Grunnet bygningens alder og vernehensyn kreves flere vedlikeholdstiltak som det planlegges for i tiden fremover (Wadahl, 2022).

Figur 3.6. Hovedinngang til kårboligen fra inntunet

Kårboligen, den gamle kontorbygningen under sorenskrivertiden, også kalt skriverstuggu, leies i dag ut til en familie. Dette er også en opprinnelig tømmerbygning som har blitt flyttet. Tidligere lå den nord for stabburet, men fikk sin nåværende plassering i 1941. Bygningen har fått utvendig bordkledning og taket er tekket med skifer. Hovedinngangen er fra inntunet i et nyere tilbygg med gavlen vendt inn mot inntunet, se figur 3.6. Kjelleren, med inngang fra nyttehagen, inneholder et sanitæranlegg som benyttes av campingturistene som besøker gården. Stabburet er vist i figur 3.7 og brukes i dag hovedsakelig til oppbevaring, i likhet med låve- og fjøsbygningen vist i figur 3.8 (Wadahl, 2021).

Figur 3.8. Låve- og fjøsbygningen

De gamle tømmerstuene, raustuggu og tørrstuggu, plassert henholdsvis sørvest på uttunet (figur 3.9) og sørøst i markedshagen leies ut til campingturister. Det samme gjøres med de 5 campinghyttene plassert i nyttehagen og bjørkehagen.

Lekestuen (vist i figur 3.10) er lite i bruk, særlig fordi inngangsdøren er vanskelig å åpne. Dersom man likevel kommer seg inn ser man den originale peisen og kjellerlemmen som ennå er funksjonelle, vist i figur 3.11. I figur 3.12 ser man garasjen som ble bygget på grunnmuren til den gamle kontorbygningen, og kiosken til høyre, som ble bygget på 1980-tallet (Wadahl, 2021).

Figur 3.10. Lekestuen Figur 3.11. Peis og kjellerlem

Figur 3.4. Privat inngang til hovedhuset

Figur 3.5. Inngang fra veranda

Figur 3.7. Stabburet med inngang fra inntunet

Figur 3.9. Sikt mot sør fra uttunet

Figur 3.12. Garasjen og butikken

VEGETASJON

Vegetasjonen i anlegget er svært varierende i alder, som er en naturlig følge av utviklingen anlegget har hatt. Særlig bjørketrær (*Betula* spp.) er fremtredende i anlegget og finnes i samtlige delområder. Dette bidrar til å skape en visuell sammenheng i oppgaveområdet. Prydbeplantning finnes hovedsakelig i delområde 2, 4 og 5, på inntunet og i den historiske hagen.

TRÆR

Bjørk

Bjørk (*Betula* spp.) utgjør hovedtyngden av trær i anlegget. Bjørkene i bjørkehagen i delområde 4 er de med aller størst kulturhistorisk verdi, ettersom det her har vært bjørkebeplantning helt siden anlegget ble etablert på 1860-tallet, som tidligere argumentert for. Flere av disse bjørketrærne er derfor av svært høy alder, noe som er fremtredende dersom man studerer trekronene. I figur 3.13, 3.14 og 3.16 er flere av de eldste trærne vist. Som man ser har flere av trærne flere døde grener og glissent bladverk. Videre kan man se på flere av bjørkestammene at det opprinnelige treet har falt eller blitt felt,

og nye skudd har vokst opp av roten, som vist i figur 3.15. To av de eldre bjørketrærne har de seneste årene falt som følge av alderdom og kraftige vindhendelser, ett av rotvelt senest i 2021 (Wadahl, 2021). Samtlige bjørketrær i delområdet 4 er av betydelig størrelse og skaper skygge både innenfor delområde 4 og 5, der epletrærne er plassert.

I delområde 1 finnes to rekker av bjørketrær (*Betula* spp.), den ene langs innkjørselen og den andre langs Kongsvegen nordvest i anlegget. Førstnevnte rekke ble plantet av Karen Wadahl på 1930-tallet og begynner dermed å nærme seg 100 (Wimmer, 2021) år. De fremstår i dag som friske ut fra det tette bladverket å dømme, som vist i figur 3.17. Bjørkerekken langs hovedveien er betydelig yngre og ble plantet rundt årtusenskiftet av de forrige eierne (Wadahl, 2021). De ser ut til å ha etablert seg godt, og selv om de i mindre grad har en kulturhistorisk verdi fungerer rekken både som estetisk og funksjonelt element, ved å skape skjerming fra veien. Plasseringen i nordøst gjør at skyggen kastes utenfor anlegget.

Utover nevnte bjørkebeplantning finnes innslag av bjørk flere steder i anlegget, blant annet sør for stabburet, i skråningen mellom låven og raustuggu og blant en klynge av ulike trearter i det østre hjørnet av anlegget, mot Kongsvegen.

Spisslønn

Spisslønn (*Acer platanoides*) finnes flere steder i anlegget. Tuntreet, vist i figur 3.18, er synlig allerede i et fotografi fra 1913 (figur 2.11) og derfor trolig plantet av Kaltenborn da hovedanlegget ble etablert. Dette tilsier en alder på rundt 160 år. Med en forventet levealder på opptil 200 år og en lun plassering på inntunet, kan det tenkes at treet fortsatt kan stå i flere tiår (Fjellstad, 2021b). Øst for tuntreet står nok en spisslønn (*Acer platanoides*) av betydelig yngre alder. Spisslønn spres med frø, og det er usikkert om dette er tilfellet her eller om den ble intensjonelt plantet av Karen Wadahl for å fungere som nytt tuntre når det eksisterende faller (Fjellstad, 2021b; Wadahl, 2022). Ved kårboligen står nok en spisslønn vist i figur 3.19, som Wimmer forteller at en gang var et villskudd som har vokst opp (2021). Et villskudd av *A. platanoides* finnes dessuten i rosehekken bak kårboligen og er ennå svært ungt.

Figur 3.18. Tuntreet med høstfarger

Figur 3.13. Gamle bjørketrær i delområde 4

Figur 3.14. Gammel bjørk i delområde 4

Figur 3.15. Bjørkestamme i delområde 4

Figur 3.16. Gammel bjørk i delområde 4

Figur 3.17. Bjørkerekke langs innkjørselen

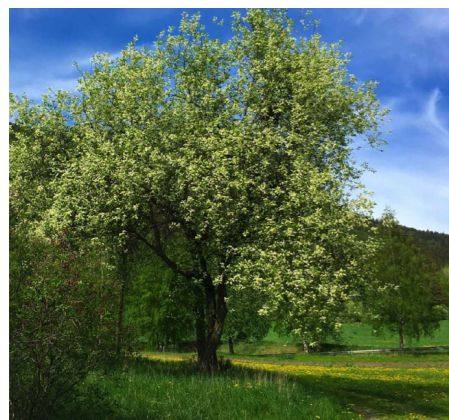
Figur 3.19. Spisslønn ved kårboligen

Rogn og hegg

Langs tomtegrensen i øst i delområde 5 står det flere innslag av rogn (*Sorbus aucuparia*) og hegg (*Prunus padus*). Trærne ser ut til å ha etablert seg godt, og begge artene blir moderat høye slik de er i dag (Mossberg & Stenberg, 2018). Ragnhild Wadahl husker rognetrærne ved campinghytte 1 fra sin barndom på 1970-tallet, noe som tilsier en alder på over 50 år (2022). Videre står en hegg bak syrinlysthuset i delområde 5, som er av betydelig størrelse. Dette er 'selveste' heggen på Heggerud gård, vist under blomstring i figur 3.20.

Pil

I anlegget i dag finnes det fire eksemplarer av grønnpiler (*Salix x fragilis*). Ett er plantet vest for hovedbygningen, vist i figur 3.21, og har en betydelig størrelse. Dette skaper skygge for resterende vegetasjon i området, som er fremtredende blant annet på syrinene (*Syringa vulgaris*). Resterende grønnpiler er plassert langs skigarden ved områdeavgrensningen i øst, vist i 3.22. Utenom det ene piletreet er samtlige av betydelig størrelse både i stammeomkrets og utbredelse. Dette vitner om svært voksne trær. Det kan tenkes at det minste treet er selvsådd i senere tid ettersom grønnpiler er svært spredningsdyktige (Elven et al., 2018a). Langs skigarden var det tidligere en andedam (Wimmer, 2021) som vitner om fuktige forhold, et miljø grønnpiler trives i (Mossberg & Stenberg, 2018).

Figur 3.20. Hegg i blomstring

Figur 3.21. Piletreet vest for hovedhuset

Figur 3.22. Piletre ved eiendoms- grensen i øst

Osp

Ospetrær (*Populus tremula*) har spredd seg til anlegget og står langs skigarden sør i bjørkehagen, vist i figur 3.23. Størrelsen og glatt bark fra en meters høyde tilsier en yngre alder, ettersom de er svært rasktvoksende (Fjellstad, 2021a). Osp sprer seg både vegetativt og med frø, noe man ser tydelig på Heggerud ettersom flere små individer vokser opp i gresset i bjørkehagen. Gode solforhold gjør at disse potensielt kan vokse seg svært høye og stå i mange år (Fjellstad, 2021a).

Frukttrær

Frukttrærne på Heggerud er plassert i nyttehagen i delområde 5, vist i figur 3.24. Hovedandelen er epletrær (*Malus domestica*) i rekker, hvor vi blant annet finner sortene åkerø, haugmann, sävstadholm, transparente blanche og torstein/tokse (Wimmer, 2021). Flere av disse er svært gamle og enkelte har hul stamme som er mulig å se gjennom, vist i figur 3.25. Likevel bærer de fleste ennå frukt i noen grad. I den vestlige rekken ble det plantet inn et plommetre (*Prunus domestica*) i nyere tid som fortsatt står der i dag, vist i figur 3.26.

Utenfor rekkene finnes enkelte epletrær øst for hovedhuset og bak kårboligen. Øst for hovedhuset står dessuten et kirsebærtre (*Prunus* spp.) som også er plantet i nyere tid, der det tidligere sto Haugmanneple (Wimmer, 2021).

Øvrige trær

Utover de nevnte trærne finnes enkelte eksemplarer av furu (*Pinus* spp.), gran (*Picea* spp.) og selje (*Salix caprea*) i delområde 4 som alle trolig er selvsådd (Wadahl, 2022). I østre hjørnet av hagen mot hovedveien står dessuten en klynge med trær som alle har vokst seg store, disse også trolig selvsådd, der det blant annet finnes bjørk (*Betula* spp.), spisslønn (*Acer platanoides*), rogn (*Sorbus aucuparia*) og hegg (*Prunus padus*).

Figur 3.23. Osp langs skigarden i delområde 4

Figur 3.24. Epletrær i rekker

Figur 3.25. Hul stamme på eple

Figur 3.26. Plommetre i rekke

BUSKER

Hassel

Hassel (*Corylus avellana*) finnes i fire eksemplarer i anlegget, alle plassert på rekke i det østre hjørnet av delområde 4. Hasselbusken lengst vest står plassert med en avstand fra resterende, og man ser av størrelsen i figur 3.27 at dette eksemplaret er mye yngre enn de andre.

Bærbusker

Stort sett alle bærbuskene i anlegget finnes i delområde 4. Hovedandelen er plassert mellom frukttrærne, hovedsakelig solbær (*Ribes nigrum*), eller i en egen rekke øst (se figur 3.28) i delområdet bestående av rips (*Ribes rubrum*). De nevnte bærbuskene er varierende i størrelse, og det er tydelig at de med best solforhold er størst av vekst. Utover de nevnte bærbuskene finnes enkelte solitære ripsbusker, to plassert vest for rekkene med epletrær, med gode vekstvilkår, og én plassert skyggefullt blant syrinene vest for hovedbygningen. To eksemplarer av stikkelsbær (*Ribes uva-crispa*) er plantet øst for kårboligen, én lilla og én grønn. Disse er små av vekst, og det vokser brennesle inni buskene.

Figur 3.27. Hassel i rekke sett fra nordsiden

Figur 3.28. Rekke med bærbusker i delområde 5

Syrin

Syrin (*Syringa vulgaris*) er nok er art som er plantet flere steder i anlegget. Flere eksemplarer finnes i rekke vest for hovedbygningen, både på oversiden av muren og langs skigarden. Disse ble plantet av de forrige eierne etter at den tidligere utedoen ble revet på 1980-tallet, og har en svært skyggefull plassering grunnet piletreet som rager over (Wadahl, 2022). Syriner i rekke finner vi også på nordsiden av kårboligen. Disse er også preget av skyggefulle forhold.

I anlegget finnes det videre flere solitære syriner. Eksemplaret i front av hovedhuset kan tenkes å stå igjen etter syrinlysthuset som tidligere fantes i dette området (Wimmer, 2021). I det østre hjørnet av hovedhuset står en solitær syrin som er selvsådd, og setter et mangfold av rotskudd i plenen rundt. I skråningen mellom inntunet og nyttehagen finnes dessuten en solitær syrinbusk som ble plantet av de forrige eierne (Wadahl, 2022).

Syrin som spirallysthus finnes øst i delområde 5, og har gode solforhold. Dette er også plantet av de forrige eierne rundt tusenårsskiftet, rekonstruert etter slik det var opprinnelig, og fremstår som godt etablert (Wadahl, 2022). Lysthuset er et spirallysthus vist i figur 3.29 og 3.30, der den ytterste sirkelen består av blå syriner og det innerste av hvite. Terrenget tas opp i lysthuset, og det er gangstier mellom syrinbuskene.

Syrinene i anlegget har ikke blitt beskåret de senere årene, noe som er fremtredende. Syrinene med gode solforhold fremstår som svært tette og noe

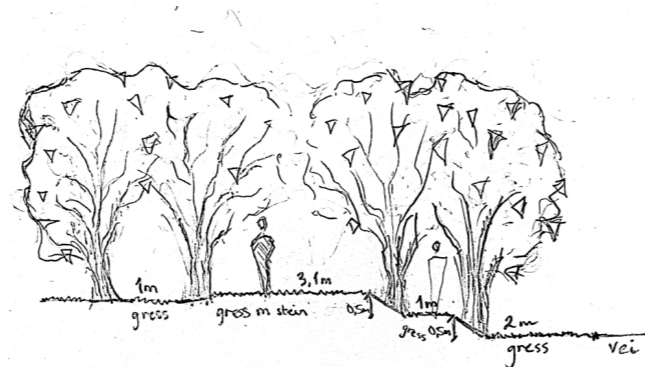

Figur 3.29. Syrinlysthuset

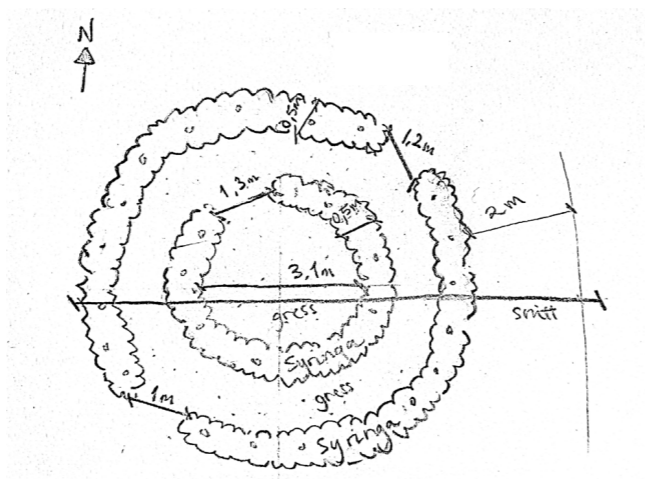
rotete, mens de med en mer skyggefull plassering har en mer opprett vekst med bare stammer nederst.

Roser

Rosene i anlegget består av flere arter, deriblant trollnype (*Rosa spinosissima*), prestegårdsrose (*Rosa ssp.*) og Nordens dronning (*Rosa rugosa* 'Nordens dronning'). Utover to solitære busker av Nordens dronning plassert på hver sin side av verandaen, samt to eksemplarer av trollnype bak syrinlysthuset, er resterende plantet i rekker. Disse befinner seg i front av hovedhuset og langs østre fasade, langs gjerdet på inntunet og i to separate rekker øst for kårboligen. De to førstnevnte er plantet av de forrige eierne, mens resterende er etablert av Karen Wadahl (Wadahl, 2022). Trollnypene bak syrinlysthuset preges av en skyggefull plassering. Resterende har etablert seg godt, men enkelte bærer preg av en høy alder.

Figur 3.30a. Håndtegning av eksisterende syrinlysthus, snitt

Figur 3.30b. Håndtegning av eksisterende syrinlysthus, plan

Øvrige busker

Øvrige busker finnes flere steder i anlegget. Bak syrinlysthuset står en leddved (*Lonicera ssp.*) og rødhyll (*Sambucus racemosa*), sistnevnte har spredd seg dit selv (Wadahl, 2022). En skyggefull plassering skaper dårlige vekstforhold. En sibirertebusk (*Caragana arborescens*) har tilsvarende skyggefull plassering ved kjellerinngangen til hovedhuset, vist i figur 3.31. Langs hjørnene på verandaen er det plantet villvin som delvis har vokst oppover fasadene. I delområde 5, mot inntunet og langs kårboligen (se figur 3.32) er flere prydbusker plantet av de forrige eierne, samtlige med gode solforhold og vekstvillkår. Her finner man bjarkøyspirea (*Spiraea chamaedryfolia*) som hekk mellom delområdene, blankmispel (*Cotoneaster lucidus*) og duftskjærsmine (*Philadelphus coronarius*).

Figur 3.31. Sibirertebusk ved kjellerinngangen til hovedhuset

Figur 3.32. Blankmispel og duftskjærsmine ved kårboligen

Figur 3.33. Staudebed med rabarbra i enden, sør for kårboligen

BED OG STAUDER

Akeleier (*Aquilegia vulgaris*) i blå- og rosatoner befinner seg langs sørfasaden til hovedhuset og ved verandaen som vist i figur 3.34. Tidligere vokste de også rundt hushjørnet i vest, men de skyggefulle forholdene gjør at de ikke lenger klarer seg der. Akeleiene ble i første omgang plantet av Karen Wadahl, og de eksisterende er trolig frø fra de tidligere eksemplarene, ettersom det har stått akeleier der siden (Wadahl, 2022). Øst for hovedhuset finnes et bed med diverse ulike stauder, vist i figur 3.33, med flere innslag av ugress. I nordenden er det rabarbra (*Rheum rhabarbarum*) som dominerer.

UØNSKEDE ARTER I ANLEGGET

Flere arter av høy risiko finnes i anlegget, men er intensjonelt plantet og ser ut til å holde seg mer eller mindre der de står. Utover dette finnes to arter av svært høy risiko som har spredd seg dit selv:

- Rødhyll (*Sambucus racemosa*) (SE)
- Kanadagullris (*Solidago canadensis*) (SE)

Figur 3.34. Akeiele ved verandaen

ELEMENTER

Portalen langs innkjørselen, vist i figur 3.35, ble satt opp på 1980-tallet av de forrige eierne (Wadahl, 2022). Det er et relativt nytt element i anlegget, og hindrer ifølge Wadahl adkomst av større biler (2022). Videre er det eksisterende gjerdet ved inntunet relativt nytt, etablert rundt samme tid som portalen (Wadahl, 2022). Portstolpene ble likevel fortsatt stående, og finnes ennå i anlegget (se figur 3.38). Det nye gjerdet er imidlertid plassert i tilsvarende strekke der det tidligere stakittgjerdet gikk, som er mulig å se på flere av de historiske bildene vist i forrige kapittel. På inntunet finnes ennå rundellen som en forhøyning i terrenget rundt flaggstangen, vist og markert i figur 3.39.

Skifer er et materiale som går igjen i alle delområder. Samtlige trapper som eksisterer i anlegget, alle i tilknytning til bebyggelse, er etablert av denne natursteinen. På inntunet finnes skiferheller både utenfor hovedinngangen til kårboligen og på nordsiden av samme bygning, vist henholdsvis i figur 3.36 og 3.37. Det samme gjelder muren vest for hovedhuset (figur 3.40) og ved inngangen til sanitæranlegget i kjelleren på kårboligen.

Den historiske gjennomgangen viste at det har blitt etablert flere lave skifermurer i hageanlegget

som opphøyer terrenget. Den nederste muren i sørvestre hjørnet av delområde 4 er vist i figur 3.41. Den er noe vanskelig å få øye på ettersom den er mosegrodd og skjules av høytvoksende gress og villskudd av osp (*Populus tremula*) på nedsiden. Dessuten er campinghytte 5 delvis bygget oppå skifermuren.

En tilsvarende, men enda lavere skifermur finnes i sørøstre hjørne i samme delområde. Denne er imidlertid nærmest umulig å se dersom man ikke er klar over at den finnes, ettersom den er tilnærmet helt gjengrodd. Den er markert med stiplet linje i figur 3.42, og i figur 3.43 kan man så vidt skimte en av steinene til høyre i bildet. Murene nord for lekestuen og nord for syrinlysthuset er også helt gjengrodd, og et tynt jordlag måtte fjernes for å kunne få øye på steinen.

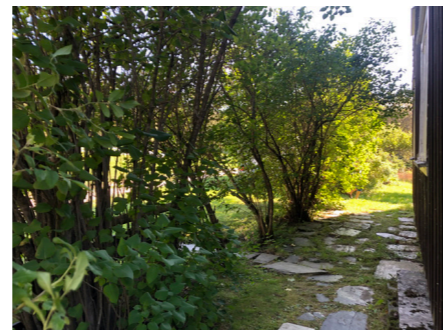
Vannrennen som tidligere har vært fremtredende i anlegget, tidligere vist i figur 2.25, har i stor grad vokst igjen. Den er delvis synlig langs skråningen øst for hovedbygningen, markert inn i figur 3.44 og vist i figur 3.45. I delområde 4 er den ikke lenger mulig å se under gresset, men er mulig å kjenne noen steder som en smal forsenkning i terrenget. Den har likevel ikke lenger en funksjon som vannrenne, ettersom vannet hovedsakelig dreneres bort i resterende vegeterte arealer.

Figur 3.35. Portalen langs innkjørselen

Figur 3.36. Skiferheller foran kårboligen

Figur 3.37. Skiferheller nord for kårboligen

Figur 3.38. Port og gjerdestolper mot inntunet

Figur 3.39. Rundellen på inntunet markert med stiplet linje

Figur 3.40. Skifermur vest for hovedhuset, med pil og syriner i overkant

Figur 3.41. Skifermur ved campinghytte 5

Figur 3.42. Skifermur markert ved campinghytte 4

Figur 3.43. Skifermur ved campinghytte 4 er ikke lenger synlig

Figur 3.44. Spor etter vannrennen markert med stiplet linje

Figur 3.45. Spor etter vannrennen

ROMFORHOLD

Bebyggelse og vegetasjon fungerer gjennomgående som romskapende elementer i anlegget. Innenfor delområde 1 skjermer bjørketrærne i nordøst mot Kongsvegen, det samme gjør klyngen av selvsådde trær mot naboeiendommen i øst. Bjørkerekken langs innkjørselen deler området i to, vest for rekken henvender oppgaveområdet seg i større grad mot jordet i vest. Samtidig rettes sikten mot inntunet som følge av bjørkerekken og bebyggelsen langs innkjørselen. Mot delområde 5 hindres sikten av vegetasjon innenfor dette delområdet, som vist i figur 3.46, og delområde 1 oppleves derfor som et eget rom.

Inntunet rammes inn som følge av en kombinasjon av bebyggelse og vegetasjon. Mot delområde 1 strekker det seg et gjerde med port, men dette er lavt og hindrer ingen sikt. Tuntreet og spisslønnen ved siden av fungerer sammen med rosebuskene langs gjerdet i større grad som en avgrensning her. Det samme gjør kårboligen og spireahekkene (*Spiraea chamedryfolia*) mot delområde 5. Inntunet oppleves som helt visuelt avskjermet fra delområde 4 som følge av hovedhusets plassering mellom de to delområdene. Mot uttunet åpner det seg et glippe mellom vestre fløy på hovedhuset og stabburet, men som delvis lukkes igjen som følge av bjørketreet plassert mellom de to bygningene.

Figur 3.46. Fra delområde 1 mot delområde 4

Figur 3.47. Innramming av delområde 4 mot sør

Figur 3.48. Sikt mot sør fra delområde 4

Uttunet oppleves delvis som to rom. Dette er som følge av terrengforskjellen mot hovedhuset som tas opp i en skifermur, som er beplantet av syrin (*Syringa vulgaris*) og en grønnpil (*Salix x fragilis*) på oversiden. Mot hovedhuset skapes derfor et skyggefullt rom. Resterende områder på uttunet rammes inn av bebyggelse og høyere vegetasjon.

Som følge av fallende terreng mot sørvest og hovedhusets plassering i nordøst i delområde 4 henvender bjørkehagen seg nedover dalen. Gruppen med trær plassert langs skigarden rammer inn delområdet i vest. Det samme gjør bjørketrærne (*Betula* spp.) mot delområde 5, selv om det skapes åpninger mellom stammene som bidrar til visuell kontakt mellom de to. Ospetrær (*Populus tremula*) langs skigarden i sørvest lukker sikten mot Lågen og skaper skygge i delområdet, illustrert i figur 3.47. Et flatere parti langs hovedbygningen fører sammen med rosebuskene til en viss avgrensning mot resten av delområdet.

Delområde 5 henvender seg i likhet med delområde 4 mot Gudbrandsdalslågen som følge av fallende terreng, samtidig som rekkene med epletrær (*Malus* spp.) retter siktlinjene nedover i dalen, vist i figur 3.48. Rogn (*Sorbus aucuparia*) og hegg (*Prunus padus*) skaper en visuell avgrensning mot eiendomsgrensen i øst.

VEIER

Det eksisterer enkelte kjøreveier i anlegget til tross for dets begrensede størrelse. Innkjørselen er i dag opparbeidet med skiferslam, som var restmateriale etter utbyggingen av Harpefossen kraftverk (Wadahl, 2022). I enden av innkjørselen mot inntunet strekker kjøreveien seg til uttunet i vest, der eiernes biler parkeres i dag. Dette er vist i figur 3.49 og 3.50. Fra enden av innkjørselen mot øst strekker veien seg langs delområde 1 før den slynger seg ned i nyttehagen i delområde 5 og fortsetter ut av hagen gjennom en åpning i skigarden i sørøst. På dette strekket, vist i figur 3.51 og 3.52, er det nylig anlagt et gruslag med grus fra Frya grustak (Wadahl, 2022). Denne har en annen visuell fremtoning enn resterende grus i anlegget, med en lysere og gulere fargenyanse. Strekket ble opparbeidet av de forrige eierne i forbindelse med etablering av campingturisme på gården, slik at bilene kunne kjøre inn i hagen og parkere mellom frukttrærne. Dette er videre grunnen til det nyetablerte gruslaget, som ble lagt på i 2021 etter at en campingbil sklei ut ved syrinlysthuset. Gangstier av grus er ikke lenger å finne i hageanlegget i dag.

Figur 3.49. Innkjørselen er anlagt med skiferslam

Figur 3.50. Kjøreveien fra innkjørselen mot uttunet

Figur 3.51. Kjørevei med nylagt grus langs delområde 1

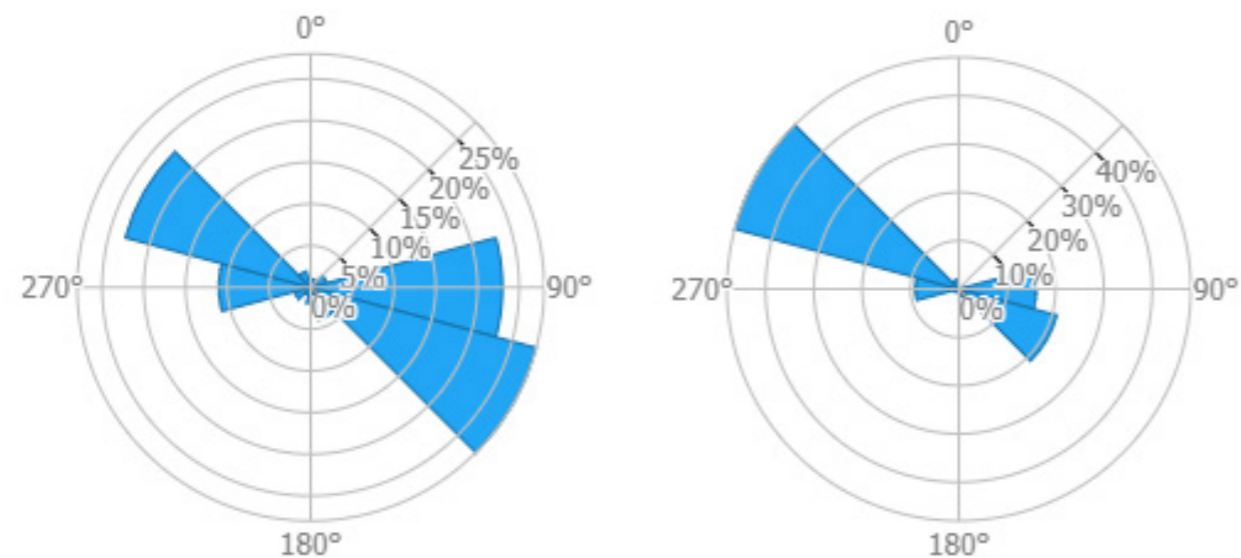
Figur 3.52. Kjørevei med nylagt grus i delområde 5

KLIMA OG VEKSTFORHOLD

Vind

Vindrosene i figur 3.53 viser at vinden hovedsakelig strømmer gjennom dalen, og derfor treffer anlegget fra nordvest og sørøst. Det kan derfor tenkes at bjørkebeplantningen sør for hovedhuset til dels er plassert for å skape le for vinden, både i området i front av hovedhuset og for frukttrærne. Den historiske gjennomgangen viste at bjørketrærne tidligere var plantet svært tett, noe som skapte en tett vindskjerm.

De høyeste trærne i anlegget er de eldste bjørketrærne (*Betula* spp.), og er dermed de som har størst vindfang og skadeomfang dersom de faller. Flere av de eldste bjørketrærne er i dårlig stand og flere har ubalanse i krone eller vekstform, og disse er særlig utsatt for vindskader. Historisk analyse viser at bjørkebeplantningen vest for hovedhuset har blitt svært uttynnet i løpet av anleggets levetid, noe som forsterker vindbelastningen på de gjenværende trærne.

Figur 3.53. Vindrosere av henholdsvis vindforekomst og vindstyrke i Harpefoss

Sol og skygge

Anlegget ligger gunstig plassert i en sørvestvendt skråning på nordsiden av Gudbrandsdalen, som generelt skaper gode solforhold. Likevel bidrar bebyggelsen og høyvokste trær og busker til skyggefulle forhold enkelte steder i anlegget. Særlig innenfor delområde 2 og 4 ble dette observert under befaringene. Inntunet er omkranset av bebyggelse og store trær av spisslønn (*Acer platanoides*) og bjørk (*Betula* spp.). Det samme gjelder i bjørkehagen, her særlig av de eldste og største bjørketrærne, enkelte tette nåletrær og ospetrær (*Populus tremula*) i sørvest. Videre skygger bjørketrærne for frukttrærne i delområde 5 fra ettermiddagen og utover døgnet, imidlertid i mindre grad enn tidligere ettersom trebeplantningen ikke lenger er like tett.

OPPSUMMERING

Kapittelet har gjennomgått registreringer og analyser av dagens situasjon innen ulike kategorier i anlegget på Heggerud. Bebyggelsen i anlegget er registrert og de ulike bruksområdene presentert. Det har blant annet blitt vist at tilstanden på vegetasjonen varierer, særlig som følge av alder og vekstforhold, og at selv om hovedandelen av vegetasjonen har vært intensjonelt plantet har enkelte arter spredd seg til anlegget på egenhånd. Sammen med bebyggelsen skaper vegetasjonen, da særlig de høytvoksende trærne, de ulike romforholdene i hagen. Ulike elementer som har bestått i anlegget i kortere eller lengre tid er dessuten gjennomgått, samt eldre elementer som det kun finnes spor igjen av i dagens situasjon. Sammen med den historiske analysen vil registreringer og analyser fra dette kapittelet danne grunnlaget for en kulturhistorisk analyse i neste kapittel.

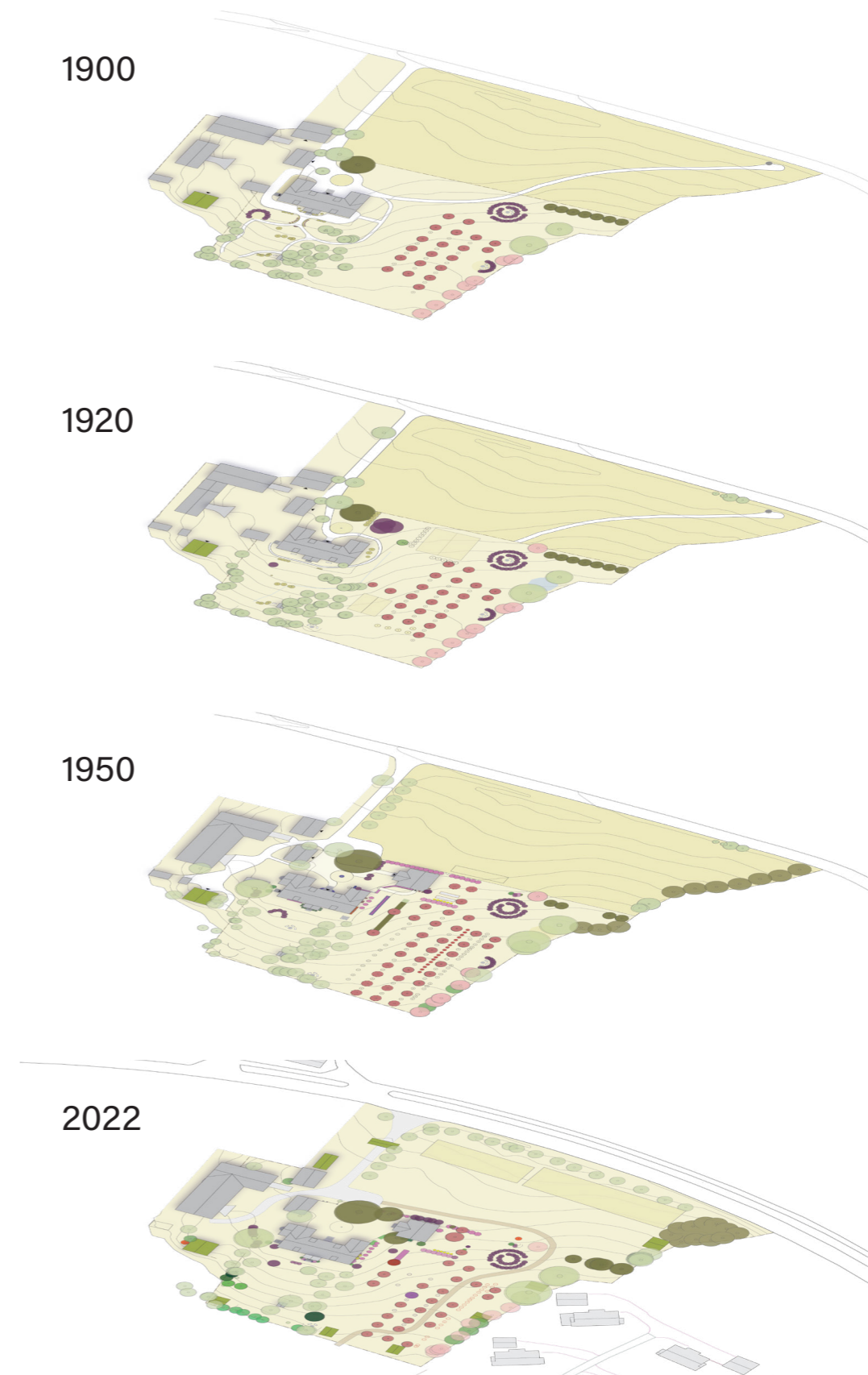

Figur 3.54. Skygge i bjørkehagen på formiddagen

4. KULTURHISTORISK ANALYSE

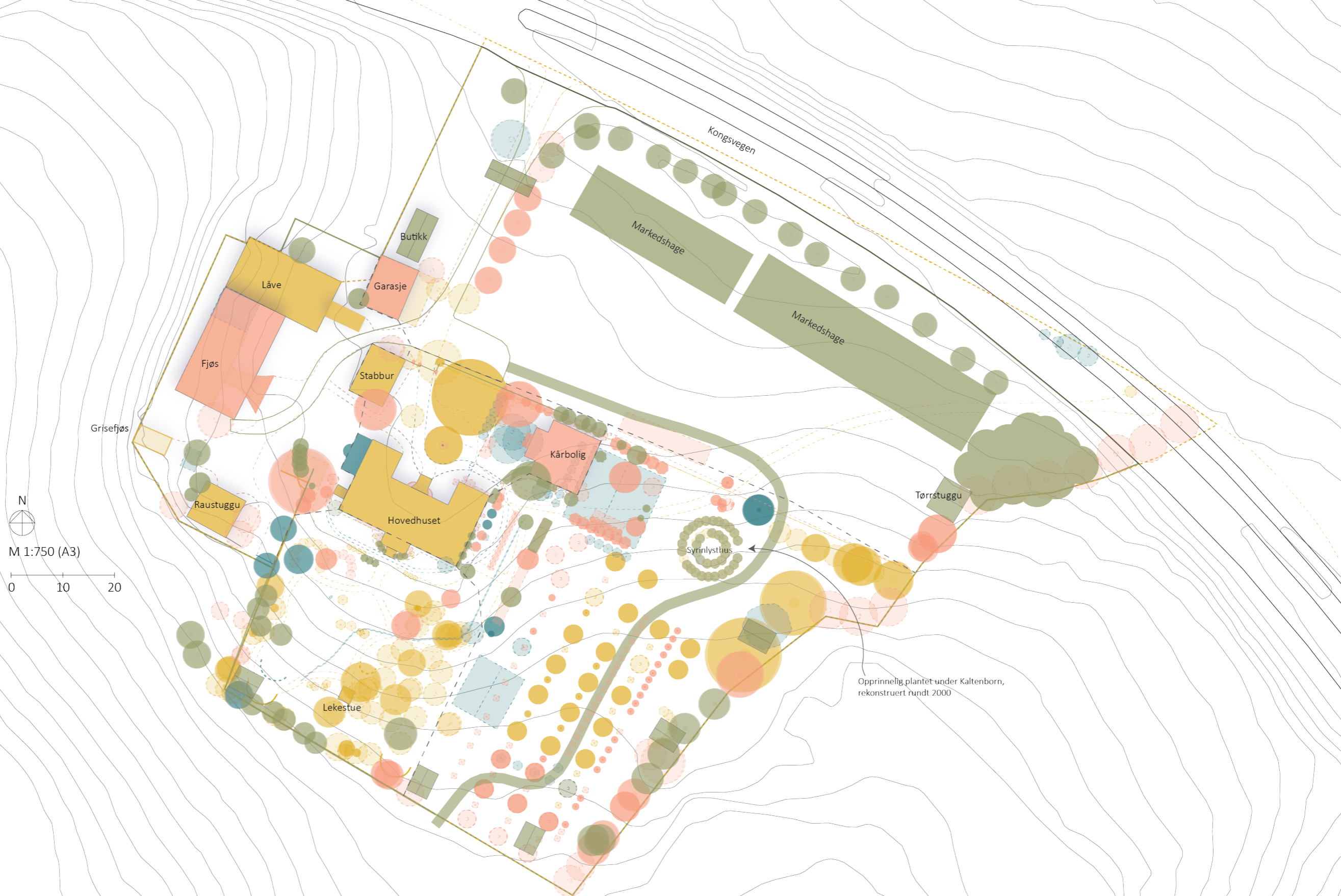
INTRODUKSJON

En kulturhistorisk analyse er viktig for å undersøke dagens situasjon sett i lys av historien. I det følgende kapittelet vil det først vises to plantegninger. Den ene presenterer dagens situasjon der alt er fargesatt etter tidsperioden det trolig ble anlagt, samt forsvunne elementer fra de ulike historiske lagene. Den andre plantegningen viser kun eksisterende elementer og når de kom til, for å gjøre planen mer lesbar. Etterfulgt av disse følger en sammenligning mellom historiske fotografier og fotografier fra dagens situasjon tatt i noenlunde samme vinkel. Alt dette skaper grunnlaget for anbefalinger for det videre arbeidet i grøntanlegget, hva som bør bevares av det som finnes i dag og hva som bør restaureres og reetableres for å forsterke anleggets kunnskaps-, opplevels- og bruksverdi.

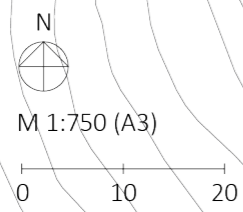
Figur 4.1. Tolkede plantegninger fra de ulike historiske lagene sammenstilt med situasjonsplan

KULTURHISTORISK ANALYSE - DAGENS SITUASJON MED FORSVUNNEDE ELEMENTER

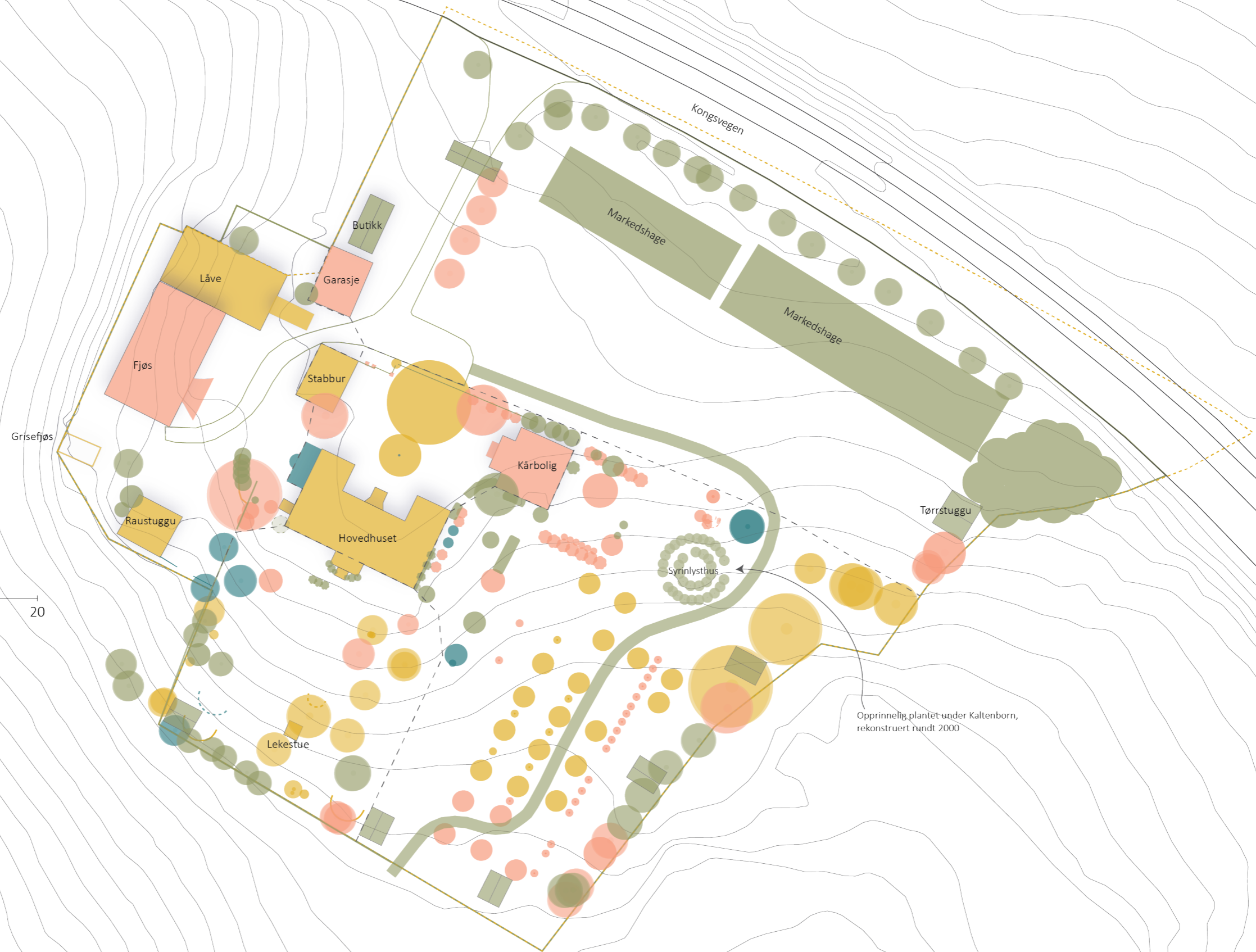
Figur 4.2. Kulturhistorisk analyse med forsvunne elementer

KULTURHISTORISK ANALYSE - DAGENS SITUASJON

Tegnforklaring

- Etablert rundt 1900
- Etablert rundt 1920
- Etablert rundt 1950
- Etablert etter rundt 1950

Figur 4.3. Kulturhistorisk analyse av dagens situasjon

HISTORISKE FOTO OG DAGENS SITUASJON

Figur 4.4. Oversiktskart som viser hvor de historiske fotografiene er tatt

Figur 4.5. Heggerud sett fra Birkelia, 1914

Figur 4.6. Heggerud sett fra Birkelia, august 2021

Fotografiene i figur 4.5 og 4.6 er begge tatt fra Birkelia på oversiden av Kongsvegen, riktignok med avvikende vinkel og avstand. Veien er ikke mulig å se i figur 4.5, men er markert inn med stiplet linje. Det er likevel mulig å se at hagen tidligere var mye mer åpen mot veien, kun avgrenset av en skigard. I dag står det derimot plantet en rekke med bjørketrær som rammer inn hagen mot veien.

Veien har dessuten fått en noe endret trasé med en mer buet utforming, som har spist deler av arealet innen delområde 1. Dette er illustrert i plantegningen i figur 4.2, som viser hvilke tidsperioder elementer i dagens situasjon ble anlagt, samt forsvunne elementer. Blant annet ligger brønnens tidligere plassering under den nye veien.

Figur 4.7. Hovedhus og stabbur sett fra Kongsvegen, 1868

Figur 4.8. Hovedhus og stabbur sett fra Kongsvegen, 1913

Figur 4.9. Hovedhus og stabbur sett fra delområde 1, 2021

Figur 4.7 og 4.8 er fotografier tatt fra noenlunde samme vinkel i henholdsvis 1868 og 1913, og viser inntunet fra dagens plassering av markedshagen (se markering i figur 4.4). Førstnevnte viser en svært åpen situasjon med lite beplantning, som skyldes at det er tatt få år etter anleggets opprinnelse. Grunnet lav kvalitet på fotografiet er det vanskelig å avgjøre hvorvidt beplantningen som vises i figur 4.8 allerede er etablert, eller om dette ble gjort i ettertid. Videre er en gangsti synlig til venstre for hovedhuset i figur 4.7 (markert med stiplet linje), som ikke er mulig å finne igjen i figur 4.8. Dette kan enten skyldes at den har forsvunnet, eller at den skjules bak skigarden som har blitt etablert i mellomtiden. Fraværet av vegetasjon i figur 4.7 gjør rundellen på inntunet synlig. Denne eksisterer i dag kun som en opphøyning i terrenget, og hele inntunet er nå gressbelagt.

I figur 4.8 ser man at tuntreet (*Acer platanoides*) har vokst opp, som man finner igjen i figur 4.9 fra dagens situasjon. Dette er markert med stiplet linje i begge figurene. Til venstre for tuntreet ser vi fra dagens situasjon et tre av tilsvarende art, men av yngre alder. Det er uvisst om dette er selvsådd eller bevisst plantet, som tidligere omtalt. Til høyre for tuntreet ser man i figur 4.8 to bjørketrær (*Betula* spp.), også markert med stiplet linje, som er fraværende i fotografiet fra dagens situasjon. Bjørketreet lengst til venstre ble felt i 2020 fordi det da var helt dødt (Wadahl, 2021), men nedre del av stammen står fortsatt. Til høyre i figur 4.9 ser man bjørketrærne (*Betula* spp.) plantet av Karen Wadahl på 1930-tallet (Wimmer, 2021).

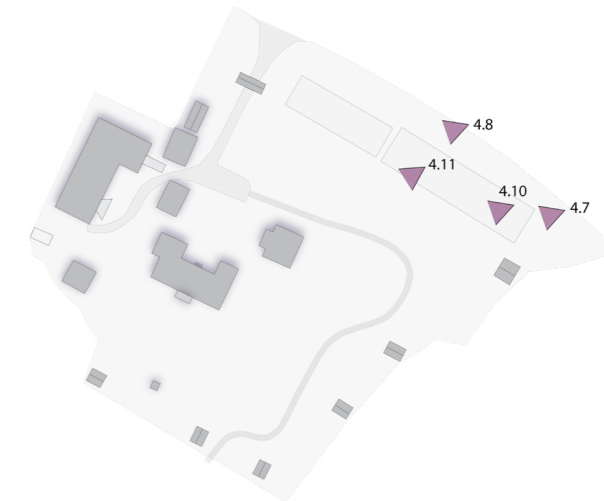
Figur 4.10. Hovedhuset sett fra delområde 1, u.å.

Figur 4.11. Hovedhuset sett fra delområde 1, u.å.

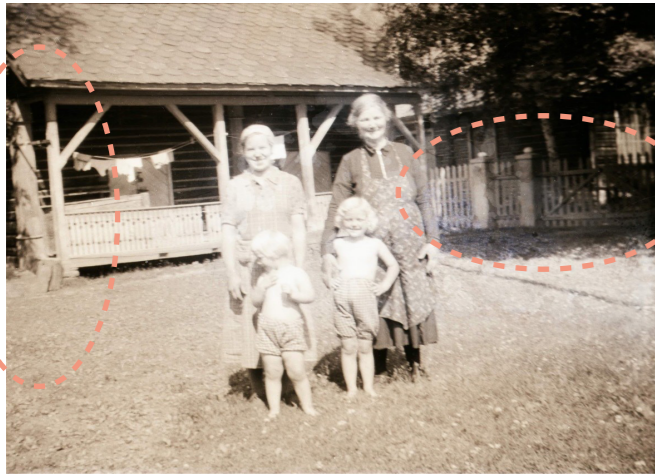
Figur 4.12. Fotografi tatt fra delområde 1 mot kårboligen, 2021

Øvrige endringer som blir synlige fra 1913 frem til i dag er kontorbygningens plassering. Den ser man til høyre i fotoet fra 1913, og til venstre i fotoet fra dagens situasjon. Dette gikk på bekostning av syrinbuskene vist i figur 4.10 (stiplet linje til høyre). Grunnmuren til kontorbygningen sto igjen etter den ble flyttet, og garasjen ble senere bygget opp på denne grunnmuren (Wadahl, 2022).

Fotografiene i figur 4.10 og 4.11 er udatert, men begge er tatt før kontorbygningen ble flyttet i 1941, og etter at skigarden vist i figur 4.9 ble erstattet med stakittgjerde (Wimmer, 2021). Fotografiet fra dagens situasjon i figur 4.12 viser at det ikke lenger finnes noe gjerde i dette området. I motsetning til gjerdet er kjøreveien som ble anlagt for campingbiler på 1970-tallet synlig i dagens situasjon. Traséen ble grusbeltet i 2021 (Wadahl, 2022).

Figur 4.10 viser videre en hegg (*Prunus padus*) markert med stiplet linje til venstre i fotografiet, som ennå står i anlegget i dag. Det er kun så vidt mulig å skimte grener av treet til venstre i figur 4.12 fra dagens situasjon, grunnet noe avvikende vinkel. Det er likevel trolig det samme treet som står i anlegget i dag. I figur 4.10 ser man videre en sti i gresset, som trolig har ført til brønnen som tidligere fantes i anlegget. Denne er ikke lenger mulig å se i figur 4.11, da arealet ble benyttet til dyrking av poteter (Wimmer, 2021). I fotografiet fra dagens situasjon ser man at arealet er gressbelagt, med markedshagen i bakkant av fotoet.

Figur 4.13. Deler av familien avbildet på inntunet, ca. 1940

Fotografiet i figur 4.13 er tatt fra inntunet rundt 1940, der stabburet er avbildet i bakgrunnen. Bygget ser ut til å være uendret sammenlignet med dagens situasjon, som er vist i figur 4.14. I det historiske fotografiet er skyggen av et tre synlig på takflaten til venstre i bildet, som trolig stammer fra det samme bjørketreet (*Betula ssp.*) som er avbildet i dagens situasjon. Grov bark på dagens tre tilsier en alder som kan underbygge dette. Treet avbildet i bakgrunnen til høyre i figur 4.13 eksisterer ikke lenger i anlegget i dag.

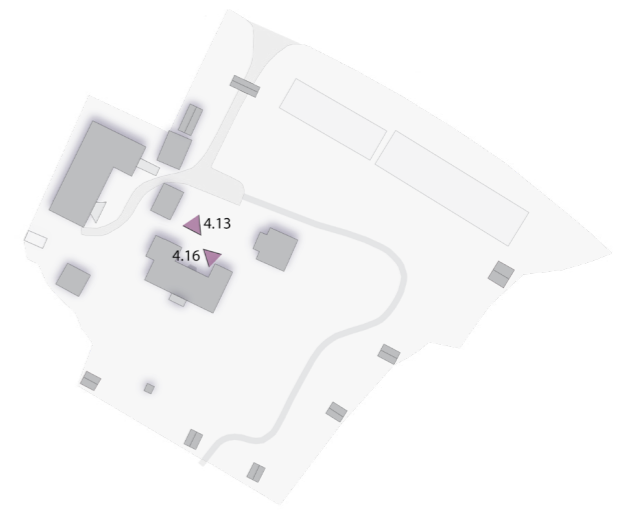
Figur 4.14. Stabburet sett fra inntunet, august 2021

Portstolpene toppet med rullestein fra Gudbrandsdalslågen er avbildet til høyre i begge figurere og er markert med stiplede linje. Disse har blitt stående selv om gjerdet er endret. Det tidligere stakittgjerdet er erstattet med et nytt gjerde med avvikende utforming, og en smijersport som er avbildet i figur 4.15. I denne figuren er for øvrig stammen til bjørketreet som tidligere ble omtalt avbildet og markert.

Figur 4.15. Portstolper, gjerde og smijersport, juni 2021

Hverken stakittgjerdet eller beplantningen i figur 4.16 fra rundt 1940 finnes i anlegget i dag, vist i figur 4.17. Gjerdet ble fjernet i forbindelse med flyttingen av kårboligen i 1941, som tidligere omtalt, mens vegetasjonen trolig ble værende noe lenger. Bak barna i figur 4.16 er en steinkant rundt bedet synlig, bestående av rullesteiner hentet fra Gudbrandsdalslågen (Wimmer, 2021).

Figur 4.16. Bed langs stakittgjerde på inntunet, ca. 1940

Figur 4.17. Bed forsvunnet fra inntunet, august 2021

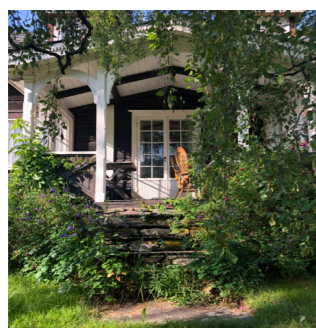
Figur 4.18. Front hovedhus fra bjørkehagen, 1898

Figur 4.19. Front hovedhus fra bjørkehagen, 1913

Figur 4.20. Front hovedhus fra bjørkehagen, august 2021

Figur 4.21. Beplantning rundt verandaen, juni 2021

I figur 4.18 er den siste sorenskriverfamilien som bodde på Heggerud avfotografert i front av hovedhuset. Fotografiet viser tydelig gangstier som fører nedover mot bjørkehagen og deler seg i to i fronten av bildet. Det kan virke som at gangstien dessuten strekker seg langs fasaden og rundt verandaen slik det er tegnet inn i den tolkede plantegningen fra 1900, vist i figur 2.16. I forkant av denne ser man en rekke med busker, både til venstre og til høyre foran personene som står på begge sider av verandaen. Det vises for øvrig moldbenker/jordvoller langs grunnmuren som strekker seg opp begge sidene av verandaen. Her er det videre plantet busker på begge sider. Langs stien ser man kantvegetasjon og trolig ettårige sommerblomster grunnet blomsterpinnene.

Flere av de nevnte elementene som kan identifiseres i figur 4.18 er forsvunnet på fotografiet tatt i 1913, vist i figur 4.19. Stiene som fører ned i hagen er ikke lenger å se, det samme gjelder vegetasjonen langs disse, samt busken i forgrunnen i figur 4.18. Videre har verandaen fått et overbygg i 1913, og moldbenkene er fjernet langs fasade og veranda, sammen med buskene på siden av denne. Selv om grusstiene langs fasaden ikke er mulig å se i figur 4.19 kan det likevel tenkes at disse har bestått, ettersom buskene i forkant fortsatt er å se (markert med stiplede linje) og det står benker langs fasaden til høyre i bildet. De nevnte buskene må ha forsvunnet noen år senere, ettersom de ikke er å se i fotografiet i figur 4.22 tatt mellom 1925-30.

Figur 4.20 viser dagens situasjon. Det finnes ikke lenger etablerte stier i dette området, men det klippes stier i det ellers høytvoksende gresset. De opprinnelige buskene i front av stien langs fasaden finnes som nevnt ikke lenger i anlegget i dag, men nye rosebusker (*Rosa spinosissima*) er plantet med omtrentlig samme plassering, markert med stiplede linje i dagens situasjon.

Bjørketreet (*Betula* ssp.) til høyre i figur 4.18 står ennå i anlegget og er avbildet i fotografiet fra dagens situasjon. Den utstikkende greinen har bevart sin karakter og kan av den grunn argumenteres for å ha en svært høy kulturhistorisk verdi. Greinen vises også i figur 5.19, der det er mulig å se en hengekøye mellom greinen og hovedstammen. Hovedstammen har falt for flere år siden, som er en naturlig følge av trees alder. Et nytt skudd fra roten har likevel vokst opp og kan sees til høyre i fotografiet fra dagens situasjon.

Dagens situasjon av verandaen er avbildet i figur 4.21 og viser at konstruksjonen med skifertrappen i forkant er uendret siden 1913. Den er likevel mer overvokst nå enn tidligere. Villvin (*Parthenocissus quinquefolia*) er plantet langs sidene, rosebusker av sorten Nordens dronning (*Rosa rugosa* 'Nordens dronning') er plantet på hver sin side av trappen, og i forkant av rosebuskene vokser akeleie (*A. vulgaris*).

Figur 4.22 viser vannrennen som tidligere er nevnt i oppgaven. Som vist i tolket plantegning fra rundt 1920 (figur 2.30) strakk den seg trolig øst langs hovedhuset og ble ført i en bue rundt nedsiden av buskene man ser i midten av fotografiet i figur 4.22. Vannrennen er ikke mulig å se på fotografiet i figur 4.23, tatt rundt 10 år senere, selv om Wimmer husker den fra sin barndom på 1940-tallet. Det kan se ut som at fotografiet i figur 4.23 er tatt på oversiden av buskene, og at vannrennen av den grunn ikke er synlig. Vannrennen er ikke lenger synlig i dagens situasjon, som vist i figur 4.24.

En syrin (*Syringa vulgaris*) er avbildet til venstre i figur 4.19, 4.22 og 4.23 og markert med stiplede linje i samtlige. Det skal ifølge Wimmer ha stått et syrinlysthus der tidligere, men dette er ikke funnet avbildet (2021). Ettersom syringen delvis havner i utkanten av fotografiet i figur 4.19 fra 1913 er det vanskelig å avgjøre om dette er en del av lysthuset

eller ei. Men det er tydelig av figur 4.22 tatt mellom 1925-30 at den avbildede syringen der er solitær. Det kan tenkes, som tidligere argumentert for, at syrinlysthuset forfalt men ble rekonstruert av Karen Wadahl en gang på 1930-tallet.

Figur 4.22. Vannrennen i bjørkehagen, 1925-1930

Figur 4.23. Humle på veranda, 1940

Figur 4.24. Bjørkehagen, august 2021

Figur 4.25. Russiske krigsfanger foran verandaen, 1917/1918

Figur 4.26. Verandaen, august 2021

Figur 4.27. Hjørnet av veranda, ca. 1940

Figur 4.28. Hjørnet av veranda, august 2021

Som tidligere nevnt ble russiske krigsfanger i oktober 1917 innlosjert på Heggerud da det ble drevet som pensjonat, og ble værende frem til våren året etter (Brazier, 2017). Figur 4.25 viser de russiske krigsfangene sammen med distriktslegen og en sykesøster, samt Sofie Simensen som på den tiden drev pensjonatet (Brazier, 2017; Gudbrandsdølen, 1917). Fotografiet er av svært lav kvalitet, men ser ut til å ha blitt tatt om høsten da det ikke er blader på trærne, men løv på bakken. Fotoet gir et inntrykk av åpenhet og lite vegetasjon, men kan like gjerne skyldes løvfallet. På bakken foran Sofie Simensen kan man svakt skimte en delvis gjengrodd grusgang, markert med stiplet linje. Det ser videre ut til at noe vegetasjon vokser foran verandaen, som man så vidt ser bak noen av offiserene, men type vegetasjon er vanskelig å avgjøre. Figur 4.26 viser dagens situasjon der det ikke lenger finnes grusganger, området er fullstendig gresskledd.

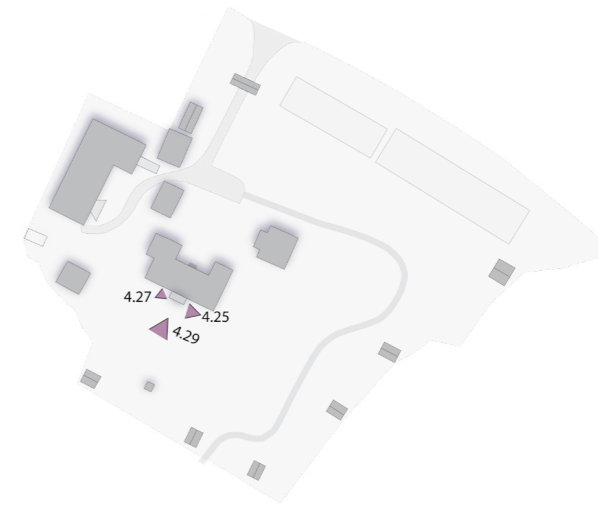
Figur 4.27 fra cirka 1940 viser at det på et tidspunkt vokste humle (*Humulus lupulus*) oppover konstruksjonen til verandaen, som ble plantet av Karen Wadahl (Wimmer, 2021). Det sto da ingen busker langs sidene, som kan leses av figur 4.23 på forrige side. Det fantes derimot ifølge Wimmer (2021) et bed langs fasaden med ridderspore (*Delphinium* spp.), akeleier (*Aquilegia vulgaris*) og kyss meg over gjerdet (*Rudbeckia laciniata*), som man ser deler av i begge de nevnte figurene. I dag vokser noe akeleie langs fasaden som man ser fra dagens situasjon, til venstre i figur 4.28.

Figur 4.29 viser et fotografi tatt i 1913 fra bjørkehagen, med sikt ned mot Lågen. Her ser man tydelig de to skjermene med bjørketrær (*Betula* spp.) på hver sin side av delområdet. To av bjørketrærne ser vi trolig igjen i dagens situasjon vist i figur 4.30, begge er markert med stiplet linje i begge figurene. Særlig treet til høyre er vanskelig å kjenne igjen utover plasseringen, ettersom det har vokst seg betydelig større på de drøye 100 årene.

Sammenligner man de to figurene ser vi at sikten mot Lågen har blitt betydelig redusert av ospetrærne (*Populus tremula*) som står der i dag. I fotografiet fra 1913 har to bjørketrær (*Betula* spp.) vokst opp, og kan tenkes å være selvsådd ettersom de er betydelig mindre enn resterende. Det er derfor sannsynlig at denne siktlinjen var tenkt åpen.

Skifermuren som jevner ut terrenget ved dagens campinghytte 5 er mulig å se til høyre i fotografiet fra 1913, markert med stiplet linje. Den er ikke synlig på fotoet fra dagens situasjon grunnet det høyvokste gresset, men er vist i figur 4.31. Også her er den noe utfordrende å se, og er delvis gjengrodd av mose, gress og villskudd av osp.

Sammenligner man fotografiene fra 1913 og dagens situasjon ser man at lekestuen og skigarden har bestått.

Figur 4.29. Utsikt mot Lågen, 1913

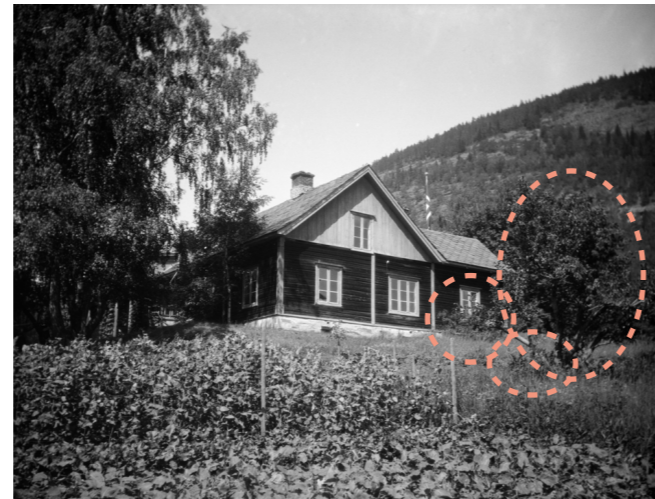
Figur 4.30. Fotografi tatt fra bjørkehagen mot Lågen, august 2021

Figur 4.31. Skifermurkant, august 2021

Figur 4.32. Fra nyttehagen mot bjørkehagen, 1913

Figur 4.34. Fra nyttehagen mot hovedhuset, 1920-35

Figur 4.33. Fra nyttehagen mot bjørkehagen, august 2021

Figur 4.35. Fra nyttehagen mot hovedhuset, august 2021

Fremtredende i figur 4.32 fra 1913 er den tette bjørkebeplantningen (*Betula* spp.), som viser en noe avvikende situasjon enn dagens i figur 4.33. Trærne er plantet veldig tett, noe som kan tyde på at hensikten har vært tynne ut beplantningen etter hvert som noen av trærne har etablert seg bedre enn andre, som tidligere nevnt. Vi ser likevel fra dagens situasjon at enkelte trær står igjen, men akkurat hvilke dette er er vanskelig å identifisere i fotografiet fra 1913. Videre i dette fotografiet ser vi en rekke med noe som antakelig er prydbusker plantet i vinkel, som ikke lenger finnes i dag.

Figur 4.34 er tatt en gang mellom 1920 og 1935, og vi kan se at det i ettertid av 1913 ble etablert en kjøkkenhage i dette området. Dette var antakelig for å øke matproduksjonen under pensjonatdriften, da gjestene ble servert egenprodusert mat (Wadahl, 2022). Som vi ser av fotografiet fra dagens situasjon i figur 4.35 finnes ikke lenger kjøkkenhagen, og det er uvisst hvor lenge den bestod. Dagens situasjon viser gress, både klippet og fritt voksende, i dette området.

Videre ser man et epletre til høyre i figur 4.34, markert med stiplet linje. Det er vanskelig å avgjøre om dette er et av epletrærne vist i figur 4.32 fra 1913, grunnet noe avvikende vinkel. Men det er tydelig det samme treet som vises i dagens situasjon, markert i figur 4.35. Både i figur 4.34 og 4.35 ser man, markert, men noe utydelig, en bærbusk ved stammen av treet, som trolig også er den samme.

I bakgrunnen av figur 4.34 kan man skimte prydbusker markert langs den østre fasaden til hovedhuset. Disse ser man igjen i flere andre historiske foto, samt i dagens situasjon i figur 4.35. Det kan tenkes at dette er de samme rosebuskene som fortsatt står der i dag.

I figur 4.36 ser vi igjen den tette bjørkebeplantningen sør for hovedhuset. Beplantningen fremstår noe uttynnet fra situasjonen vist i figur 4.32, fra snaut 20 år før. Trærne er tydelig eldre med kraftigere stammer i fotografiet fra cirka 1930. Uttynningen vises enda tydeligere i figur 4.37, enda et par tiår senere. Fra figur 4.38 ser man enkelte bjørketrær som kan tenkes å stå igjen fra den opprinnelige beplantningen, men det er vanskelig å avgjøre hvilke trær dette eventuelt er fra fotografiet i figur 4.36. De sistnevnte figurene viser begge en situasjon med høyt voksende gress mellom bjørketrærne. I dag finnes flere villblomster i gressbeplantningen, som ryllik (*Achillea millefolium*), fuglevikke (*Vicia cracca*), rødkløver (*Trifolium pratense*), blåklokke (*Campanula rotundifolia*) og tiriltunge (*Lotus corniculatus*).

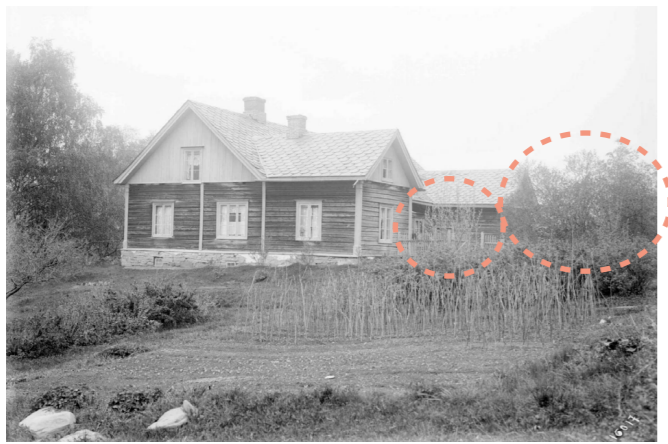
Figur 4.36. Bjørkeskjermen i bjørkehagen, ca. 1930

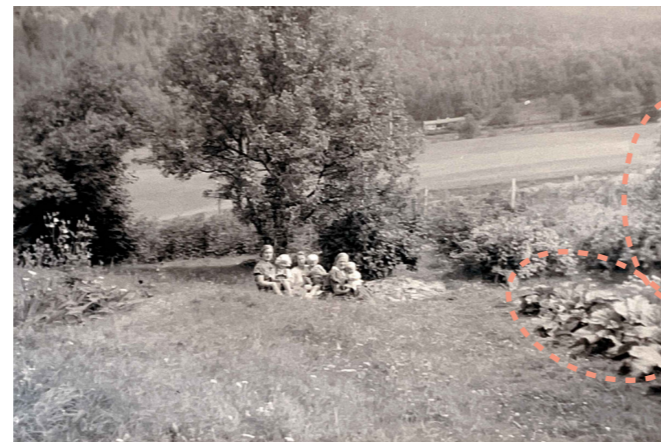
Figur 4.37. Uttynnet skjerm av bjørk, 1959

Figur 4.38. Bjørketrærne i bjørkehagen, august 2021

Figur 4.39. Kjøkkenhagen øverst i delområde 5, 1913

Figur 4.41. Skråningen øst for hovedhuset, 1940

Figur 4.40. Sør for kårboligen mot hovedhuset, august 2021

Figur 4.42. Mot kårboligen, august 2021

I forgrunnen av figur 4.39 fra 1913 vises en kjøkkenhage i den øvre delen av nyttehagen. Den er avgrenset av en rekke med det som ser ut som stikkelsbær (*Ribes uva-crispa*) til venstre og i bakkant, og med en gresskant rundt. Bak kjøkkenhagen og bærbuskene står et ungt pæretre (*Pyrus communis* 'Gråpære'.) markert med stiplet linje. Wimmer forteller at dette etter hvert vokste seg betydelig større, og vi ser det avbildet (fra en annen vinkel) i midten av figur 4.41, snaue 30 år senere. Hun forteller videre at treet ikke klarte seg da kontorbygningen ble flyttet til dette området (2021). I bakgrunnen til høyre i figur 4.39 vises en gruppe med høyvokste syriner (*Syringa vulgaris*), markert med stiplet sirkel.

Figur 4.40 viser dagens situasjon fra tilnærmet samme vinkel som i figur 4.39. Sammenlignet med situasjonen i 1913 er området mer lukket mot delområde 1 i dag, grunnet kårboligen og vegetasjonen langs den søndre fasaden, som vi ser til høyre i figur 4.40. Ellers er området det kjøkkenhagen tidligere var plassert i dag gresskledd, med et lite stelt staudebed, og en syrin (*Syringa vulgaris*) plantet av de forrige eierne, vist i midten av bildet (Wadahl, 2021).

Figur 4.41 er tatt fra sørsiden av der kårboligen står i dag. De nevnte bærbuskene på baksiden av kjøkkenhagen i figur 4.39 er mulig å se i mellomgrunnen til høyre, og gruppen med syrinbusker til venstre. På hver sin side av figur

4.41 ser vi dessuten to staudefelt, med blant annet akeleier (*Aquilegia vulgaris*) og liljer (*Lilium* ssp.) til venstre og rabarbra (*Rheum rhabarbarum*) til høyre. Det førstnevnte bedet finnes ikke lenger i anlegget i dag, slik vi kan se av fotografiet fra dagens situasjon i figur 4.42. Det gjør derimot rabarbrabedet, som er det samme som ble nevnt i forbindelse med de forrige bildene. Wimmer forteller at bedene ble plantet av Karen Wadahl, og at rabarbrabedet tidligere strakk seg lenger ned, slik det er tegnet inn i den tolkede plantegningen fra rundt 1950 i figur 2.42 (2021).

Helt til høyre i figur 4.41 ser vi grener av et epletre (*Malus domestica*), markert med stiplet linje, som trolig er det samme som står der i dag og som er markert i dagens situasjon i figur 4.42. I midten av bildet ser vi videre den nevnte syringen plantet av de forrige eierne, samt spisslønnen (*Acer platanoides*) i bakgrunnen som stammer fra et villskudd og ikke var tiltenkt denne plasseringen. Det står seg flott, men ifølge Wadahl vokser røttene seg inn i grunnmuren til kårboligen (2021).

Figur 4.43 er tatt mot den østre fasaden av hovedhuset. Her ser vi tydelig det nevnte bedet med liljer og akeleier, som ikke lenger finnes i dagens situasjon vist i figur 4.44. Imidlertid ser vi rosebuskene (*Rosa* ssp.) langs fasaden ennå stå i dagens situasjon. Buskene lengst til høyre kan tenkes å være de samme buskene som ble omtalt på forrige side, og som er vist i flere av de historiske bildene. Vi ser dem for øvrig også i figur 4.39. Dette er likevel noe usikkert, men spinkelheten i bladverket underbygger dette. Rosebuskene til venstre er derimot av yngre alder, ettersom de ikke er å se i de tidligste historiske fotografiene. Disse kan derfor tenkes å ha blitt plantet av Karen Wadahl, siden vi ser dem i figur 4.43 fra cirka 1940. I figuren kan det videre se ut som stauder er plantet mellom rosebuskene, men

disse står der ikke lenger i dag. Helt til venstre langs fasaden står det i dag flere rosebusker med gule, fylte roser som ble plantet av de forrige eierne (Wadahl, 2021).

Avslutningsvis må det nevnes at terrenget generelt innenfor oppgaveområdet ikke ser ut til å ha gjennomgått særlige endringer ut fra sammenligningen av alle fotografiene, sett bort fra de ulike skifermurene som har blitt etablert.

Figur 4.43. Vegetasjon langs østre fasade av hovedhuset, ca. 1940

Figur 4.44. Vegetasjon langs østre fasade av hovedhuset, august 2021

ELEMENTER SOM IKKE ER AVFOTOGRAFERT GJENNOM HISTORIEN

Hasselveggen

Hasselveggen (*Corylus avellana*) er ikke funnet avbildet i historiske fotografier, men deler er mulig å se i dagens situasjon, vist i figur 4.45. Vi ser av fotografiet at det i dag står fire hasselbusker i varierende størrelse. Det er antagelig, men vanskelig å konstatere sikkert, om disse er opprinnelige.

Sikt mot frukthagen

Wimmer forteller om en etablert spiseplass i det nedre hjørnet av søndre fasade til hovedhuset. Her sto det ifølge Wimmer et stort, rektangulært skiferbord og hvite benker, og hun forteller videre om en åpen siktlinje mot nyttehagen (2021). Denne stenges i dag av en syrin (*Syringa vulgaris*) som er selvsådd i anlegget (Wadahl, 2021).

Figur 4.45. Hasselbusker, august 2021

Figur 4.46. Forsvunnet sikt mot nyttehagen, august 2021

Skifermurer

I anlegget finnes syv skifermurer som tidligere er omtalt i den historiske gjennomgangen. Muren vest for hovedbygningen var tidligere en del av utedoen til sorenskriverne, slik at man kunne spa ut avføringen på nedsiden av muren. I dag er det som nevnt plantet syriner (*Syringa vulgaris*) og en grønnpil (*Salix x fragilis*) på oversiden.

Den nederste muren i det sørvestre hjørnet av bjørkehagen samt muren ovenfor lekestuen er som tidligere argumentert for anlagt under sorenskrivertiden, trolig benyttet som sitteplass. I figur 4.29 ser man at siktlinjen fra den førstnevnte muren mot Lågen delvis var åpen, men stenges i dag delvis av en ospestamme som vist i figur 4.47. Figur 4.48 viser siktlinjen fra muren mot hovedhuset. Begge murene er nesten helt gjengrodd av gress og mose.

Figur 4.47. Sikt fra mur i sørvest, 2021

Figur 4.48. Sikt fra mur i sørvest mot hovedhuset, 2021

Muren med sitteplassen sørøst i bjørkehagen er delvis overbygd av en campinghytte. Dagens siktlinjer fra denne mot Lågen og nyttehagen er vist i henholdsvis figur 4.49 og 4.50. Sikten mot Lågen var antakelig mer åpen da muren ble anlagt, ettersom de aktuelle bjørketrærne (*Betula* spp.) trolig har vokst opp i ettertid. Men dette er usikkert.

Torvbenken, trolig anlagt av de russiske krigsfangene, samt de to murene bak syrinlysthuset, trolig anlagt av Karen Wadahl, er helt overgrodd av gress og et tynt jordlag.

Figur 4.49. Sikt mot Lågen fra skifermur, august 2021

Figur 4.50. Sikt mot nyttehagen fra skifermur, august 2021

Syrinlysthus

Syrinlysthuset som tidligere trolig stod i bjørkehagen har allerede blitt omtalt i kapitlet, og jeg har som nevnt ikke funnet fotografier av dette. Det samme gjelder syrinlysthuset som tidligere sto der dagens campinghytte 1 er plassert. Dette skal ifølge Wimmer ha vært en opphøyd sitteplass, uten mur, med blå syriner i bakkant slik det er tegnet inn i de tolkede plantegningene (2021). Det

er ikke lenger mulig å se spor av dette lysthuset i dag, på grunn av campinghytten. Siktlinjen mot Gudbrandsdalslågen fra dens opprinnelige plassering er vist i figur 4.51 fra dagens situasjon.

Det doble spirallysthuset som finnes i parken i dag er vist i figur 4.52, og ble rekonstruert etter hukommelse rundt årtusenskiftet av de forrige eierne (Wadahl, 2022). Det opprinnelige lysthuset vokste trolig igjen og ble på et tidspunkt fjernet. Wimmer minnes at den ytterste sirkelen med blå syriner var lavere, og at man i noen grad kunne se ut mot Gudbrandsdalslågen. Dette er ikke lenger mulig i dag, som vist i figur 4.53.

Figur 4.51. Sikt fra tidligere syrinlysthus, 2021

Figur 4.52. Syrinlysthuset i blomstring, 2022

Figur 4.53. Stengt sikt fra syrinlysthuset, 2021

OPPSUMMERING

Den kulturhistoriske analysen viser at store deler av eksisterende elementer og vegetasjon stammer fra de ulike historiske lagene valgt ut i oppgaven. Særlig ser vi at grunnstrukturen fra sorenskriverhagen fortsatt er mulig å finne igjen i dagens situasjon. Dette innebærer blant annet skjermene med bjørketrær på hver sin side av bjørkehagen, med høytvoksende gress mellom trærne, der flere av bjørkene fortsatt står. Videre er epletrærne i rekker med bærbusker plantet som mellomkultur fremtredende, det samme gjelder tuntreet, og vi ser fortsatt deler av hasselrekken stå igjen. Likevel har flere elementer fra denne tiden forsvunnet, som syrinlysthus, hvor en campinghytte har blitt plassert der det ene tidligere sto.

Innimellom den opprinnelige hovedstrukturen i anlegget finnes flere elementer som har kommet til i ettertid. Fra rundt 1920 finnes blant annet skifermuren som trolig ble etablert av russiske krigsfanger, enkelte busker og et frukttre. Fra denne perioden har likevel mye forsvunnet, særlig som følge av at kårboligen ble plassert der den står i dag. Videre har andedammen tørket ut og dyrkningsfelt forsvunnet, antakelig fordi behovet for selvdyrket mat ikke har vært like nødvendig i senere tid, særlig etter at pensjonatdriften opphørte.

Også fra det siste historiske laget finnes flere arter ennå i anlegget. Særlig fremtredende er bjørkerekken langs innkjørselen. Andre strukturer er beplantningen bak kårboligen og utvidelsen av rekkene med frukttrær mot sør, samt rekken med bærbusker vest for frukttrærne.

I senere tid har ulike arter og elementer kommet til i anlegget, som enten har vært tiltenkt eller ikke. Markedshagen er et fint vink til dyrkningsarealet som tidligere fantes i området. Flere av campinghyttene er derimot plassert over historiske elementer som fortsatt eksisterer eller har gått tapt, og ospetrærne stenger den antakelig tiltenkte siktlinjen mot Lågen.

Dagens anlegg vitner om et historisk anlegg der grunnstrukturen av det opprinnelige anlegget er bevart, og nye elementer og vegetasjon har kommet til og forsvunnet. Dette gjenspeiler i stor grad de ulike bruksområdene gården har hatt og de ulike eiernes interesse for hagen.

5. VEIEN VIDERE

INTRODUKSJON

I dette kapitlet vil det innledningsvis presenteres generelt om grøntanlegg som kulturminner, for så å gå nærmere inn på hagen på Heggerud som kulturminne. Dette baserer seg på Riksantikvarens veileder for verdisetting av kulturminner (Riksantikvaren, 2013).

Deretter presenteres overordnede mål og tanker for anbefalinger av tiltak, der særlig gjennomgangen av de ulike historiske lagene, samt dagens bruk av anlegget legges til grunn. De enkelte tiltakene omfatter blant annet bevaring, rekonstruksjon og reetablering innenfor ulike kategorier. Hvert enkelt tiltak vil i varierende grad begrunnes mer i detalj eller diskuteres rundt, ut fra de fysiske forholdene i parken og den kulturhistoriske analysen. Innenfor hver av kategoriene vil tiltakene presenteres i prioritert rekkefølge, etter hva som er viktigst og bør gjennomføres først. Videre anbefales det også fjerning av noe vegetasjon, som uønskede arter og villskudd, samt noen mer generelle tiltak. Avslutningsvis presenteres tiltakene i en plantegning.

GRØNTANLEGG SOM KULTURMINNE

Det er i stor grad de private eiernes fortjeneste at det ennå finnes et stort antall gamle hageanlegg i Norge. Grøntanlegg er en svært spesiell form for kulturminne fordi de er menneskeskapt anlegg av kultivert natur. Vegetasjonen gjør at de gjennomgår en kontinuerlig utvikling og vekst, styrt både av naturlovene og eiernes skjøtsel og vedlikehold. Dersom skjøtsel og vedlikehold uteblir, vil hagen gro igjen og naturen ta den tilbake. Dette utgjør en utfordring i grøntanlegg med mindre ressurser innen økonomi og arbeidskraft (Riksantikvaren, 2016).

Gamle hageanlegg der de historiske sporene er mulig å tolke forteller om tidene de har gjennomlevd, og har på den måten en verdi som kilder til kunnskap om fortiden. Hagehistorien kan fortelle om folks levevilkår, samt hvordan de hadde det rundt seg. Dette gjelder både for mindre gårdshager så vel som i større hageanlegg. Særlig verneverdig er de eldste hagene, både fordi det er så få igjen og fordi det er sparsomt med kilder til den eldste hagehistorien i Norge. Jo mer som gjenstår av det opprinnelige hageanlegget, jo mer verdi vil den ha. Fordi hovedandelen av de registrerte hagene i landet består av hager til svært velstående personer, vil godt bevarte folkelige hager ha en ekstra høy verdi. Gamle hager har dessuten generelt stor opplevelses- og bruksverdi (Riksantikvaren, 2016).

HAGEN PÅ HEGGERUD SOM KULTURMINNE

Riksantikvaren utarbeidet i 2013 en veileder for verdisetting av kulturminner, der verdiene knyttes til tre forhold (Riksantikvaren, 2013):

- Kunnskapsverdier
- Opplevelsesverdier
- Bruksverdier

Heggerud sin kunnskapsverdi

Som kilder til forståelse av og kunnskap om fortiden er kulturminner av stor betydning, særlig når det gjelder forhold som bruk og betydning, samfunnsforhold, menneskers liv og interaksjonen mellom menneske og natur. Dette kan eksempelvis være stilhistorie og vegetasjonshistorie (Riksantikvaren, 2013).

Store deler av grunnstrukturen fra det opprinnelige hageanlegget er fortsatt fremtredende på Heggerud. Dette gjelder blant annet bjørkeskjermene i front av hovedhuset og epletrærne i rekker med bærbusker imellom, selv om enkelte elementer og vegetasjon har forsvunnet helt eller delvis. Endringene gjort rundt 1950 etter at den tidligere kontorbygningen ble flyttet og omgjort til kårbolig har også bestått, da en rekke ny vegetasjon ble etablert i dette området. Fordi mange av de historiske sporene i hagen gjennom ulike historiske lag fortsatt er tydelige, er hageanlegget på Heggerud verdt å

bevare. Dette viser holdbare elementer, strukturer og vegetasjon som har bestått over lang tid, og hagen fungerer derfor som en kunnskapsbærer. Fordi den aldri har hatt noen form for juridisk vern har den fått endre seg i takt med eierforhold og bruksområder, og den viser derfor i stor grad hvordan menneskene som har bodd på gården har interagert med naturen og brukt hagen, både til opplevelse og nytte, og antakelig som et statussymbol da den først ble anlagt.

Fordi deler av den opprinnelige vegetasjonen fortsatt finnes i anlegget fungerer hagen som en kunnskapsbærer av vegetasjonshistorien i Sør-Fron og omegn fra eldre tider. Den utgjør i så måte en genbank for historisk plantemateriale. Blant annet består epletrærne i rekker av et mangfold av ulike sorter, og vitner om en kunnskap om frukt dyrking som er i ferd med å forsvinne (Mathisen, 2005). Samtidig gir det verdifull informasjon om historisk plantemateriale som er hardfør i Gudbrandsdalen.

Videre henger den tidlige historien til Heggerud sammen med utviklingen av norske samfunnsforhold. Gården ble kjøpt av sorenskriver Kaltenborn på vegne av staten i 1860, og han flyttet da bygningene til dagens plassering (Riksarkivet, L0252; Hovdhaugen, 1973). I den forbindelse anla han også

hageanlegget, som på den tiden må ha vært ansett som et staselig anlegg med trekk fra landskapsstilen. Dette var et statussymbol som vitnet om sorenskriverens rolle i samfunnet, både overfor befolkningen og prominente gjester som besøkte anlegget. Senere bodde ytterligere to sorenskrivere med sine familier på Heggerud. Men da jernbanen kom til Harpefoss i 1898 flyttet den daværende sorenskriverfamilien Hanssen til Lillehammer, og Heggerud ble solgt på auksjon til Amund Wadahl (Riksarkivet, L0252). Dette viser en endring i norske samfunnsforhold ved en sentralisering av styresmaktene, og kan tenkes å ha blitt muliggjort gjennom utbyggingen av jernbanen som representerte en ny type infrastruktur.

Heggerud sin opplevelsesverdi

Opplevelsesverdiene kan sies å ha en mer personlig forankring sammenlignet med kunnskapsverdiene, fordi de knyttes til ulike gruppers opplevelser og hvordan de påvirker både enkeltmennesker og fellesskapet. Ulike opplevelsesverdier er eksempelvis arkitektonisk og estetisk verdi, alderspreg, symbolverdi, tilhørighet og identitetsverdi (Riksantikvaren, 2013).

Flere slike verdier finnes på Heggerud, blant annet har den historiske hagen en stor estetisk verdi, med landskapsarkitektoniske elementer fra landskapsstilen som prydrær plantet i grupper, siktlinjler mot landskapet, frukttrær i rekker og syrinlysthus. Gangstiene og syrinlysthusene som tidligere eksisterte i anlegget ga grunnlag for stor opplevelsesverdi i form av vandring, rekreasjon og opphold, for både beboere og besøkende. Dette er fortsatt gjeldende i dag, selv om gangstiene har grodd igjen og to av syrinlysthusene har

forsvunnet, ettersom det ennå finnes steder for opphold ved utplassering av stoler og benker i hagen.

Både bygningene og særlig de eldste trærne, som fortsatt består fra da hagen ble anlagt, viser et tydelig alderspreg. Videre gir gårdens sentrale plassering ved Harpefoss sentrum og det faktum at den har stått siden 1860-tallet en lokal tilhørighet og identitetsverdi. Dette styrkes ytterligere av at de sårede krigsfangene ble innlosjert og fikk arbeidstrening på Heggerud, ettersom dette er en svært viktig hendelse i Sør-Frons lokalhistorie, og som knyttet bygda opp mot den globale konflikten under første verdenskrig (Brazier, 2017). Heggerud har dessuten en symbolverdi som en gammel sorenskrivergård.

Heggerud sin bruksverdi

Bruksverdi sier noe om i hvilken grad kulturminnet kan danne grunnlag for verdiskaping, der verdiene både kan ivaretas og økes. Dette kan blant annet innebære økonomisk verdi, næringsverdi, ressursverdi, formidlingsverdi og tilgjengelighet. Ved manglende eller feilaktig bruk kan imidlertid verdiene reduseres (Riksantikvaren, 2013).

Anlegget på Heggerud har alltid hatt en bruksverdi. Under sorenskrivertiden utgjorde epletrærne og bær- og hasselbuskene en matressurs, samtidig som de hadde en estetisk verdi. Senere bidro pensjonatdriften som stor næringsverdi og økonomisk verdi. Notiser i en rekke avsier som annonserte om ledige rom på pensjonatet påpekte flere ganger de naturskjønne omgivelsene (Aftenposten, 1924; Ohlsson, 1925), og det kan tenkes at både hagen og naturen rundt derfor har fungert som et trekkplaster.

Videre bidro etableringen av kjøkkenhage og dyrkningsfelt til ytterligere matressurser, og anleggets plassering i tilknytning til hovedveien gjennom Gudbrandsdalen til tilgjengelighet. Etter at pensjonatdriften opphørte ble anlegget videreutviklet som campingplass, som da overtok som næringsverdi. Tilgjengeligheten langs hovedveien var ennå viktig. Det ble dessuten anlagt en kiosk der det ble solgt matvarer til både overnattende og besøkende, og fjøset ble omgjort til selskapslokale og utleid. Dette skapte ytterligere økonomiske ressurser. Overnattingen foregikk både i campinghyttene som ble bygget, i raustuggu, tørrstuggu og kårboligen, samt i campingbiler som ble plassert flere steder i anlegget (Wadahl, 2022). Dette har imidlertid gått på bekostning av vekstforholdene særlig til de historiske epletrærne, ettersom campingbilene har ført til pakket jord rundt disse. Det kom en rekke besøkende til anlegget, men det er uvisst i hvilken grad den historiske verdien av hagen ble formidlet.

I dag fungerer anlegget ennå som campingplass, som fortsatt utgjør en viktig økonomisk ressurs og næringsverdi. Utover overnatting i campinghyttene og i telt kjører det ennå campingbiler inn i anlegget som fungerer som en inntektskilde. Dette er imidlertid ikke bærekraftig fordi det går på bekostning av vegetasjonen.

Nok en inntektskilde er i dag utsalg av diverse grønnsaker og blomster fra markedshagen, samt salg av bringebær i et felt som nylig er anlagt utenfor oppgaveområdet. Fjøset leies ikke lenger ut som selskapslokale ettersom det kreves ytterligere brannsikring, men også der ligger det et potensiale for inntekt i fremtiden (Wadahl, 2021).

For å tiltrekke seg reisende kan det historiske anlegget fungere som et trekkplaster. Under befaringen i august opplyste flere av overnattingsgjestene at hagen og de grønne omgivelsene var grunnen til at de besøkte nettopp Heggerud (2021). Men det er uvisst i hvilken grad den historiske verdien av hagen blir kommunisert i markedsføringen, fordi dette i stor grad foregår gjennom apper ved at de besøkende selv gir en god vurdering av anlegget og anbefaler det videre. Men ettersom det faktisk kommer en rekke besøkende til anlegget ligger det et stort potensial i å formidle verdien. Det har som nevnt blitt anlagt en ny trasé for E6 som ikke lenger går direkte forbi hovedanlegget, men gården er ennå tilgjengelig da den ligger nærme veien og er mulig å kjøre til.

Sjeldenhet

I kulturminnepolitikken står begrepet sjeldenhet sentralt, med et overordnet mål om å bevare et representativt utvalg av kulturminner. Dette gjelder enten i tilfeller der det i utgangspunktet har vært anlagt få eksemplarer av en type kulturminne, eller dersom få eksemplarer av et kulturminne er bevart (Riksantikvaren, 2013). Det er svært varierende i hvilken grad historiske hageanlegg slik som på Heggerud har blitt bevart rundt om i landet. Dette er fordi de gjerne er i privat eie uten noen form for juridisk vern, og bevaringen avhenger derfor av eiernes interesse for å ivareta de historiske verdiene, samt økonomiske ressurser og arbeidsressurser (Riksantikvaren, 2016). På Heggerud finnes ennå store deler av grunnstrukturen fra det opprinnelige hageanlegget samtidig som deler av den opprinnelige vegetasjonen har bestått. Anlegget har dermed en bevaringsverdi. Dette betyr ikke at anlegget skal fredes, men også anlegg uten

BAKGRUNN FOR VALG AV TILTAK

juridisk vern er viktig å ivareta, fordi de sier noe om en helhet innen norsk kulturhistorie. Som jeg allerede har vært inne på har Heggerud fått utvikle seg i takt med tiden nettopp fordi anlegget verken har vært fredet eller vernet, noe som gjør anlegget på Heggerud representativt for hvordan mennesker, både statlig ansatte og private, har brukt og forholdt seg til hagen.

Med bakgrunn i Riksantikvarens veileder for verdisetting av kulturminner har det blitt vist at anlegget på Heggerud er verdt å ivareta, uavhengig av juridisk vern. Anlegget i sin helhet samt enkeltelementer og strukturer innehar en kulturhistorisk verdi, som både er tilknyttet de tre forholdene kunnskapsverdi, bruksverdi og opplevelsesverdi, samt enkelte egenskaper som sjeldenhet og alder.

I 2020 overtok den regionale kulturminneforvaltningen ansvaret for fredete grøntanlegg i statlig eie. I den forbindelse utarbeidet Riksantikvaren en veileder for forvaltningen av disse, der målet er å bidra til best mulig forvaltning (Riksantikvaren, 2020). Veilederen er kalt «Grøntanlegg – kulturminner i vekst», og gjør et poeng ut av at grøntanlegg nettopp er preget av en konstant foranderlighet fordi de består av vegetasjon som alltid vil være i utvikling gjennom naturlige prosesser. Derfor avhenger bevaringen av kulturminneverdiene av hvordan eierne skjøtter og vedlikeholder grøntanlegget. I dette arbeidet skal det benyttes antikvariske prinsipper (Riksantikvaren, 2020):

- Det er bedre å skjøtte og vedlikeholde enn å reparere, og det er bedre å reparere enn å skifte ut
- Det skal gjøres så lite inngrep i anlegget som mulig. Opprinnelige og originale elementer skal bevares
- Tradisjonelle eller opprinnelige materialer, konstruksjoner og metoder skal benyttes, noe som også omfatter vegetasjonen i grøntanlegget

Når individer av flerårig vegetasjon dør, skal de fortrinnsvis erstattes med samme sort eller kultivar, i det minste av samme art som den opprinnelige planten. Ved en rekonstruksjon der planten har forsvunnet for så mange år siden at arten er ukjent, skal arten som gjenplantes enten ha eksistert i anlegget tidligere eller ha vært vanlig i området (ICOMOS, 1982). Ved gjenplantning skal det nye individet plantes i nøyaktig samme punkt som det var opprinnelig.

Videre er det viktig å bevare andre forhold som karakteriserer grøntanlegget; beliggenhet, overflatene og terrengformene, proporsjonene og strukturene (Riksantikvaren, 2020).

Flere av poengene i Riksantikvarens mal bygger på Firenze-charteret, som ble utarbeidet av ICOMOS – The International Council on Monuments and Sites og trådte i kraft i 1982. Hensikten var å skape internasjonale regler for vern av kulturminner (ICOMOS, 1982). Utover de nevnte forvaltningstiltakene presiserer charteret at det i et restaureringsarbeid skal tas hensyn til utviklingen i anlegget gjennom ulike epoker, slik at én periode ikke skal få fortrinnsrett overfor en annen. Videre er helheten i anlegget viktig, og dette må tas hensyn til når det gjøres arbeid på enkeltelementer. Alt arbeid som blir gjennomført i hagen skal dessuten bygge på grundige undersøkelser, og historiske kilder skal alltid ligge til grunn. Ved besøkende eller arrangementer i anlegget skal dette aldri gå utover hagen i form av slitasje utover dens tålegrenser (ICOMOS, 1982).

Selv om Riksantikvarens veileder for grøntanlegg retter seg mot fredete anlegg både i statlig og privat eie, og Firenze-charteret for vern av kulturminner, fungerer de begge som et nyttig verktøy for bevaring av historiske grøntanlegg også uten juridisk vern som på Heggerud. Dette er fordi de bidrar til å sikre kulturminnet og tar hensyn til historiske verdier, blant annet gjennom å benytte antikvariske prinsipper. Veilederen og charteret ligger derfor til grunn for de anbefalte tiltakene som vil presenteres videre i oppgaven. Av samme grunn har metodikken

i Riksantikvarens mal for forvaltningsplan for grøntanlegg (2014) blitt brukt, til tross for at det ikke utarbeides en faktisk forvaltningsplan.

Selv om samme metodikk benyttes uavhengig av om anlegget er fredet eller ikke, og Riksantikvarens veileder for forvaltning av grøntanlegg samt Firenze-charteret ligger til grunn for valg av tiltak, vil likevel utfallet av de anbefalte tiltakene fravike noe fra hva anbefalingene hadde vært dersom anlegget var fredet. Dette er fordi anlegget fortsatt er i bruk og eid av en privat familie, og fordi det ikke foreligger like strenge krav til bevaring når anlegget ikke er fredet. I slike tilfeller er det viktig å se på historiske spor og dagens behov i kombinasjon. Eksempelvis er skjøtselkapasiteten noe begrenset på Heggerud, noe som vil tas i betraktning når det foreslås tiltak.

Det er viktig at det opprettholdes en økonomisk balanse, og det etterstrebes derfor å foreslå tiltak som ikke krever for store økonomiske ressurser, samtidig som at dagens inntektsgrunnlag skal opprettholdes. Likevel anbefales det at tilbudet om å plassere campingbiler i anlegget opphører fordi det går på bekostning av vegetasjonens vekstvilkår. Overnattingsmulighetene bør begrenses til de eksisterende bygningene og i telt. For øvrig vil bevaring av historisk plantemateriale stå sentralt. Det samme gjelder for trærne, fordi de har en lang levetid og fungerer som viktige, romdannende elementer. Nettopp slike romdannende strukturer er viktig å ivareta for anleggets helhetsforståelse og romstruktur.

Videre ligger det et potensiale i at anlegget kan fungere som en kulturformidler for tilreisende og for befolkningen, ved at hagen forteller en historie om utviklingen. Dette henger sammen med et av punktene i Firenze-charteret, som sier at det i et restaureringsarbeid skal tas hensyn til utviklingen i anlegget gjennom ulike epoker. Som nevnt er grunnstrukturen fra det opprinnelige hageanlegget ennå fremtredende, og det legges vekt på at disse skal styrkes i de anbefalte tiltakene. Dette med et ønske om å bevare deler av anleggets historie og vise hvordan den opprinnelig så ut. Hagen var på den tiden tilrettelagt for både opplevelse og opphold, og det vil derfor også foreslås tiltak som bygger oppunder dette. Videre bærer området øst for hovedhuset og sør og øst for kårboligen preg av endringene som ble gjennomført rundt 1950, og anbefalte tiltak i dette området vil ta hensyn til og bygge oppunder disse endringene.

Rundt 1920 ble det utarbeidet få strukturelle endringer, men ble likevel etablert flere elementer der enkelte kan tenkes å ha vært behovsbaserte, slik som dyrkningsfelt, andedam og vannrenne. De to førstnevnte finnes ikke lenger spor av i dag og har helt grodd igjen. Dette er antakelig delvis grunnet i at de fysiske forholdene ikke har ligget til rette, og er nettopp derfor eksempler på elementer som ikke blir anbefalt rekonstruert. Generelt vil dagens fysiske forhold være en avgjørende faktor som ligger til grunn i de anbefalte tiltakene.

Torvbenken som antakelig ble opparbeidet av russiske krigsfanger eksisterer ennå i anlegget i dag, selv om den i stor grad er gjengrodd. Dette representerer et element som er viktig å ivareta og tydeliggjøre, fordi de russiske krigsfangene er en viktig del av historien i Sør-Fron generelt og særlig for familien som har bodd på Heggerud (Wadahl, 2022). Å ivareta et slikt element vil derfor styrke den lokale forankringen.

Tiltakene som videre presenteres legger dessuten dagens bruk og funksjon til grunn. Det skal tilrettelegges for at dyrkingen av frukt, bær og grønnsaker skal kunne opprettholdes, og det skal også tilrettelegges for de besøkende og overnattingsgjester. Samtidig forsøkes det å opprettholde en noe mer privat sone rundt inntunet og kjøkkeninngangen til hovedhuset, som i stor grad benyttes av eierne som bor på gården. Dette er et forsøk på å skjerme dem noe fra alle besøkende slik at de kan ha et eget og litt mer privat uteområde.

Videre er det et ønske å bevare anleggets historie, hva den tidligere har representert og hvordan den opprinnelig så ut. Dette skal gi grunnlag for lokal forankring og bruksverdi. Historiske elementer som kan gi kunnskap om de tidligere eiernes levemåter skal bæres videre, ved å bevare det som eksisterer i dag, og gjenskape eller restaurere det som helt eller delvis har forsvunnet dersom det er hensiktsmessig for dagens situasjon.

Oppsummert vil følgende faktorer ligge til grunn i de videre foreslåtte tiltakene:

- Den historiske gjennomgangen, som bygger på historisk dokumentasjon
- Hagen skal fortelle en historie til de besøkende, om hvordan den opprinnelig har sett ut og utviklet seg gjennom sin levetid, som følge av endring i eierforhold og bruksområder
- Dagens forhold, som sier noe om skjøtselskapasitet, vekstvilkår, økonomiske ressurser og arbeidsressurser, fordi de er med på å avgjøre hvilke tiltak som er aktuelle å realisere
- Den kulturhistoriske analysen, fordi den viser elementer og strukturer som har bestått lenge i anlegget. Dette viser at de er funksjonelle, og vegetasjon som har bestått over lang tid trives i området. Eldre vegetasjon representerer dessuten en viktig del av det historiske plantematerialet i Gudbrandsdalen.
- Dagens bruksområde og funksjon, både som overnattingssted for turister, som et hjem for eierne og som produksjonssted for frukt, bær og grønnsaker
- Riksantikvarens bevaringsprinsipper

FORSLAG TIL TILTAK

TRÆR

Bjørketrærne i delområde 4

Den historiske gjennomgangen og analysene har vist at bjørketrærne (*Betula* spp.) som finnes i delområde 4 har stor kulturhistorisk verdi, ettersom de trolig har stått i anlegget fra dets opprinnelse og fungerer som et estetisk og romdannende element. Flere er likevel svært gamle, og døde greiner eller stammer kan potensielt føre til stor skade dersom de faller. Dette gjelder både personskafer, skader på bebyggelse eller annen vegetasjon. Derfor bør en arborist kontaktes for å få en vurdering av alle trærne, og avgjøre om de bør felles, eller om det holder med sikkerhetstiltak som å sikre enkelte greiner.

Analysene viste videre at skjermen med bjørketrær tidligere var svært tette, særlig skjermen i vest, antakelig med hensikt om uttynning etter hvert som trærne vokste seg større. For å rekonstruere det tidligere uttrykket bør det samme gjøres igjen. Dersom bjørketrærne som i dag utgjør en risiko felles vil det være rikelig med plass og lys til at nye kan etableres. I så

Figur 5.1. Nyplanting av bjørk anbefales i bjørkeskjermene i delområde 4.

tilfelle bør det tilstrebes at nyplantingen skjer der det tidligere har stått bjørketrær, selv om hoveduttrykket med en tett skjerm er det viktigste. Tettheten bør likevel vurderes opp mot skyggene som vil kastes mot frukttrærne, da disse krever sollys for fruktdannelse. Nyplantingen bør uansett skje før alle de eksisterende trærne faller, for å opprettholde en kontinuitet i uttrykket. De eldste trærne som blir stående bør jevnlig vurderes, slik at de kan felles før de utfører skade.

Bjørketreet (*Betula* spp.) med greinen som strekker seg foran verandaen (tidligere avbildet i figur 4.20) har en svært høy kulturhistorisk verdi, og bør bevares så lenge det lar seg gjøre. Dersom greinen vurderes svak av arborist bør det gjennomføres tiltak som oppstøtting.

Videre bør det vurderes om nåletrærne (*Picea* spp., *Abies* spp.) og seljene (*Salix caprea*) i dette området skal få stå, eller om de skal felles og bjørk (*Betula* spp.) skal gjenplantes til fordel for disse. Selv om det er synd å felle trær er ikke disse historisk korrekte, og de har antakelig spredd seg til anlegget selv. Derfor utgjør de ingen særlig kulturhistorisk verdi, og en skjerm bestående kun av bjørk vil gi et mer historisk korrekt uttrykk. Dette bør i tilfellet gjøres samtidig med at eventuelle bjørketrær skal fjernes.

Epletrærne i rekker

Hovedandelen av epletrærne (*Malus domestica*) i rekker er fra anleggets opprinnelse og har svært høy kulturhistorisk verdi grunnet måten de er anlagt. Planting av frukttrær i rekker kan

ses i flere andre historiske anlegg av samme karakter og størrelse, og de gjenspeiler en av grunnstrukturene i det opprinnelige hageanlegget på Heggerud. Til tross for en svært høy alder bærer de fleste trærne ennå frukt, og samtlige bør bevares. Selv om alderen gjør flere av trærne skjøre utgjør de liten risiko ved fall, ettersom høyden er begrenset. Når trærne etter hvert dør anbefales det å gjenplante nye trær på nøyaktig samme plassering. Fortrinnsvis bør det tas stiklinger av alle trærne slik at samme individ kan gjenplantes i så tilfelle, eventuelt anbefales samme art å plantes på nytt. Epletrærne er ikke arts- og sortsbestemt i forbindelse med denne oppgaven, men det anbefales sterkt at blir gjort før flere epletrær forsvinner. De eldste sortene i anlegget som har klart seg over lang tid bidrar med verdifull informasjon om det eldre og hardføre plantematerialet som har overlevd i Gudbrandsdalen.

Videre bør rekkene fylles igjen med epletrær der disse allerede har falt. Her bør det velges sorter blant de som finnes eller tidligere har eksistert i anlegget. Det bør dessuten sikres et mangfold av ulike eple sorter, for å ivareta det biologiske mangfoldet. Før epletrærne gjenplantes bør jorden løses opp, grunnet pakket jord som følge av campingbilene som tidligere har kjørt i området.

Tuntreet

Tuntreet (*Acer platanoides*) har en prominent plassering på inntunet, og den historiske gjennomgangen viste at dette antakelig har stått siden anleggets opprinnelse. Dette bør bevares

så lenge det er forsvarlig. Basert på forventet levealder har det trolig flere tiår igjen som et stabilt tre. Når dette etter hvert faller bør det plantes inn en ny spisslønn (*Acer platanoides*) på samme plassering, og den yngre spisslønnen plassert til høyre for dette kan inntil det nye har vokst opp fungere som tuntre. Derfor er det videre viktig at den yngre spisslønnen også bevares.

Ytterligere trær som bør bevares

- Bjørketrærne (*Betula* spp.) ved innkjørselen plantet av Karen Wadahl på 1930-tallet (Wimmer, 2021).
- Bjørketreet (*Betula* spp.) ved stabburet. Dette har stått i anlegget lenge og fungerer som romdannende element. Videre vil det fungere som skjerming mot uttunet, som kan være ønskelig dersom det senere skal leies ut som selskapslokale.
- Bjørketrærne (*Betula* spp.) langs veien er plantet i nyere tid, men fungerer som en estetisk skjerm mot veien og rammer inn anlegget, og bør derfor bevares.
- Epletreet (*Malus domestica*) som er avbildet i fotografiet fra rundt 1920, vist i figur 4.34. Dette har vært i hagen i rundt 100 år, og bør bevares så lenge som mulig. Dette bidrar til økt epleproduksjon og vil grunnet en begrenset høyde utgjøre mindre risiko dersom det faller. Det har klart seg gjennom en mer skyggefull plassering da skjermen med bjørketrær var tettere, noe som kan tyde på at det fortsatt vil klare seg fint dersom skjermen igjen tettes igjen med nyplantede bjørketrær.

- Piletrærne (*Salix x fragilis*) i øst. Disse har i likhet med epletreet trolig stått i parken lenge. Disse kan også med fordel vurderes av arborist, og potensielle greiner som kan utgjøre skade bør fjernes.
- Heggen (*Prunus padus*) bak syrinlysthuset. Dette treet har stått i anlegget i lang tid, slik det er vist i de tidligere analysene. Heggetrær generelt har dessuten en sterk tilknytning til gården gjennom navnet, Heggerud, som betyr noe sånt som ”rydningen der det vokser hegg” (Hovdhaugen, 1973).
- Hegg (*Prunus padus*) og rogn (*Sorbus aucuparia*) langs tomtegrensen i øst bør med fordel bevares. Heggen underbygger som nevnt navnet til gården, og rognen vil minke skadeomfanget på eplene i år med mye rognebærmøll, slik det ifølge Wimmer var tiltenkt da de ble etablert (2021). Trærne fungerer dessuten som vindskjærming for frukttrærne.
- Grønnpilen (*Salix x fragilis*) ved syrinene vest for hovedbygningen fungerer i likhet med bjørketreet ved stabburet som et skille mellom uttunet og kjøkkeninngangen til hovedhuset. Samtidig skaper det mye skygge for

beplantningen under, og går til en viss grad på bekostning av muren til den tidligere utedoen. Skadeomfanget på muren bør undersøkes ytterligere, for å vurdere om piletreet i senere tid bør erstattes av en mindre kraftigvoksende art. Grønnpil er for øvrig en fremmedart vurdert til høy risiko (Elven, R et al., 2018). I mellomtiden bør trekronen tynnes, slik at skyggen fra treet blir mindre og dermed bedre vekstforholdene for beplantningen under.

Trær som bør reetableres

- Den historiske gjennomgangen viste at bjørketreet (*Betula* spp.) ved inngangen til inntunet trolig har stått i anlegget siden dets opprinnelse. Av den grunn, kombinert med at bjørk er en viktig art i anlegget og at vi vet nøyaktisk plassering ettersom roten og nedre del av stammen fortsatt står igjen, bør dette treet reetableres som illustrert i figur 5.2.
- Som tidligere vist i historiske fotografier, blant annet i [figur 2.29](#), sto det et bjørketre (*Betula* spp.) på vestsiden av innkjørselen oppe ved Kongsvegen, over en svært lang periode. Wadahl har fortalt at den konstruerte portalen langs innkjørselen bidrar til

utfordringer når større kjøretøy skal inn i anlegget (2021). Dersom denne fjernes kan en gjenplantning av det nevnte bjørketreet bidra til samme funksjon, som en bjørkeportal inn i anlegget som ikke vil være til hinder for transport. Dette vil videre bygge opp under Karen Wadahls intensjon om en allé langs innkjørselen, og den nordlige plasseringen vil ikke skape skygge for vegetasjon ellers i anlegget (Wimmer, 2021).

- Langs innkjørselen ser det ut fra historiske fotografier å opprinnelig ha vært plantet seks bjørketrær (*Betula* spp.) av Karen Wadahl på 1930-tallet (Wimmer, 2021). I dag gjenstår kun de fire nederste. Et nytt bjørketre (*Betula* spp.) er plantet mellom de to som har forsvunnet. Dette anbefales ikke å felles, men etter hvert som det utgår av anlegget av naturlige årsaker anbefales det å gjenplantes to bjørketrær på samme plassering hvor de to plantet av Wadahl tidligere sto.
- Langs den søndre fasaden til kårboligen står i dag en spisslønn (*Acer platanoides*), som opprinnelig var et villskudd som har fått vokse opp (Wimmer, 2021). Ifølge Wadahl (2021) vokser røttene seg inn i grunnmuren. Det bør

undersøkes nærmere om dette er tilfellet, og om det av den grunn bør felles. Dersom dette er tilfellet anbefales det å gjenplante pæretreet (*Pyrus communis* ‘Gråpære’) som tidligere sto der, med tilstrekkelig avstand fra bygningen og med en form for sperre mot grunnmuren, slik at den samme skaden ikke forekommer igjen. Gjenplantning av pære er illustrert i figur 5.3.

Fjernes

- Ospetrærne (*Populus tremula*) i delområde 4 anbefales fjernet. Disse er ikke intensjonelt plantet i anlegget, og stenger siktlinjen mot Lågen, som burde gjenopprettes. Dette er illustrert i figur 5.4. Dessuten setter ospetrærne en stor mengde rotskudd som er skjøtselskrevende å fjerne. Av den grunn bør trærne ringbarkes før felling, for å forhindre at nye skudd vokser opp.
- Villskuddet av spisslønn (*Acer platanoides*) i rosehekken nordøst for kårboligen anbefales fjernet før det vokser seg stort, som vil ta næring fra og skape skygge for rosebuskene. Det er generelt viktig å jevnlig fjerne villskudd av spisslønn, ettersom det er flere eksempler på at denne arten har spredd seg i anlegget.

Figur 5.2. Illustrasjon av gjenplantning av bjørk ved inntunet

Figur 5.3. Illustrasjon av gjenplantning av gråpære, som erstatning for eksisterende spisslønn

Figur 5.4. Illustrasjon av fjernede ospetrær og gjenopprettet sikt mot Lågen

BUSKER

Syrinlysthus

Det eksisterende syrinlysthuset (*Syringa vulgaris*) er en rekonstruksjon av syrinlysthuset som antakelig ble plantet av Kaltenborn. Syrinlysthuset representerer et element som var vanlig i slike hager, der eierne hadde ressurser å tillegge anlegget, og er derfor svært viktig å bevare. Det burde følges opp med skjøtselstiltak som regelmessig tynning for å forhindre at også det nyetablerte lysthuset gror igjen. Wimmer minnes den ytre sirkelen som noe lavere, som burde følges opp i skjøtselsarbeidet (2021). Videre bør buskene tynnes slik at gangsonen inn mot midten av lysthuset gjøres så tilgjengelig som mulig.

Videre eksisterte det ifølge Wimmer tidligere ytterligere to enkle syrinlysthus fra sorenskrivertiden, ett i front av hovedhuset og ett der campinghytte 2 er plassert i dag (2021).

Figur 5.5. Illustrasjon av rekonstruert syrinlysthus

Det førstnevnte syrinlysthuset anbefales å ikke rekonstruere i første omgang, ettersom det kan gå på bekostning av den eksisterende solitære syrinbusken, vist i figur 4.24. Denne har trolig stått siden lysthuset antagelig ble rekonstruert av Karen Wadahl, som tidligere argumentert. Videre er dette i dagens gangsone mellom uttunet og bjørkehagen. En eventuell rekonstruksjon bør være lengre nede på prioriteringslisten, og kun gjøres dersom det finnes tilstrekkelig skjøtselkapasitet til å følges opp. Den solitære syrinbusken anbefales imidlertid å bevares, ettersom den representerer deler av syrinlysthuset og fordi den tilfører anlegget en pryddverdi. Den fremstår imidlertid som noe rotete og bør derfor med fordel tynnes.

Syrinlysthuset ved campinghytte 2 anbefales derimot å rekonstruere, selv om dette medfører å måtte flytte campinghytten. Dette vil være noe arbeidskrevende og en økonomisk utgift, men anbefales likevel fordi å tilbakeføre syrinlysthuset vil gi anlegget en ytterligere estetisk verdi og

tilføre flere oppholdsplasser, samtidig som det er et element med historisk forankring i det opprinnelige anlegget. Dersom campinghytten flyttes til et annet sted i anlegget, fortrinnsvis utenfor den historiske hagen, vil den fremdeles kunne huse overnattingsgjester og bidra til inntektsgrunnlaget.

I så tilfelle bør det rekonstruere slik Wimmer husker det fra sin oppvekst. Dette var med en forhøyning i terrenget, uten mur, og med syriner i halvsirkel i bakkant. Historisk korrekt er det antakelig å gjenplante vanlig syrin (*Syringa vulgaris*), da det er denne arten som forekommer ellers i anlegget. Det kan likevel vurderes en annen art som er mindre spredningsdyktig, ettersom dette ifølge Wadahl er en utfordring i dag at syrinene setter nye skudd (2022). Dersom en ny art plantes inn vil dette bidra til å lette arbeidet for eierne å ivareta anlegget. Fargen på blomstene burde uansett være blå, slik det ifølge Wimmer var opprinnelig (2021). Dette burde videre bli en etablert sitteplass, med et kantet skiferbord og hvite benker, slik som det tidligere var (Wimmer, 2021).

Figur 5.6. Illustrasjon av rekonstruert hasselvegg

Bærbuskene mellom frukttrærne

Solbærbuskene (*Ribes nigrum*) mellom frukttrærne har stått i anlegget i lang tid og har klart seg godt, ettersom de ennå produserer bær etter over 100 år. Derfor er det svært viktig at disse bevares. Der bærbuskene har forsvunnet bør det gjenplantes solbærbusker av historiske sorter, som man har erfaring med at har fungert godt i området.

Hasselvegg

Hasselrekken (*Corylus avellana*) utgjør i likhet med syrinlysthusene strukturer i hageanlegg av moderat størrelse, der eierne hadde midler. Som tidligere argumentert for er hasselveggen antagelig fra sorenskriverhagen, etablert av Kaltenborn. Den fremstår ikke som en tett vegg i dag, slik det trolig var tiltenkt og slik den gjorde tidligere (Wimmer, 2021). De fire buskene er av varierende størrelse, med et tydelig mellomrom mellom den ytterste busken og de resterende slik som det er vist i figur 3.27. Det anbefales at de største buskene klippes ned til tilsvarende størrelse som den minste, slik at de kan vokse jevnt og fremstå mer helhetlig. Det anbefales videre at det plantes inn nye busker (*Corylus avellana*) med jevn avstand for å gjenskape en tett vegg.

Bærbusker som bør bevares

- Langs den østre fasaden til hovedhuset viser flere historiske fotografier (som figur 2.18 og 2.24) to busker, som antagelig var prydbusker. Plasseringen ser ut til å være der de to midterste av de seks rosebuskene er i dag. Det er uvisst om det er de samme to rosebuskene som ennå står der i dag. Det anbefales at alle de seks rosebuskene bevares, men særlig de to midterste, ettersom der her har stått busker gjennom store deler av anleggets levetid. De fire øvrige buskene anbefales også bevart på grunnlag av at også disse har stått i anlegget i lang tid, og at de tilfører en pryddverdi.

- Rosebuskene i skråningen i front av hovedhuset bør bevares. Selv om disse har blitt plantet inn i anlegget i senere tid ser vi av [figur 2.7](#), tatt i 1898, at det opprinnelig var busker med omtrent samme plassering, antagelig prydbusker. Det samme gjelder busker ved verandaen, og det anbefales derfor at også de eksisterende rosebuskene her bevares.
- Bærbusken som tidligere er vist i [figur 4.35](#) og vokser under kronen til det ene epletreet har trolig stått i anlegget siden 1920-tallet. Den har klart seg under mer skyggefulle forhold da bjørkeskjermen var betydelig mye tettere, og vil antakelig ennå gjøre dette dersom skjermen tettes igjen. Derfor bør også denne bærbusken bevares.
- Rekken med ripsbusker (*Ribes rubrum*) kan man lese ut fra [skråfotoet fra 1959](#) at ble plantet inn en gang på 1950-tallet, trolig av Karen Wadahl. Også disse bærbuskene har bestått i anlegget i lang tid, og fungerer som et viktig tilskudd til bærproduksjonen. Det anbefales derfor at disse bevares, og at ripsbusker som har forsvunnet plantes inn igjen.
- På oversiden av muren vest for hovedbygningen står fem syrinbusker (*Syringa vulgaris*), og ytterligere to syrinbusker nedenfor grønnpilen (*Salix x fragilis*). Disse ble plantet etter at den gamle utedoen ble revet en gang på 80-tallet (Wadahl, 2022). De har en mye mer skyggefull plassering i dag enn de hadde tidligere, grunnet grønnpilen som skaper svært skyggefulle forhold, og noe de delvis bærer preg av. Men de klarer seg likevel ennå, og fungerer som en skjerm mot uttunet fra den private kjøkkeninngangen til hovedhuset. Disse burde derfor få stå, særlig dersom fjøset igjen skal leies ut som selskapslokale i fremtiden.
- Sibirertebusken (*Caragana arborescens*) i dette området ([figur 3.31](#)) ble plantet av Karen Wadahl og har i likhet med syrinene klart seg under mer skyggefulle forhold, og bør bevares ettersom den har vært i anlegget over lengre tid (Wimmer, 2021). Det er en hardfør art som har vært utbredt i Innlandet siden 1920-tallet (Elven et al., 2018c). Tidligere var det enda en sibirertebusk på andre siden av kjellerinngangen, og disse fungerte sammen som en portal, ifølge Wimmer (2021). Det anbefales at denne sibirertebusken reetableres for å gjenskape portalen, da med stikling fra den eksisterende.
- Rosebuskene (*Rosa* spp.) langs gjerdet på inntunet ble plantet rundt 1950 av Karen Wadahl, av en art hun hadde med seg fra gartnerskolen på Veia (Wimmer, 2021). Rosehekk nordøst for kårboligen er plantet på samme tid, og Ragnhild Wadahl har en idé om at det var tiltenkt en rosehekk som strakk seg hele veien (2022). Rosebuskene ved inntunet har ikke klart seg like godt som resterende, trolig grunnet skyggefulle forhold. Det anbefales likevel at samtlige blir bevart, ettersom de har stått i anlegget i lengre tid og representerer en deler av endringene som ble gjort etter at kårboligen ble flyttet til dagens plassering.
- Rosehekken nedenfor kårboligen består av sorten Nordens dronning og ble plantet rundt samme tid som rosene nevnt ovenfor, og kom også til etter at kårboligen ble flyttet. Arten er en sort av *Rosa rugosa* og er mye plantet i Gudbrandsdalen, blant annet finnes sorten på Ringebu prestegård (Mathisen, 2005). Av de nevnte grunnene bør også denne rosehekken bevares.

- Stikkelsbærbuskene (*Ribes uva-crispa*) ble trolig etablert rundt samme tid som resterende beplantning bak kårboligen, rundt 1950-tallet av Karen Wadahl. Det er tydelig at den nordligste busken har klart seg best, antagelig fordi denne har best solforhold da den andre havner i skyggen til epletreet, og det har vokst opp brennesle (*Urtica dioica*) inni busken. Begge har likevel klart seg gjennom rundt 70 år, og representerer i likhet med resterende beplantning i området en utvikling som skjedde da kårboligen ble flyttet. De anbefales derfor å bevares, og at brenneslen som vokser inni den nederste busken fjernes.

Busker som kan reetableres

Buskene som tidligere fantes vest for lekestuen, vist i fotografiet fra 1913 i [figur 2.8](#), anbefales rekonstruert på lang sikt, og at det her opparbeides en oppholdsplass med benker tilsvarende den som er avbildet. Dette for å øke antallet sitteplasser i anlegget. Selv om skjermene med bjørketrær på hver sin side av dette delområdet tettes, bør det være tilstrekkelig sollys dersom ospetrærne felles. Denne rekonstruksjonen bør likevel ikke gjøres før skjøtselkapasiteten til å holde det ved like er sikret. Buskene er vanskelig å artsbestemme ut fra fotografiet, men det anbefales å gjenplante prydbusker med historisk forankring i området.

Forsvunnet rekke med bærbusker

Fra rekken med bærbusker som fantes i hagen rundt 1950 vest for rekkene med frukttrær (vist i [skråfotoet fra 1959](#)), plantet av Karen Wadahl, står det kun igjen to solbærbusker i dagens situasjon (Wimmer, 2021). Dette kan tyde på mindre gunstige forhold, og det vil bli enda mer skyggefullt i dette området dersom bjørkeskjermen gjenplanter tettere.

Samtidig vil jeg senere argumentere for at dette området er hensiktsmessig å sette opp telt for overnattingsgjestene i anlegget. Derfor anbefales denne rekken ikke reetablert i første omgang. Dersom det senere skulle bli et behov for å utvide bærproduksjonen kan det likevel undersøkes om dette området kan være egnet for mer skyggetålende arter av bærbusker, potensielt kan det tas stiklinger fra solbærbusker som har bestått i anlegget i lang tid.

Blankmispel ved kårboligen

Blankmispelen (*Cotoneaster lucidus*) langs den søndre fasaden til kårboligen bør ikke gjenplantes når den etter hvert blir gammel og dør. Den har blitt plantet inn i anlegget i senere tid (Wadahl, 2021), og er vurdert av artsdatabanken til svært høy risiko (Elven et al., 2018). Det har siden kårboligen ble satt opp vært beplantning langs fasaden, opprinnelig staudebeplantning med blant annet tigerliljer (*Lilium lancifolium*) (Wimmer, 2021). Det er usikkert om det er hensiktsmessig å gjenplante stauder, fordi det er mer skjøtelskrevende. Det kan derfor vurderes å erstatte blankmispelen med en annen buskbeplantning som har historisk forankring i området, når den etter hvert blir så gammel at den bør erstattes.

Fjernes

- Villvin (*Parthenocissus quinquefolia*) ved verandaen bør vurderes fjernet. Denne er plantet inn i anlegget en gang etter 1950, da vokste det humle som kan sees ut fra [fotografier](#) tidligere vist i oppgaven. Villvinen har derfor lite kulturhistorisk verdi, og vokser dessuten med hefteskiver som kan skade treverket på bygningen (Langeland, 2020). For å bevare et helhetlig anlegg er bebyggelsen en viktig del, og ettersom hovedbygningen er svært gammel er det viktig at det blir tilført så få skader som

mulig. Det kan likevel vurderes å gjenplante humle (*Humulus lupulus*) som tidligere vokste opp langs verandaen. Denne arten har en lang tradisjon som kulturplante i landet, og dør ned hvert år slik at treverket skånes og får tørket mellom vekstsesongene (Günther, 2021). Dette medfører likevel årlig skjøtsel, og må vurderes ut fra dette. Dersom dette gjøres anbefales det å bruke hunplanten, som får kongler og kan tilføre en estetisk verdi.

- Syrinen (*Syringa vulgaris*) øst for hovedhuset bør fjernes, slik at det holdes åpent der vannrennen har gått, og som det fortsatt finnes spor etter i terrenget, samt at det holdes åpent der gangveien fra sorenskriverhagen ser ut til å ha gått. Syrinbusken kan eventuelt gjenplantes som del av syrinlysthuset som anbefales rekonstruert.
- Videre bør den solitære syrinen ved det sørøstre hjørnet til hovedhuset fjernes, for å gjenopprette siktlinjen fra spiseplassen som var her tidligere, mot frukttrærne i nyttehagen (Wimmer, 2021). Syrinbusken har spredd seg til anlegget selv og har derfor liten kulturhistorisk verdi, samtidig som den setter store mengder rotskudd i plenen som er skjøtelskrevende å fjerne. For øvrig bør også spiseplassen gjenetableres, med et rektangulært skiferbord og tilhørende hvite benker med rygg slik det var tidligere (Wimmer, 2021). Begge de nevnte syrinene kan vurderes å gjenbrukes i rekonstruksjonen av syrinlysthuset ved campinghytte 2, men vil da utgjøre skjøtelsarbeid ettersom nye rotskudd kontinuerlig må fjernes.
- De to eksemplarene av rødhyll (*Sambucus raceemosa*) i anlegget anbefales fjernet. Ifølge Wadahl (2022) er disse ikke intensjonelt plantet inn i anlegget, men spredd seg hit selv, og er vurdert av artsdatabanken til svært høy risiko (Elven et al., 2018b).

STAUDER OG BED

Akeleien (*Aquilegia vulgaris*) foran verandaen ble opprinnelig plantet av Karen Wadahl og det er trolig frø fra de opprinnelige plantene som fortsatt finnes i anlegget i dag. Disse bør bevares både grunnet den historiske og den prydmessige verdien. Videre ser man av fotografiet fra 1898 vist i figur 2.7, at det var busker plantet i dette området. Dette var antakelig prydbusker, som tidligere er argumentert for. Akeleiene underbygger derfor prydbepantningen som tidligere trolig har eksistert i området.

Staudebudet øst for hovedhuset var som nevnt opprinnelig bestående av rabarbra (*Rheum rhabarbarum*). I dag er det innslag av flere ulike stauder og liljer, som pinseliljer (*Narcissus poeticus*), og ugress, deriblant kanadagullris (*Solidago canadensis*). Rabarbra dominerer likevel øverst i bedet. Det anbefales å gjenplante rabarbra som solitærplante i dette bedet, av flere årsaker. Først og fremst var dette den opprinnelige stauden i bedet. Videre har rabarbra som solitærplanting

lang tradisjon i norske gårdshager, både på grunn av et stort bladverk som hindrer ugress å vokse opp mellom plantene, som gjør bedet lettstelt, og fordi det bidro til matauk (Langeland, 2009). Dette utgjør gode argumenter for å gjenplante rabarbra som solitærplante i bedet.

Som vi ser av den historiske gjennomgangen, strakk bedet seg tidligere et stykke lengre ned. Det anbefales i første omgang å gjenplante rabarbra (*Rheum rhabarbarum*) i det eksisterende bedet, og senere vurdere ut fra skjøtelskapasitet om bedet skal rekonstrueres til opprinnelig størrelse.

Det anbefales videre å rekonstruere bedet på oversiden i skråningen, tidligere vist til venstre i figur 2.37. Staudene og liljene som i dag står i rabarbrabedet kan med fordel flyttes og etableres i det nye bedet. Det er likevel viktig å poengtere at dette vil kreve ytterligere skjøtsel, og bør kun anlegges dersom det finnes nok kapasitet til å vedlikeholde bedet.

Figur 5.7. Illustrasjon av rekonstruert rabarbrabed

GANGSTIER OG KJØREVEI

Gangstiene som er tegnet inn i de tolkede plantegningene anbefales ikke å rekonstruere i første omgang, både fordi de vil være svært skjøtelskrevende å holde ved like, og fordi det er uvisst om traséen som er tegnet inn faktisk er korrekt. Dersom grusstiene etter hvert ønskes opparbeidet anbefales det å utføre enkle hagearkeologiske undersøkelser i området der stiene kan ha gått, i håp om å finne gruslag under gressmatten. Dersom man finner tilbake til nøyaktig plassering er det mulig å rekonstruere stiene på områder der vedlikeholdet ikke blir for krevende. Før dette eventuelt gjøres anbefales det å klippe stier i det ellers høytvoksende gresset slik det allerede blir gjort i dag.

Videre anbefales det å la kjøreveien gro igjen. Fargen på sanden som nylig ble lagt bryter visuelt med resterende naturstein og grus ellers i anlegget, som består av skifer. Hensikten har vært å bedre kjøreforholdene for campingbiler som kjører inn i den historiske hagen, noe som frarådes sterkt fordi det fører til pakket jord og vil skade røttene til de svært bevaringsverdige epletrærne.

BEBYGGELSE

Det anbefales å flytte campinghytte 2 ut av den historiske hagen. På én side representerer den en periode i nyere tid der bruksområde til anlegget har vært campingplass, men på den andre siden er akkurat denne plassert der det tidligere fantes et syrinlysthus fra sorenskrivertiden, som er anbefalt rekonstruert. Det kan på lengre sikt også vurderes å flytte campinghytte 5, ettersom denne er plassert delvis oppå en av skifermurene fra sorenskrivertiden, og fordi den delvis stenger sikten mot Gudbrandsdalslågen fra torvbenken på oversiden. Det er ikke tatt stilling til hvor campinghytten(e) burde flyttes, men det bør finnes et hensiktsmessig sted utenfor den historiske hagen. Ved å la resterende campinghytter stå igjen vises det i senere tid likevel spor fra anleggets tid som campingplass.

Videre anbefales det å rekonstruere det gamle grisefjøset på grunnmuren som ennå står igjen på lengre sikt. Det bør undersøkes om det finnes fotografier av dette, eller personer som husker hvordan dette har sett ut, slik at rekonstruksjonen blir så historisk korrekt som mulig. Innvendig anbefales det å innrede til campinghytte, for å øke kapasiteten på overnatting.

ØVRIGE ANBEFALINGER

Store deler av de eksisterende skifermurene er i dag helt eller delvis overgrodd. Det anbefales at samtlige tydeliggjøres ved at jordlaget og vegetasjonen som har vokst over fjernes, og at gresset rundt klippes. Å holde vegetasjon borte fra skifermurene er et kontinuerlig arbeid som bør følges opp med jevne mellomrom, for å forhindre at murene igjen blir overgrodd i fremtiden.

Dersom skjøtselskapasiteten tillater det, kan det vurderes å rekonstruere torvbenken. Dette vil kreve noe ressurser, men den har en historisk verdi og forankring og vil derfor kunne være et godt tilskudd til den historiske hagen og gjøre den mer autentisk.

Skifermurskantene som tidligere rammet inn bedene bak syrinlysthuset bør som nevnt tydeliggjøres. Dersom bedene skal rekonstrueres bør det velges skyggetålende arter grunnet den skyggefulle plasseringen. Dette bør kun gjøres dersom det finnes tilstrekkelige ressurser til å ivareta staudefeltene.

Det er uvisst hvorvidt en restaurering av vannrennen vil ha en funksjon i anlegget i dag. Dersom den uansett ikke vil føre vann vil det kun være et krevende element å vedlikeholde. Det anbefales likevel at traséen der vannrennen har godt holdes åpen, og at den vurderes rekonstruert dersom behovet skulle vise seg.

Etablere krocketplass sør for hasselveggen i nyttehagen, der denne tidligere kan ha vært, som de besøkende kan benytte til bruk og opplevelse.

Et tiltak som burde skje kontinuerlig er å erstatte vegetasjon som går tapt med tilsvarende sort eller art.

Gjerdet på nordsiden av inntunet burde erstattes med stakitt, slik det har vært i lang tid tidligere, for å opprettholde en kontinuitet. Grunnet vedlikeholdsarbeid anbefales det ikke å rekonstruere stakittgjerdet mellom delområde 1 og 5 i første omgang. Dette er også fordi delområde 1 i dag er en mer integrert del av hageanlegget og bidrar til en helhet.

Som tidligere nevnt er andedammen et element som trolig ble etablert av russiske krigsfanger i 1917/1918 (Brazier, 2017). Denne tørket imidlertid ut, og Wimmer husker området kun som en sump i sin barndom på 1940-tallet (2021). Derfor anbefales det ikke at andedammen rekonstrueres i første omgang, ettersom forholdene er for tørre. Trolig trekker grønnpilene (*Salix x fragilis*) til seg fuktigheten i området.

Dyrkingsarealet som fantes øst for bjørketrærne rundt 1920 anbefales ikke rekonstruert av flere grunner. Større dyrkingsarealer i markedshagen er allerede nylig etablert som fyller denne funksjonen, samtidig som et ytterligere dyrkningsfelt krever ressurser å holde ved like. Dessuten kreves det plass til oppsett av telt for overnattende, og som tidligere nevnt kan dette området være hensiktsmessig. Dessuten vil dette området bli mer skyggefullt dersom flere bjørketrær plantes inn i bjørkehagen, som tidligere er anbefalt.

Utover oppsett av telt for turister mellom bjørkeskjermen og frukttrærne anbefales det at øvrige telt settes opp i delområde 1. Dette er for å skape plass for bevegelse og rekreasjon for de besøkende i den historiske hagen, uten å måtte føle at man går «oppi» teltene til andre overnattingsgjester.

Generelt for alle trærne i anlegget anbefales det å telle årringer når de felles, for å kunne tidsbestemme nøyaktig når de ulike trærne er fra. Videre anbefales det å utarbeide plansjer som forteller om historien til anlegget, og supplere med historiske fotografier, samt vise utviklingen i anlegget eksempelvis med tolkede plantegninger. Disse kan vises i fjøset når det igjen skal benyttes

som selskapslokale, eventuelt kan de stilles ut i stabburet. Dette vil bidra til kunnskapsformidling for de besøkende, slik at de kan få en forståelse av den kulturhistoriske verdien anlegget innehar.

Terrenginngrep som utgraving, planering og fylling kan i et grøntanlegg bidra til tap av kulturminneverdier (Riksantikvaren, 2020). I fredede anlegg er dette normalt tiltak som krever dispensasjon for å utføre. Dette er ikke gjeldende for anlegget på Heggerud, ettersom anlegget ikke er fredet, men det anbefales likevel å unngå slik at det opprinnelige terrenget bevares, som er viktig for helheten i anlegget.

Det anbefales generelt å ha så få kjøretøy som mulig inn i hageanlegget. I enkelte tilfeller kan dette likevel være nødvendig. Da bør arbeidene planlegges slik at flere operasjoner kan gjennomføres samtidig, for å minimere antall ganger det må kjøres inn i hagen.

Skjøtselsplan blir gjerne utarbeidet som et supplement til en forvaltningsplan, men dette er ikke et krav i grøntanlegget på Heggerud da det ikke er fredet (Riksantikvaren, 2014). Det anbefales likevel å vurdere å lage en enkel skjøtselsplan. Som et levende kulturminne vil et grøntanlegg alltid være i utvikling, og riktig skjøtsel over tid er en nødvendighet for å sikre en jevn og god utvikling av vegetasjonen (Riksantikvaren, 2020). Blant annet må trepleier inn fra tid til annen, og kanskje er det nødvendig med ekstra hjelp i sommersesongen før å få gjennomført all nødvendig skjøtsel. I slike tilfeller kan en skjøtselsplan være et nyttig verktøy for å skaffe oversikt over arbeidet som kreves.

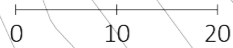

ANBEFALTE TILTAK VIST I PLAN

Grisefjøs rekonstruert og innredet som campinghytte

M 1:750 (A3)

Tegnforklaring

	Spisslønn		Kirsebær		Stamme av bjørk		Rekonstruert syrinlysthus
	Pil		Diverse trær		Roser, gule fylte		Nyplantet prydbusk
	Bjørk		Syrin		Trollnype		Nyplantet rips- <i>Ribes rubrum</i>
	Hegg		Hassel		Rose		Nyplantet solbær- <i>Ribes nigrum</i>
	Rogn		Sibirertebusk		Rose Nordens Dronning		Nyplantet humle- <i>Humulus lupulus</i>
	Osp		Solbær		Stauved		Nyplantet sibirertebusk- <i>Caragana arborescens</i>
	Selje		Rips		Bergenia		Fjernet vegetasjon
	Gran		Stikkelsbær		Akeleie		Nyplantet epletre- <i>Malus domestica</i>
	Furu		Leddved		Liljer		Nyplantet gråpære- <i>Pyrus communis</i> 'Gråpære'
	Eple		Rødhyll		Skiferbord og benker		Nyplantet bjørk- <i>Betula ssp.</i>
	Plomme		Duftskjærmin		Skigard		
			Villvin		Gjerde		
			Brudespirea		Flaggstang		
			Bjarkøyspirea		Skifermur		
			Blankmispel				

Figur 5.8. Anbefalte tiltak vist i plan

UTFORDRINGER

Et historisk anlegg i privat eie slik som på Heggerud avhenger i stor grad av eiernes interesse for å ivareta anlegget. Særlig i grøntanlegget, der vegetasjonen alltid er i endring, kreves regelmessig skjøtsel og vedlikehold for å unngå at anlegget gror igjen og naturen tar over. Utover interessen kreves dessuten ressurser, både i form av økonomi og arbeidskraft.

Det har blitt vist i oppgaven at store deler av grunnstrukturen fra den opprinnelige hagen på Heggerud har bestått. Likevel har flere elementer forsvunnet, vegetasjon har falt bort blant annet som følge av høy alder, og ny vegetasjon har kommet til enten det har vært intensjonelt plantet eller selv spredd seg til eller i anlegget. Elementer som hasselveggen er fortsatt mulig å se deler av, men den fremstår ikke lenger i særlig grad som en tett vegg. Slike strukturer er viktig å rekonstruere, fordi det en gang var en viktig del av en større helhet. For å gjenskape et autentisk anlegg på Heggerud kreves både rekonstruksjon av strukturer som hasselveggen, vegetasjon må gjenplantes, skjøttes og fjernes, og elementer må vedlikeholdes og tydeliggjøres. Dette arbeidet bør starte så rakt som mulig, før ytterligere vegetasjon går tapt eller trevelt fører til skader, og det vil være en prosess som krever både tid, arbeidskraft og økonomiske ressurser. Men veien er lang, og det vil være nødvendig å ta ett steg om gangen og planlegge arbeidet fremover for å sikre at de mest trengende tiltakene blir iverksatt først. Det er videre viktig å være klar over at når tiltak som innebærer rekonstruksjon og reetablering skal gjennomføres, vil selve arbeidet kreve ressurser, men det kreves også oppfølging i ettertid. Derfor må det settes av ressurser slik at det også kan til å følges opp i ettertid.

En viktig del av inntektsgrunnlaget på Heggerud er i dag turisme i form av overnatting i campinghytter, kårboligen, telt og campingvogner. For å muliggjøre arbeidet som må gjøres i hagen, og restaureringen som særlig er trengende på hovedhuset, er det viktig at eierne oppnår en økonomisk balanse. Likevel medfører turismen en slitasje på anlegget, særlig campingbilene som pakker jorden og forringer vekstvilkårene for vegetasjonen og som sterkt anbefales at opphører. Det ligger et stort potensial i å underbygge den kulturhistoriske verdien til anlegget i markedsføringen, og kanskje må dette rettes mer mot telting.

Nok en utfordring er at mye av markedsføringen foregår gjennom apper, av overnattingsgjester som anbefaler Heggerud videre. Wadahl forteller at flere campingbilturister allerede har bestemt seg for plassering når de ankommer, fordi de for eksempel har lest hvor andre har stått eller undersøkt selv på kart. Særlig populært er det å plassere campingbilene under epletrærne, som fører til stor skade på røttene (2021). Slik markedsføring har eierne mindre kontroll over, men det bør kanskje presiseres overfor gjestene at de ikke skal anbefale Heggerud videre som en overnattingsplass for campingbiler. Eventuelt kan det opparbeides plasser campingbilene kan stå, utenfor hageanlegget. Dette vil kreve en omstilling, men som er nødvendig for å skåne anlegget for ytterligere slitasje. Det blir viktig i den videre markedsføringen å presisere hvilken type overnatting som er mulig i anlegget, og at dette ikke innebærer parkering av campingbiler.

OPPSUMMERING

Kapittelet har argumentert for at hagen på Heggerud er et kulturminne verdt å ta vare på, og gjennomgått en hovedargumentasjon og bakgrunn for valg av anbefalte tiltak som senere er listet opp enkeltvis innenfor ulike kategorier. Noen av tiltakene er supplert med illustrasjoner, som viser hvordan situasjonen kan bli dersom tiltakene blir gjennomført. Tiltakene presenteres dessuten i en plantegning mot slutten av kapittelet.

Gjennomgangen har vist at det er mye som burde gjøres og følges opp, både for å holde anlegget ved like og for å gjenskape noe autentisk på stedet. Enkelte av tiltakene er mer omfattende eller trengende enn andre. Som nevnt er tiltakene listet opp i prioritert rekkefølge innenfor hver av kategoriene, men dette gjelder ikke kategoriene i sin helhet. ”Stauder og bed” er for eksempel ikke nødvendigvis viktigere å prioritere enn ”øvrige anbefalinger”.

For tiltak som innebærer rekonstruksjon og gjenplantning av vegetasjon er det som nevnt viktig at det settes av nok ressurser i etterkant til oppfølging av vedlikehold og skjøtsel i fremtiden. Derfor bør slike tiltak kun gjennomføres dersom ressurskapasiteten er sikret. Det er videre viktig at det oppnås en økonomisk balanse, noe som i stor grad dekkes gjennom turisme. Det anbefales at teltturisme erstatter campingbilene, ettersom dette innebærer en for stor belastning på den eldre vegetasjonen. Selv om turister i hageanlegget generelt medfører til økt belastning kan det bidra til kunnskapsdeling av kulturhistoriske verdier for de besøkende, samtidig som det vil sikre eierne økonomiske ressurser til å gjennomføre nødvendig arbeid i anlegget, både i hagen og på bebyggelsen.

6. AVSLUTNING

REFLEKSJON

Læringsutbytte

Arbeidet med oppgaven har vært en omfattende og lærerik prosess. Det har vært spennende å sette seg inn i hvordan man går frem når man skal dokumentere et historisk anlegg, finne historiske kilder og dokumenter, og lete etter historiske spor i dagens anlegg. Særlig det sistnevnte er noe jeg syns har vært veldig spennende og som jeg har blitt mer bevisst på.

Historisk dokumentasjon er et omfattende arbeid, og til tider krevende når man ikke finner tilstrekkelig med informasjon og derfor ikke kan slå ting fast. Det er likevel et arbeid jeg virkelig ser verdien av, for å kunne gjøre bevisste valg om fremtiden til et historisk anlegg. Jeg har dessuten fått et innblikk i verdien av å bevare hageanlegg slik som det på Heggerud, for å ivareta helheten innen norsk kulturhistorie.

Erfaring

Ved å velge et oppgaveområde i Gudbrandsdalen ble det utfordrende å gjennomføre regelmessige befaringer grunnet avstanden. Jeg fikk likevel vært der tre ganger, men i ettertid skulle jeg ønske at jeg også besøkte Heggerud en gang på vinterstid og tidligere om våren, for lettere å kunne observere terrengformene og undersøke hvordan hageanlegget fungerte om vinteren.

En stor utfordring i forbindelse med tolkningen av oppgaveområdet i de ulike tidsperiodene har vært et mangelfullt kildegrunnlag. Dette gjelder særlig for de to første historiske lagene, der mye av tolkningen har basert seg på antakelser. Dette gjorde det dessuten vanskelig å avgjøre når jeg skulle gi meg med å innhente historiske kilder og gå videre i oppgaven, ettersom jeg gjerne skulle hatt flere både billedlige og skriftlige kilder.

Mot slutten av oppgaven er det enkelte ting jeg gjerne skulle hatt mer tid til å jobbe med. Dette gjelder særlig vegetasjonen. Jeg ser i ettertid at jeg burde tatt meg tid til å sortsbestemme de gamle epletrærne, fordi de er en viktig kilde til informasjon om vegetasjonshistorien i både hageanlegget på Heggerud og i Gudbrandsdalen generelt. Dette ville gitt en bedre forutsetning for å kunne foreslå hvilke arter som burde gjenplantes der de tidligere epletrærne har forsvunnet.

Jeg skulle dessuten gjerne hatt tid til å sette meg mer inn i det historiske plantematerialet som var vanlig i området i de ulike historiske lagene. Dette ville styrket tolkningen av vegetasjonen i de historiske bildene, og jeg ville da hatt en bedre mulighet til å foreslå arter som kan gjenplantes i for eksempel staudebedene.

I begynnelsen var intensjonen å prosjektere et forslag til fremtidig utvikling i hageanlegget, basert på en grundig gjennomgang av historien til anlegget. Jeg forsto imidlertid raskt at å dokumentere utviklingen var mer tidkrevende enn jeg hadde sett for meg. Jeg endte derfor med å prioritere dette arbeidet i oppgaven, fordi en videre utvikling av et historisk hageanlegg burde bygge på grundig dokumentasjon av hvordan anlegget tidligere har sett ut og blitt endret.

Jeg skulle likevel gjerne hatt mer tid til å se mer på en videre utvikling av anlegget, og undersøkt nærmere det økonomiske potensialet som ligger i anlegget, og se mer på hvordan dets historiske verdi kan benyttes i markedsføringen. Dette fordi det er viktig å oppnå en økonomisk balanse dersom det skal være mulig å ivareta hageanlegget.

Videre arbeid

Det jeg i første omgang ser på som mest trengende for å bevare den visuelle karakteren til anlegget er å restaurere bjørkeskjermene på hver sin side i front av hovedhuset. Nok et bjørketre falt helt mot slutten av arbeidet med oppgaven, som viser at det er viktig å plante inn nye bjørketrær raskt før samtlige forsvinner. Bjørkeskjermene er viktige karakteristiske og romdannende strukturer i hageanlegget på Heggerud, og bør opprettholdes for å bevare anleggets visuelle karakter.

Det samme gjelder for rekkene med epletrær. Flere av trærne er svært gamle og det er nok ikke mange år igjen før flere forsvinner. Da bør planen for hvilke sorter som skal gjenplantes være klar. For å bevare de eksisterende trærne så lenge som mulig er det dessuten viktig at det ikke lenger plasseres campingbiler mellom epletrærne.

Faglig bidrag

Som tidligere nevnt er hageanlegg slik som på Heggerud lite dokumentert i norsk sammenheng, og ønsket med oppgaven er at den kan fungere som et tilskudd til nettopp dette, og øke kunnskapsgrunnlaget av hvordan lignende typer anlegg kan ha sett ut og utviklet seg. Dersom flere slike anlegg blir dokumentert vil det kunne lette arbeidet når nye hageanlegg skal tolkes og dokumenteres. Jeg håper dessuten at oppgaven kan være et nyttig bidrag for eierne i arbeidet med å ivareta, gjenskape og videreutvikle hagen på Heggerud.

OPPSUMMERING

Oppgaven har forsøkt å dokumentere og sammenstille historisk materiale fra etableringen og utviklingen av hageanlegget på Heggerud, og viser en tolkning av oppgaveområdet gjennom tre historiske lag. Dette, sammen med registreringer og analyser fra dagens situasjon, har skapt grunnlag for en kulturhistorisk analyse og anbefalte tiltak for veien videre til anlegget. Tiltakene forsøker å løfte frem historiske verdier og elementer i hagen, og samtidig ta hensyn til dagens fysiske forhold og bruk. De skal bidra til å øke bruksverdien i anlegget ved å vise frem historien, som gjennom formidling til de besøkende kan løfte frem hagen på Heggerud som en del av norsk kulturhistorie. For å få til dette har oppgaven hatt fire delmål

- finne og sammenstille historisk dokumentasjon fra hagen på Heggerud, som et bidrag til kunnskapsgrunnlaget om slike hager i Norge.
- tolke og vise utviklingen av hagen og hvordan den har endret seg gjennom tilpasninger til endret bruk i tre historiske lag, for å danne et faglig grunnlag av den historiske utviklingen som utgangspunkt for bevaring og videre utvikling av hageanlegget.
- utarbeide anbefalte tiltak som kan hjelpe eierne å ivareta, gjenskape og videreutvikle hagen på Heggerud, basert på et faglig grunnlag av hageanleggets historie, kulturhistoriske verdier og dagens fysiske forhold og bruk.
- vise potensialet som ligger i hageanlegget for å øke dens bruksverdi. Et godt ivaretatt anlegg med synlige historiske elementer bidrar til å vise innblikk i historien for de besøkende, og kan benyttes i markedsføringen for å øke den økonomiske bruksverdien.

En gjennomgang av historien og utviklingen av anlegget på Heggerud ble gjennomført for å etablere et kunnskapsgrunnlag for de senere anbefalte tiltakene. Dette vises gjennom tre historiske lag med tilhørende tolkede plantegninger. Hageanlegget ble etablert etter at sorenskriver Kaltenborn kjøpte gården på vegne av staten i 1860, og flyttet bebyggelsen til dagens plassering (Hovdhaugen, 1973). Frem til 1898 fungerte anlegget som en sorenskrivergård, og hagen antagelig som et statussymbol med elementer fra landskapsstilen. Dette representerer det første historiske laget, og grunnstrukturen fra denne tiden ser vi igjen i dagens hageanlegg. I tre påfølgende tiår fungerte anlegget som et fulltids pensjonat, og bruksbaserte endringer ble gjennomført i hagen, slik som anleggelse av kjøkkenhage. I denne perioden fikk russiske krigsinvalidarbeidstrening på Heggerud, og som en del av dette etablerte de flere elementer i hagen. Store deler av elementene som ble etablert i denne perioden er helt eller delvis forsvunnet, eller har ikke lenger en funksjon. Dette er det andre historiske laget.

Siste historiske lag er satt til perioden rundt 1950. I 1932 flyttet Asmund og Karen Wadahl inn i hovedhuset. Karen var utdannet gartner og hadde dermed en sterk interesse for hagen som hun ønsket å ta vare på og videreutvikle etter Kaltenborn (Wimmer, 2021). Dette gjenspeiles i endringene hun gjennomførte i hagen frem til rundt 1960, som i varierende grad er synlige i dag. Under neste generasjon ble hagen utviklet som campingplass, som fortsatt fungerer som en viktig del av bruksområde i dagens anlegg.

Registreringer og analyser fra dagens anlegg var viktige å gjennomgå for å skape en oversikt over dagens funksjon og vegetasjonens tilstand. Som nevnt fungerer anlegget ennå som overnattingssted og campingplass, og representerer en stor del av inntektskilden. Det samme gjør salg av blomster og grønnsaker fra den nylig etablerte markedshagen, og det presses jus fra eplene på frukttrærne årlig. Deler av vegetasjonen har bestått fra da hagen ble etablert som medfører en svært høy alder, og flere av bjørketrærne har eksepelvis forsvunnet i løpet av de siste tre årene.

I den kulturhistoriske analysen blir dagens situasjon sett i lys av historien, og ble gjennomført for å vise hva som har bestått og ikke. Dette var viktig for å undersøke hva som bør gjenskapes for å sikre et helhetlig anlegg og som kan forsterke dets kunnskaps-, opplevelses- og bruksverdi, eventuelt hva som ikke nødvendigvis bør gjenskapes grunnet dagens funksjon og fysiske forhold. Analysen viser hvordan anlegget har utviklet seg frem til i dag, og viser at grunnstrukturen har bestått fra det opprinnelige anlegget tross en svært høy alder på vegetasjonen, mens enkelte elementer, strukturer og vegetasjon både har kommet til og forsvunnet. Analysene danner sammen med den historiske gjennomgangen og registreringer og analyser fra dagens situasjon grunnlaget for de videre anbefalte tiltakene.

I kapitlet *Veien videre* argumenteres det for at hageanlegget på Heggerud er et kulturminne som er verdt å bevare, fordi det innehar stor kunnskaps-, opplevelses- og bruksverdi, og fordi

det er en type anlegg som er lite dokumentert i norsk sammenheng. Det representerer dessuten en del av en helhet innen norsk kulturhistorie. Dette blir etterfulgt av en rekke anbefalte tiltak som skal hjelpe eierne å ivareta og videreutvikle hageanlegget etter historiske og kulturhistoriske verdier. Tiltakene baserer seg på den historiske gjennomgangen, registreringer og analyser fra dagens situasjon, fysiske forhold og bruksområde samt den kulturhistoriske analysen. De forsøker å bidra til å ivareta anlegget og gjenskape et helhetlig hageanlegg som kan fortelle en historie til de besøkende om hagens utvikling. Samtidig forsøker de å tilrettelegge for bruk og opplevelse, fordi gode opplevelser og et godt ivaretatt anlegg vil gi Heggerud et godt omdømme og potensielt bidra til enda flere besøkende.

KILDER

Aftenposten. (1924, 28. mai). Heggerud Pensionat. *Aftenposten*, s. 10. Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digavis_aftenposten_null_null_19240528_65_301_2 (lest 12.02.2022).

Aftenposten. (1928, 7. juli). Heggerud pensjonat, Harpefoss st. *Aftenposten*, s. 9. Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digavis_aftenposten_null_null_19280707_69_338_2?searchText=heggerud&page=7 (lest 28.01.2022).

Bergenhuis, O. T. (1984). *Lafting og lafteteknikk*. Oslo: Yrkesopplæring. Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2014111308131?page=1

Birkeland, A. (1967). *Nord i dalom og sør i landet*. Oslo. Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2017030248065?page=7

Brazier, E. (2017). *Fronsbygdin*. Fron: Fron historielag.

Bruun, M. (2007). *Norske hager gjennom tusen år*. Oslo: Andresen & Butenschøn.

Dagbladet. (1910, 15. april). Heggerud gaard og pensionat. *Dagbladet*, s. 2. Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digavis_dagbladet_null_null_19100415_42_102_1?searchText=heggerud&page=1 (lest 12.02.2022).

Dagsposten: Trønderen. (1928, 25. juni). Heggerud pensjonat. *Dagsposten: Trønderen*, s. 8. Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digavis_dagspostentroenderen_null_null_19280625_52_146_1?searchText=heggerud&page=7 (lest 28.01.2022).

Dietze-Schirdewahn, A. (2010). *Mellom natur og kultur - hagekunst i et historisk perspektiv*. Plan, 42 (3-04): 16-23. doi:10.18261.

Dørum, K. (2022). *Embetsstanden*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/embetsstanden> (lest 14.02.2022).

Elven, R., Hegre, H., Solstad, H., Pedersen, O., Pedersen, P. A., Vandvik, V. & Psen, P. A. (2018a). *Salix x fragilis, vurdering av økologisk risiko*. Fremmedartslista 2018. Artsdatabanken. Tilgjengelig fra: <https://artsdatabanken.no/fremmedarter/2018/N/2007> (lest 14.03.2022).

Elven, R., Hegre, H., Solstad, H., Pedersen, O., Pedersen, P. A., Vandvik, V. & Psen, P. A. (2018b). *Sambucus racemosa, vurdering av økologisk risiko*. Fremmedartslista 2018. Artsdatabanken. Tilgjengelig fra: <https://www.artsdatabanken.no/fab2018/N/2043> (lest 29.03.2022).

Elven, R., Hegre, H., Solstad, H., Pedersen, O., Pedersen, P. A., Åsen, P. A. & Vandvik, V. (2018c). *Caragana arborescens, vurdering av økologisk risiko*. Fremmedartslista 2018. Artsdatabanken. Tilgjengelig fra: <https://artsdatabanken.no/Fab2018/N/638> (lest 22.06.2022).

Fjellstad, K. B. (2021a). *Osp*. Tilgjengelig fra: <https://www.nibio.no/tema/skog/skoggenetiske-ressurser/treslag-i-norge/osp> (lest 31.03.2022).

Fjellstad, K. B. (2021b). *Spisslønn*. Tilgjengelig fra: <https://www.nibio.no/tema/skog/skoggenetiske-ressurser/treslag-i-norge/l%C3%B8nn> (lest 28.03.2022).

Flinck, M. (2013). *Historiska trädgårdar*. Halmstad: Carlssons Bokförlag.

Fremstad, E., Solem, T. (2005). *Gamle hageplanter i Midt-Norge*. Botanisk serie. Trondheim: NTNU.

Frøyset, K. M. (2013). *Norske lekestuer*. Norge: Klokkergården media. Tilgjengelig fra: https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2019052107108

Gudbrandsdølen. (1917, 11. oktober). Russiske officerer til Søndre Fron. *Gudbrandsdølen*, s. 2. Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digavis_gudbrandsdoelen_null_null_19171011_24_117_1?searchText=heggerud&page=0 (lest 04.03.2022).

Günther, M. (2021). *Nå kan du dyrke norsk humle til ølet ditt*. Tilgjengelig fra: <https://www.nibio.no/nyheter/na-kan-du-dyrke-norsk-humle-til-olet-ditt> (lest 05.05.2022).

Hansen, E. (2007). *Trær og busker for norske hager*. Oslo: Tun.

Hansen, O. B. (2021). *Prunus padus - viltvoksende trær med stor pryddverdi i mai*. Tilgjengelig fra: <https://parkoganlegg.no/nyheter/prunus-padus-viltvoksende-traer-med-stor-pryddverdi-i-mai/> (lest 14.03.2022).

Hofstad, K. (2021). *Alen*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/alen> (lest 31.01.2022).

Hovdhaugen, E. (1973). *Gardar og slekter i Fron*. Otta: Fron historielag.

ICOMOS. (1982). *Historic gardens (The Florence Charter): International Council On Monuments and Sites*. Tilgjengelig fra: https://www.icomos.org/charters/gardens_e.pdf (lest 14.03.2022).

Kulturminneloven. (1979). *Lov om kulturminner av 15. februar 1979 nr. 50*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50> (lest 16.05.2022).

Langeland, K. (2002). *Hageliv på Aulestad*. Oslo: Landbruksforlaget.

Langeland, K. (2008). *Planter i historisk perspektiv*. Tilgjengelig fra: <https://www.yumpu.com/no/document/read/38247890/klangeland-historiske-planterpdf-fagus> (lest 07.03.2022).

- Langeland, K. (2009). *Stauder i norske hager*. Oslo: Tun Forlag.
- Langeland, K. (2020). *Husets grønne frakk - skader plantene huset?* Tilgjengelig fra: <https://www.byggogbevar.no/pusse-opp/ute/artikler/husets-groenne-frakk-skader-plantene-huset> (lest 05.05.2022).
- Lillehammer Tilskuer. (1923, 6. juni). Heggerud pensionat aapner igjen. *Lillehammer Tilskuer*, s. 2. Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digavis_lillehammertilskuer_null_null_19230606_79_64_1?searchText=heggerud&page=1 (lest 14.02.2022).
- Lions Club. (2009). *Sør-Fron før i ti'n*. Sør-Fron: Lions Club.
- Lorås, J. (2007). *Muntlige kilder - faktuelle eller narrative lese måter?* Historisk tidsskrift, 86 (3): 433-445. doi: 10.18261.
- Lysbakken, S. (1922). *Lærebok i hagedyrking*. Kristiania: Aschehoug.
- Løchen, L. (1974). *Gudbrandsdalen*. Oslo: Gyldendal.
- Mamen, J. (2019). *Oppland (klima)*. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Oppland_-_klima (lest 02.02.2022).
- Mathisen, I. S. M. (2005). *Ringebu Prestegård - Hagens historie 1743-2005*.
- Monsrud, J. (1999). *Bilen ble allemannseie i 1960*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/artikler-og-publikasjoner/bilen-ble-allemannseie-i-1960> (lest 17.06.2022).
- Mossberg, M., Stenberg, L. (2018). *Gyldendals store nordiske flora*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Museene i Akershus (u.å.). *Iris aphylla*. Tilgjengelig fra: <https://mia.no/gamlehvam/iris-aphylla> (lest 23.06.2022).
- Nibio. (2020). *Torstein*. Tilgjengelig fra: <https://www.nibio.no/tema/mat/plantegenetiske-ressurser/nytteplanter-i-norge/hagebruksplanter/fruktsorter/eple/torstein> (lest 11.05.2022).
- Nibio. (u.å.). *Eplesorter*. Tilgjengelig fra: <https://www.nibio.no/tema/mat/plantegenetiske-ressurser/nytteplanter-i-norge/hagebruksplanter/fruktsorter/eple> (lest 12.06.2022).
- Ohlsson, A. (1925, 18. april). Heggerud pensionat Harpefoss. *Aftenposten*, s. 13. Tilgjengelig fra: https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_aftenposten_null_null_19250418_66_199_3 (lest 03.02.2022).
- Olafsen, A. (1945). *Våre sorenskrivere*. Oslo. Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/22b1d84959b0b5f1e31bf05b41d4dfa0?page=5&searchText=v%C3%A5re%20sorenskrivere>
- Riksantikvaren. (2013). *Verdisetting og verdivektning av kulturminner*. Tilgjengelig fra: https://www.riksantikvaren.no/wp-content/uploads/2020/02/Veileder_verdisetting.pdf (lest 05.05.2022).
- Riksantikvaren. (2014). *Mal for forvaltningsplan for historiske grøntanlegg*. Tilgjengelig fra: <https://www.riksantikvaren.no/klima-og-kulturminner/tilpasning-til-endra-klima/vedlikehold-og-skjotsel/> (lest 11.05.2022).
- Riksantikvaren. (2016). *Gamle hager: Undersøkelser og restaurering*. Tilgjengelig fra: https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/175284/Infoark_222_2016_2.pdf?sequence=5&isAllowed=y (lest 31.11.2021).
- Riksantikvaren. (2020). *Grøntanlegg: Kulturminner i vekst*. Tilgjengelig fra: <https://www.riksantikvaren.no/veileder/grontanlegg/>.
- Risdal, O. C. (2018). *Årbok for Gudbrandsdalen*. Gudbrandsdalen: Dølaringen Boklag.
- Rusthage, J. (1901, 11. august). Gudbrandsdalen. *Aftenposten*, s. 4. Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digavis_aftenposten_null_null_19010811_42_547_1?searchText=heggerud&page=3 (lest 24.02.2022).
- Statens vegvesen. (2021). *E6 Gudbrandsdalen*. Tilgjengelig fra: <https://www.vegvesen.no/vegprosjekter/europaveg/e6gudbrandsdalen/> (lest 02.07.2022).
- Sørheim, I. (u.å.). *Historisk hage*. Tilgjengelig fra: <https://www.sveinhauggard.no/historisk-hage?uid=0> (lest 08.03.2022).
- Thorsnæs, G. (2020). *Gudbrandsdalslågen*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Gudbrandsdalsl%C3%A5gen> (lest 02.02.2022).
- Tyske campingturister (2021). *Samtale med tyske campingturister på Heggerud*. Harpefoss (28.08.2021).
- Wadahl, R. (2021). *Samtale med Ragnhild Wadahl, eier av Heggerud gård*. Harpefoss (27.08.2021-30.08-2021).
- Wadahl, R. (2022). *Telefonsamtale med Ragnhild Wadahl, eier av Heggerud gård*. Ås (25.04.2022).
- Wimmer, K. (2021). *Samtale med Kari Wimmer, tidligere beboer på Heggerud gård*. Harpefoss (29.08.2022).
- Ødegård, J. (1999). *Hemgrenda*. Ringebu: Laget.
- Øvrelid, R. (1987). *Historia om Fron*. Tretten: Fron Historielag.

ARKIV OG MUSEUM

DigitaltMuseum - Maihaugen, Stiftelsen Lillehammer museum og Gudbrandsdalsmusea

Riksarkivet. Kirke- og undervisningsdepartementet, S-6639, Tad, 0083 - KD 383 "Kart....over Sorenkrivergaarden Hygerud - Heggerud, søndre Fron..."

Riksarkivet. Justisdepartementet 2 siv.ktr C, S-1040, E08, L0252 Sorenkriverbolig Mellem-Gudbrandsdalen. Heggerud 1860-1899

Riksarkivet. Kirke- og undervisningsdepartementet, Opplysningsvesenets fonds bokholderi- og revisjonsktr. B2, S-1010, Dc, L0388, 0002 - Sorenkrivergarder - Heggerud i Fron 1961-1868

KARTDATA

FKB-data og Matrikkeldata og N20-data er i UTM32 Euref89. Lastet ned fra Geonorge, januar 2022 v/ Gunnar Tenge, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Laget av Geovekst.

Ortofoto i UTM32 Euref89 fra 28.5.21. Lastet ned fra Norgebilder, januar 2022. Laget av Geovekst.

INFORMANTER

Ragnhild Wadahl

Kari Wimmer

FIGURLISTE

0.1 *Epletrær på Heggerud*. Fotografi: Ragnhild Wadahl (2020).

Kapittel 1

1.1 *Heggerud gård sin beliggenhet i Norge*. Kart. Eget arbeid laget på basis av *Norgesrelieff*. (2022). Tilgjengelig fra: <https://kartkatalog.geonorge.no/metadata/0a850dd9-3c45-4cde-b3c5-b61d6157871d> (Hentet: 19.01.2022)

1.2 *Heggerud gård sin beliggenhet i dalføret*. Illustrasjon. Hauk Hareide Killi og Sina Killi. (2022).

1.3 *Heggerud gård sin beliggenhet i dalføret*. Skråfoto. Google maps (2022). Tilgjengelig fra: <https://www.google.com/maps/place/Heggerud+G%C3%A5rd+og+Camping/@61.564212,9.9267816,612a,35y,282.66h,77.03t/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x466adcefd27f2f41:0x5d609c17e615ff8d18m2!3d61.5758728!4d9.8698267> (Hentet: 23.01.2022)

1.4 *Heggerud gård sin beliggenhet langs Lågen*. Ortofoto. GEOVEKST (2021). Tilgjengelig fra: <https://norgebilder.no/> (Hentet: 10.03.2022)

1.5 *Avgrensning av oppgaveområdet med delområder*. Ortofoto. GEOVEKST (2021). Tilgjengelig fra: <https://norgebilder.no/> (Hentet 10.03.2022)

1.6 *Bebyggelsen på Heggerud sett fra markedshagen*. Eget fotografi (2021).

1.7 *Foto av arbeidsprosessen*. Eget fotografi (2022).

1.8 *Foto av dokumenter funnet på Riksarkivet i Oslo*. Eget fotografi (2022).

Kapittel 2

2.1 Egen illustrasjon der følgende kilder er benyttet (2022):

- Eget fotografi (2022)
- *Sorenskrivergaarden Hygerud*. Kart: A. Opstad (1884). Riksarkivet. Kirke- og undervisningsdepartementet, S-6639, Tad, 0083 - KD 383 ”Kart....over Sorenskrivergaarden Hygerud - Heggerud, søndre Fron...”
- Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289482/heggerud-pentionat-utsigt-fra-verandan-22-5-13> (Hentet 10.01.2022)
- Fotografi: Hans H. Lie (1914). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289708/heggerud-pensionat-10-07-1914-pensjonat-gardsbruk-jordbruk> (Hentet 10.01.2022)
- Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.
- *Garder og slekter i Fron*, Hovdhaug, E. (1973). Utklipp fra Nasjonalbiblioteket.no. Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/e39f6c2911849be682234d6f7f0eff30?page=295&searchText=heggerud> (Hentet 10.01.2022)
- Fronsbygdin, Brazier, E. (2017). Utklipp fra Nasjonalbiblioteket.no. Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/8510e533fc34eb8720361c1e0f5c7fc9?page=0&searchText=fronsbygdin> (Hentet: 10.01.2022)
- Fotografi: Ukjent fotograf (1868). Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/4ecbbc21c4830b18f60fc1e8bd56fa75?page=23&searchText=heggerud%20kaltenborn%201868> (Hentet: 15.02.2022)

- Fotografi: Hans H. Lie (1898). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012290854/sor-fron-sorenskrivgard-heggerud-nedenfra> (Hentet 10.01.2022)
- Håndtegnning: Albert Wadahl (1918). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/search/?q=heggerud&o=0&n=195> (Hentet 10.01.2022)
- Fotografi: Pål Kluften (1920-1935). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/021017391960/heggerud-gard-sor-fron> (Hentet 10.01.2022)
- Håndtegnning: Albert Wadahl (ca 1970). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/0210111372513/heggerud-ca-1920> (Hentet 10.01.2022)
- Flyfoto: Norkart (1947). Skarsmo - Vinstra. Tilgjengelig fra: <https://kart.finn.no/> (Hentet 10.01.2022)
- Årbok for Gudbrandsdalen, Risdal, O. C. (2018). Tilgjengelig fra: <https://www.norli.no/arbok-for-gudbrandsdalen-2018> (Hentet 10.01.2022)

2.2 *Oppgaveområdet med delområder*. Ortofoto. GEOVEKST (2021). Tilgjengelig fra: <https://norgebilder.no/> (Hentet: 10.03.2022)

2.3 *Kart over Heggerud gård*. Kart: A. Opstad (1884). Riksarkivet. Kirke- og undervisningsdepartementet, S-6639, Tad, 0083 - KD 383 ”Kart....over Sorenskrivergaarden Hygerud - Heggerud, søndre Fron...”

2.4 *Utsnitt av kart over Heggerud gård*. Kart: A. Opstad (1884). Riksarkivet. Kirke- og undervisningsdepartementet, S-6639, Tad, 0083 - KD 383 ”Kart....over Sorenskrivergaarden Hygerud - Heggerud, søndre Fron...”

2.5 *Bebyggelse på Heggerud*. Fotografi: ukjent fotograf (1868). Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/4ecbbc21c4830b18f60fc1e8bd56fa75?page=23&searchText=heggerud%20kaltenborn%201868> (Hentet 15.02.2022)

2.6 *Heggerud i 1908 sett fra sørvest*. Håndtegnning: Albert Wadahl (1970). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/0210111372517/heggerud-1908> (Hentet 10.01.2022)

2.7 *Familien Hanssen i front av hovedhuset*. Fotografi: Hans H. Lie (1898). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012290854/sor-fron-sorenskrivgard-heggerud-nedenfra> (Hentet 10.01.2022)

2.8 *Bjørkehagen*. Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289482/heggerud-pentionat-utsigt-fra-verandan-22-5-13> (Hentet 10.01.2022)

2.9 *Flyfoto over Heggerud*. Flyfoto: Norkart (1947). Skarsmo - Vinstra. Tilgjengelig fra: <https://kart.finn.no/> (Hentet 10.01.2022)

2.10 *Deler av nyttehagen*. Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/search/?q=heggerud&o=0&n=531> (Hentet 10.01.2022)

2.11 *Oversiden av bebyggelsen*. Fotografi: Hans H. Lie (1914). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289467/heggerud-pentionat-22-5-13-kort-heggerud-harpefoss> (Hentet 10.01.2022)

- 2.12 *Heggerud sett fra Birkelia*. Fotografi: Hans H. Lie (1914). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289706/heggerud-pensionat-10-07-1914-pensionat-med-flere-bygninger-kulturlandskap> (Hentet 10.01.2022)
- 2.13 *Utsnitt av kart fra 1884*. Kart: A. Opstad (1884). Riksarkivet. Kirke- og undervisningsdepartementet, S-6639, Tad, 0083 - KD 383 "Kart....over Sorenskrivergaarden Hygerud - Heggerud, søndre Fron..."
- 2.14 *Utsnitt av fotografi fra 1868*. Fotografi: ukjent fotograf (1868). <https://www.nb.no/items/4ecbbc21c4830b18f60fc1e8bd56fa75?page=23&searchText=heggerud%20kaltenborn%201868> (Hentet: 15.02.2022)
- 2.15 *Kart over historisk hage på Hovelsrud på Helgøya*. Kart: ukjent illustratør. Tilgjengelig fra: <https://hovelsrud.no/hagen/tilbakeforing-av-hagen/#images-1> (Hentet 03.02.2022)
- 2.16 *Tolkning av oppgaveområdet rundt 1900*. Illustrasjon. Eget arbeid (2022).
- 2.17 *Fotografi tatt fra delområde 1 mot inntunet*. Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289467/heggerud-pensionat-22-5-13-kort-heggerud-harpefoss> (Hentet 10.01.2022)
- 2.18 *Hovedanlegget på Heggerud sett fra Birkelia*. Fotografi: Hans H. Lie (1914). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289706/heggerud-pensionat-10-07-1914-pensionat-med-flere-bygninger-kulturlandskap> (Hentet 10.01.2022)
- 2.19 *Illustrasjon av anlegget på Heggerud*. Håndtegnning: Albert Wadahl (1918). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/search/?q=heggerud&o=0&n=531> (Hentet 10.01.2022)
- 2.20 *Bjørkehagen mot hovedhuset*. Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289483/heggerud-pensionat-forsiden-av-huset-22-5-13> (Hentet 10.01.2022)
- 2.21 *Fotografi tatt fra nyttehagen mot hovedhuset*. Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/search/?q=heggerud&o=0&n=531> (Hentet 10.01.2022)
- 2.22 *Bjørkeskjermen i bjørkehagen*. Fotografi: ukjent fotograf (ca. 1930). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/search/?q=heggerud&o=0&n=531> (Hentet 11.01.2022)
- 2.23 *Øvre del av nyttehagen*. Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289469/heggerud-pensionat-fra-haven-22-5-13-kort-heggerud-harpefoss> (Hentet 11.01.2022)
- 2.24 *Fotografi fra delområde 1 mot hovedhuset*. Fotografi: I. N. Elstad (1922-1940). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/021017511134/5817-heggerud-pensionat-harpefoss> (Hentet 11.01.2022)
- 2.25 *Dyrkningsfelt i nyttehagen*. Fotografi: Pål Kluffen (1920-1935). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/021017391960/heggerud-gard-sor-fron> (Hentet 11.01.2022)
- 2.26 *Bjørkehagen mot hovedhuset*. Fotografi: Carl Edvard Eriksen (1925-1930). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/021017351627/heggerud-pensionat-pa-harpefoss-sor-fron> (Hentet 11.01.2022)
- 2.27 *Russiske krigsfanger*. Fotografi: Lie-arkivet (1917). Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012071105083?page=47&searchText=heggerud (Hentet 11.01.2022)
- 2.28 *Heggerud sett fra Birkelia*. Fotografi: Hans H. Lie (1914). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289708/heggerud-pensionat-10-07-1914-pensionat-gardsbruk-jordbruk> (Hentet 11.01.2022)
- 2.29 *Heggerud sett fra Birkelia etter løvfall*. Fotografi: Hans H. Lie (1914-1918). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011011917981/kort-23435-heggerud-harpefoss-skolen-sentralt-i-bildet-vegen-omtrent-som> (Hentet 11.01.2022)
- 2.30 *Tolkning av oppgaveområdet rundt 1920*. Illustrasjon. Eget arbeid (2022).
- 2.31 *Flyfoto over Heggerud*. Flyfoto: Norkart (1947). Skarsmo - Vinstra. Tilgjengelig fra: <https://kart.finn.no/> (Hentet 10.01.2022)
- 2.32 *Skråfoto over østre side av hovedanlegget*. Skråfoto: Widerøes Flyveselskap A/S (1959). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/021017392642/heggerud-pensionat-foran-nedkjoring-galavegen-avaerende-rensas-bilforretning> (Hentet 11.01.2022)
- 2.33 *Deler av familien avbildet på inntunet*. Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.
- 2.34 *Flyfoto over Heggerud*. Flyfoto: Norkart (1958). Gjøvik - Otta - Hjerkin - Grotli. Tilgjengelig fra: <https://kart.finn.no/> (Hentet 10.01.2022)
- 2.35 *Karen Wadahl og Kari Wimmer avbildet foran verandaen*. Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.
- 2.36 *Beplantning langs østre fasade til hovedhuset*. Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.
- 2.37 *Familien Wadahl avbildet i skråningen øst for hovedhuset*. Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.
- 2.38 *Bed langs stakittgjerdet på inntunet*. Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.
- 2.39 *Potetdyrking i delområde 1*. Fotografi: ukjent fotograf (u.å.). Fra Ragnhild Wadahl sin private samling.
- 2.40 *Bjørkehagen mot hovedhuset*. Fotografi: ukjent fotograf (1940). Fra Kari Wimmer sin private samling.
- 2.41 *Deler av familien avbildet på inntunet*. Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.

2.42 *Skråfoto over Heggerud fra sørvest*. Skråfoto: Widerøes Flyveselskap A/S (1959). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/021017392643/heggerud-gard-og-pensjonat-harpefoss-sor-fron> (Hentet 11.01.2022)

2.43 *Tolkning av oppgaveområdet rundt 1950*. Illustrasjon. Eget arbeid (2022).

2.44 *Camping på Heggerud*. Skråfoto: Arne Hernæs (2005). Fra familien Wadahl sin private samling.

2.45 *Flyfoto over Heggerud*. Flyfoto: Norkart (1978). Fron - Vaga. Tilgjengelig fra: <https://kart.finn.no/> (Hentet 10.01.2022)

2.46 *Flyfoto over Heggerud*. Flyfoto: Norkart (1990). Losna - Vinstra - I. Tilgjengelig fra: <https://kart.finn.no/> (Hentet 10.01.2022)

Kapittel 3

3.1 *Dronefoto over den historiske hagen*. Dronefoto: André Zountorides Nielsen (2020). Fra Ragnhild Wadahl sin private samling.

3.2 *Situasjonsplan over oppgaveområdet på Heggerud*. Illustrasjon. Eget arbeid (2022).

3.3 - 3.13 Egne fotografier (2021).

3.14 *Gammel bjørk i delområde 4*. Fotografi: Kaja Winsnes Nordhagen (2021).

3.15 - 3.17 Egne fotografier (2021).

3.18 *Tuntreet med høstfarger*. Fotografi: Ragnhild Wadahl (2020).

3.19 *Spisslønn ved kårboligen*. Fotografi: Kaja Winsnes Nordhagen (2021).

3.20 *Hegg i blomstring*. Fotografi: Ragnhild Wadahl (2020).

3.21 - 3.23 Egne fotografier (2021).

3.24 *Epletrær i rekker*. Fotografi: Ragnhild Wadahl (2020).

3.25 - 3.29 Egne fotografier (2021).

3.30a *Eksisterende syrinlysthus, snitt*. Håndtegning: Sina Killi (2022).

3.30b *Eksisterende syrinlysthus, plan*. Håndtegning: Sina Killi (2022).

3.31 - 3.52 Egne fotografier (2021).

3.53 *Vindroser av vindforekomst og vindstyrke i Harpefoss*. Vindroser (2022). Tilgjengelig fra: <https://globalwindatlas.info/> (Hentet 23.01.2022)

3.54 *Skygge i bjørkehagen på formiddagen*. Eget fotografi (2021).

Kapittel 4

4.1 *Sammenstilling av tolkede plantegninger fra de ulike historiske lagene med situasjonsplan*. Illustrasjon. Eget arbeid (2022).

4.2 *Kulturhistorisk analyse med forsvunne elementer*. Illustrasjon. Eget arbeid (2022).

4.3 *Kulturhistorisk analyse av dagens situasjon*. Illustrasjon. Eget arbeid (2022).

4.4 *Oversiktskart over hvor historiske fotografier er tatt*. Illustrasjon. Eget arbeid (2022).

4.5 *Heggerud sett fra Birkelia*. Fotografi: Hans H. Lie (1914). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289708/heggerud-pensionat-10-07-1914-pensjonat-gardsbruk-jordbruk> (Hentet 11.01.2022)

4.6 *Heggerud sett fra Birkelia*. Eget fotografi (2021).

4.7 *Hovedhuset og stabburet sett fra Kongsvegen*. Fotografi: Ukjent fotograf (1868). Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/4ecbbc21c4830b18f60fc1e8bd56fa75?page=23&searchText=heggerud%20kaltborn%201868> (Hentet: 15.02.2022)

4.8 *Hovedhuset og stabburet sett fra Kongsvegen*. Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289467/heggerud-pensionat-22-5-13-kort-heggerud-harpefoss> (Hentet 10.01.2022)

4.9 *Hovedhuset og stabburet sett fra delområde 1*. Eget fotografi (2021).

4.10 *Hovedhuset sett fra delområde 1*. Fotografi: J. N. Elstad (1922-1940). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/021017511134/5817-heggerud-pensionat-harpefoss> (Hentet 11.01.2022)

4.11 *Hovedhuset sett fra delområde 1*. Fotografi: ukjent fotograf (u.å.). Fra Ragnhild Wadahl sin private samling.

4.12 *Øvre del av nyttehagen*. Eget fotografi (2021).

4.13 *Deler av familien avbildet på inntunet*. Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.

4.14 *Stabburet sett fra inntunet*. Eget fotografi (2021).

4.15 *Portstolper, gjerde og smijernsport*. Eget fotografi (2021).

4.16 *Bed langs stakittgjerdet på inntunet*. Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.

4.17 *Bed forsvunnet fra inntunet*. Eget fotografi (2021).

4.18 *Front av hovedhuset fra bjørkehagen*. Fotografi: Hans H. Lie (1898). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012290854/sor-fron-sorenskrivergard-heggerud-nedenfra> (Hentet 10.01.2022)

4.19 *Front av hovedhuset fra bjørkehagen*. Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289482/heggerud-pentionat-utsigt-fra-verandan-22-5-13> (Hentet 10.01.2022)

4.20 *Front av hovedhuset fra bjørkehagen*. Eget fotografi (2021).

4.21 *Beplantning rundt verandaen*. Eget fotografi (2021).

4.22 *Vannrenne i bjørkehagen*. Fotografi: Carl Edvard Eriksen (1925-1930). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/021017351627/heggerud-pensjonat-pa-harpefoss-sor-fron> (Hentet 11.01.2022)

4.23 *Humle på verandaen*. Fotografi: ukjent fotograf (1940). Fra Kari Wimmer sin private samling.

4.24 *Bjørkehagen*. Eget fotografi (2021).

4.25 *Russiske krigsfanger*. Fotografi: Lie-arkivet (1917). Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012071105083?page=47&searchText=heggerud (Hentet 11.01.2022)

4.26 *Verandaen*. Eget fotografi (2021).

4.27 *Humle på hjørnet av verandaen*. Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.

4.28 *Hjørnet av verandaen*. Eget fotografi (2021).

4.29 *Utsikt mot Lågen*. Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289482/heggerud-pentionat-utsigt-fra-verandan-22-5-13> (Hentet 10.01.2022)

4.30 *Fra bjørkehagen mot Lågen*. Eget fotografi (2021).

4.31 *Skiferkurskant*. Eget fotografi (2021).

4.32 *Fra nyttehagen mot bjørkehagen*. Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/search/?q=heggerud&o=0&n=531> (Hentet 10.01.2022)

4.33 *Fra nyttehagen mot bjørkehagen*. Eget fotografi (2021).

4.34 *Fra nyttehagen mot bjørkehagen*. Fotografi: Pål Kluffen (1920-1935). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/021017391960/heggerud-gard-sor-fron> (Hentet 11.01.2022)

4.35 *Fra nyttehagen mot hovedhuset*. Eget fotografi (2021).

4.36 *Bjørkeskjermen i bjørkehagen*. Fotografi: ukjent fotograf (ca. 1930). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/search/?q=heggerud&o=0&n=531> (Hentet 11.01.2022)

4.37 *Uttynnet skjerm av bjørk*. Skråfoto: Widerøes Flyveselskap A/S (1959). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/021017392642/heggerud-pensjonat-foran-nedkjoring-galavegen-नावेरेंदे-रेणस-बिलफोररेणिंग> (Hentet 11.01.2022)

4.38 *Bjørketrærne i bjørkehagen*. Eget fotografi (2021).

4.39 *Kjøkkenhagen øverst i delområde 5*. Fotografi: Hans H. Lie (1913). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012289469/heggerud-pentionat-fra-haven-22-5-13-kort-heggerud-herpefoss> (Hentet 11.01.2022)

4.40 *Sør for kårboligen mot hovedhuset*. Eget fotografi (2021).

4.41 *Skråningen øst for hovedhuset*. Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.

4.42 *Mot kårboligen*. Eget fotografi (2021).

4.43 *Vegetasjon langs østre fasade til hovedhuset*. Fotografi: Ukjent fotograf (ca. 1940). Fra familien Wadahl sin private samling.

4.44 *Vegetasjon langs østre fasade til hovedhuset*. Eget fotografi (2021).

4.45 - 4.47 Egne fotografier (2021).

4.48 *Sikt fra mur i sørvest mot hovedhuset*. Fotografi: Kaja Winsnes Nordhagen (2021).

4.49 *Sikt mot Lågen fra skifermur*. Fotografi: Kaja Winsnes Nordhagen (2021).

4.50 *Sikt mot nyttehagen fra skifermur*. Fotografi: Kaja Winsnes Nordhagen (2021).

4.51 *Sikt fra tidligere syrinlysthus*. Fotografi: Kaja Winsnes Nordhagen (2021).

4.52 *Syrinlysthus i blomstring*. Fotografi: Ragnhild Wadahl (2022).

4.53 *Stengt sikt fra syrinlysthuset*. Eget fotografi (2021).

Kapittel 5

5.1 *Nyplanting av bjørk anbefales i bjørkeskjermene*. Fotografi: Ragnhild Wadahl (2020).

5.2 *Gjenplanting av bjørk ved inntunet*. Illustrasjon. Eget arbeid basert på eget fotografi (2021).

5.3 *Gjenplanting av gråpære*. Illustrasjon. Eget arbeid basert på eget fotografi (2021).

5.4 *Fjerne ospetrær og gjenopprette sikt mot Lågen*. Illustrasjon. Eget arbeid basert på eget fotografi (2021).

5.5 *Rekonstruert syrinlysthus*. Illustrasjon. Eget arbeid basert på eget fotografi (2022).

5.6 *Rekonstruert hasselvegg*. Illustrasjon. Eget arbeid basert på eget fotografi (2021).

5.7 *Rekonstruert rabarbrabed*. Illustrasjon. Eget arbeid basert på eget fotografi (2021).

5.8 *Anbefalte tiltak vist i plan*. Illustrasjon. Eget arbeid (2022).

VEDLEGG

Bilder og illustrasjoner som presenteres i vedlegget har blitt benyttet i forbindelse med tolkningen av de ulike historiske lagene, i varierende grad, men er ikke presentert i selve oppgaven.

Håndtegning: Albert Wadahl (ca. 1970). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/0210111372513/heggerud-ca-1920/media?slide=0> (Hentet 10.01.2022)

Postkort med fotografi tatt fra front av hovedhuset. Fotografi: ukjent fotograf (u.å.). Fra Ragnhild Wadahl sin private samling

Betjeningen på Heggerud pensjonat. Fotografi: Hans H. Lie (1914). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/011012436267/heggerud-pensjonat-gruppe-av-betjeningen-10-07-1914-sju-kvinner-og-en-hun> (Hentet 11.01.2022)

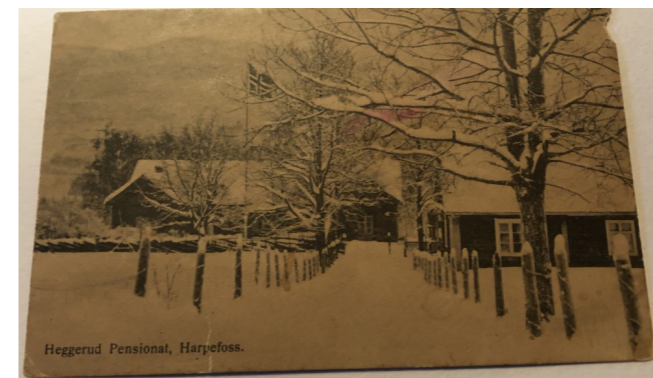
Postkort med fotografi fra markedshagen mot hovedhuset. Fotografi: ukjent fotograf (u.å., men må ha vært tatt etter 1941 da kontorbygningen ble flyttet). Fra Ragnhild Wadahl sin private samling.

Håndtegning: Albert Wadahl (ca. 1970). Tilgjengelig fra: <https://digitaltmuseum.no/0210111370819/kjorstadmoen-ca-1915> (Hentet 10.01.2022)

Kaltenborn innrisset i et vindu i andre etasje på hovedbygningen. Eget fotografi (2021)

Postkort med fotografi fra innkjørselen. Fotografi: ukjent fotograf (u.å., men må ha vært tatt før ca. 1930 da bjørkealléen ble plantet). Fra Ragnhild Wadahl sin private samling

Postkort med fotografi fra markedshagen mot hovedhuset. Fotografi: ukjent fotograf (1991). Fra Kari Wimmer sin private samling.

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway